

Тадқиқот **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 19
31 август

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
19-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
19-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 19-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 август 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 122 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Камолова Феруза	
МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	9
2. Jumaniyazova Xaytbike Allanazarovna	
МАКТАБДА LUG'AT USTIDA ISHLASH METODIKASI	12
3. Abdullayeva Yodgor Medaxatovna	
О'ZBEK TILI DARSLARIDA SO'ZLARNI BELGILARIGA KO'RA GURUHLASH USULI.....	14
4. Усенова Гульмира Абыллаевна	
ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА «MOTHER/AHA» НА УРОВНЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ.....	16
5. Цой Фиалида Николаевна	
КАК НАУЧИТЬ РЕБЕНКА БЫСТРО И ПРАВИЛЬНО ЧИТАТЬ	18
6. Anyozova Rahima Botirovna	
SEN MILLAT G'URURISAN, ONA TILIM	20
7. Asamxodjayeva Damira Habiyevna	
ONA TILI DARSLARIDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQNI O'STIRISH USULLARI	22
8. Mirzayeva Zebiniso Abdisoatovna	
APPLYING BUSINESS-GAMES METHOD IN TEACHING ENGLISH	24
9. Turdiyeva Yulduz Bozorboyevna	
NEGA TILSHUNOSLIKNI O'RGANISHIMIZ KERAK?	26
10. Очилова Нигора	
ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ЯНГИ УСУЛЛАР	28
11. Шаҳодат УСМОНОВА	
МЕДИА ТИЛИНИНГ ФУНКЦИОНАЛ-СТИЛИСТИК МАВҶЕИ, АСОСИЙ МЕЗОНЛАРИ ВА ЛИНГВИСТИК ХУСУСИЯТЛАРИ	30
12. Allaberganova Gulandom Egamberganovna	
SO'ZLASHUV NUTQI TUSHUNCHASI	32
13. Eshonqulova Sayyora Qurbanovna	
ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING YOZMA SAVODXONLIGINI OSHIRISH	33
14. Quvvatova Feruza Shomurodovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIKTANT OLISH USULLARI	35
15. Ro'ziboyeva Qunduzxon Ro'ziboyevna	
MAKTABLARDA ONA TILI VA ADABIYOT FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN SAMARALI FOYDALANISH	37
16. Xasanova Marg'uba Hamidovna	
CHET TILI DARSLARIDA VIDEOFILM VA MULTIMEDIALARDAN FOYDALANISH	39
17. Khursanaliyeva Oqila Avazbek qizi	
METHODS OF TEACHING ENGLISH IN PRIMARY SCHOOL.....	41
18. Абдуғаниева Шодия Раҳим қизи	
ЧЕТ ТИЛЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ИЛГОР ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	43
19. Энверова Эльмира Энверовна	
МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПУНКТУАЦИОННЫХ НАВЫКОВ НА УРОКАХ русского языка	45
20. Sobirova Muxtasar Solijonovna	
ONA TILI DARSLARIDA TAQQOSLASH USULINI QO'LLASH YO'LLARI	48

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

---

21. Arapova Sevara Komiljonovna	
LEKSEMALARNING USLUBIY XUSUSIYATLARI.....	50
22. G'afforova Dilrabo Abdurahmat qizi	
QO'SHMA GAP SHAKLIDAGI SINTAKTIK QURILMALARNING EKSPRESSIVLIGINI TA'MINLOVCHI OMILLARNING AHAMIYATI.....	52
23. G'afforova Gulmiraxon Abduvahobovna	
SINTAKTIK SHAKLLAR VA KUNDALIK SUHBATDA MASLAHAT BERISHNING IZCHIL XUSUSIYATLARI	54
24. Hamroyeva Shaxzoda Nurullayevna	
O'QUVCHILARNI SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISHGA TAYYORLASH.....	56
25. Imomova Feruzakhon Khomidjonovna	
ENHANCING CRITICAL THINKING IN ENGLISH CLASSROOMS	58
26. Мұхайё Усманова	
ТАЪЛИМДА ТАРБИЯНИНГ УСТУВОРЛИГИ	60
27. Qodirova G'olibaxon Sobirjonovna	
SONLARNING YOZILISHI VA AYTILISHIDAGI FARQLI JIHATLAR	63
28. Qosimova Marjona Botirjon qizi	
ONA TILI TA'LIMINING JORIY HOLATDAGI KAMCHILIKLAR NIMADA KO'RINADI?.....	65
29. Rajabova Sadoqat Rasul qizi	
QARORLAR TILI MATNIDA TERMINLARDAN TO'G'RI FOYDALANISH	67
30. Rasulova Shohida Babakulovna	
O'QUVCHILARGA INGLIZ TILI FANIDA FRAZEOLOGIK FE'LLARNI O'RGATISH MASALALARI	69
31. Shodiyeva Nafisa Hamidullayevna, Ortikova Lutfixonim Xamidovna	
TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN UZBEKISTAN.....	71
32. Sotiboldiyeva Saida Ne'matjonovna	
INGLIZ TILINI O'RGATISHDA INNOVATSION SHAKLLARNING AHAMIYATI	73
33. Turdishova Anarxon Xojamuratovna	
A.MUSAEV DÓRETIWSHILIGIN JAÑA PEDAGOGIKALÍQ TEXNOLOGIYALARDAN PAYDALANÍP OQÍTÍW	75
34. Xamdamova Xabiba	
«O'ZBEK TILINI ASRAB QOLAMIZMI?»	77
35. Кудайбергенова Феруза Анарбаевна	
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО СООБЩЕСТВА	78
36. Tadjiboyev Sirojiddin O'ktamjonovich, Tursunova Nigoraxon	
THE IMPORTANCE OF GAMES IN ENGLISH LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS	80
37. Хамроева Шахло Мирджоновна	
МАТНГА ИШЛОВ БЕРИШ ВА ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ДАСТУРЛАРИ УМУМИЙ ШАРХИ	82
38. Хамроева Шахло Мирджоновна	
МАТННИ АВТОМАТИК ТАҲЛИЛ ҚИЛИШНИНГ СТАТИСТИК ВОСИТАЛАРИ ҲАҚИДА	84
39. Абдурахмонова Гулназ Тоҳлиевна	
ОСОБЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	86
40. Akhmadova Maftuna Azimovna	
"INCREDIBLE METHODS AND LEARNING STRATEGIES OF ENGLISH THAT CAN BE USED EFFECTIVELY "	88
41. Allaberganova Adolat Atabek qizi, Allaberganova Marhabo Atabekovna	
FILOLOGIK FANLARNI O'QITISHDA MUTRIB XONAXAROBIY SHE'RIYATI VA UNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARINI TAHLIL QILISH	89
42. Boboqulova Guli Nurmamatovna	
METHOD FOR TEACHING READING	91

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

---

43. Shomurodov Elbek Zafar o‘g‘li	
“THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE AND THE EDUCATION SYSTEMS OF ENGLISH SPEAKING COUNTRIES”	92
44. Hodjimatova Zebo Gulomiddinovna	
HOW TO TEACH MIXED ABILITY STUDENTS?	94
45. Ibadullayeva Iroda Farhod qizi	
“INGLIZ TILINI O‘QITISHDA ALOHIDA INAVATSIYON METODLAR”	96
46. Mamadjonova Mastura	
ONA TILI DARSLARIDA UNLI HARFLARNI O‘RGATISH METODLARI.....	98
47. Mamutova Nasiba	
NUTQ FAOLIYATINI TURLARINI O‘RGATISH VA KO‘NIKMALARINI O‘RGATISH VA KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH.....	100
48. Matyakubova Ogiljon Sa’dullayevna	
NAVOIY LIRIKASINING O‘ZIGA XOSLIGI VA JANR XUSUSIYATLARI.....	102
49. Miraxmedova Firuza O‘ralovna	
ONA TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	104
50. S. T. Mirzaliyev	
TEENAGERS PROBLEMS IN CLASS	106
51. Baratova Munisa Ashraf qizi	
“EDUCATION IN AMERICA”	108
52. Shokirova Muxtaras Abdubilolovna	
O‘QUVCHILAR BILIMIDAGI BO‘SHLIQLARNI ANIQLASH VA ULARNI BARTARAF ETISH	109
53. Tangirbergenova Nasiba Xakimboyevna	
METHODOLGY OF LEARNING ENGLISH LANGUAGE	110
54. Temirova Nilufar Sunnatillo qizi	
“ERROR ANALYSIS OF SUBJECT-VERB AGREEMENT IN THE DIARY WRITTEN AND SOME SIGNIFICANT RULES”	112
55. Xamidova Muqaddamxon Muxamadaminovna	
UYG‘ONISH DAVRINING YORQIN VAKILLARIDAN BIRI MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY.....	114
56. Xusanova Dilorom Mamatovna	
THE WAYS FOR IMPROVING PUPILS SPEAKING SKILLS.....	115
57. Yaqubbekova Dilnozaxon	
KELAJAK AVLODNI ILM-HUNARGA YO‘NALTIRISHDA,MAKTABI VA OILANING HAMKORLIGI,HAMDA E’TIBORLI JIXATLARI.....	116
58. Бабаходжаева Нигора Мухитдиновна	
ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИЧАСТИЙ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА.....	117
59. Турсунова Мохибону Тошпулот кизи	
ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ СТИЛИСТИЧЕСКИЕ, СМЫСЛОВЫЕ, КОНСТРУКТИВНО ОБУСЛОВЛЕННЫЕ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ КРАТКОЙ И ПОЛНОЙ ФОРМОЙ	120

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Камолова Феруза –
учител русского языка
шбщеобразовательной школы № 11
Баяутского района
+99894 914 05 73
taxfuzasadikovna@mail.ru

Аннотация: В статье освещаются вопросы об актуальности данной проблемы. Проблема формирование коммуникативной компетенции в процессе обучения русскому языку, литературе, риторике - один из путей решения данной проблемы.

В статье также описана, что коммуникативная культура - важнейшее проявление общей культуры человека, функциональная речевая компетентность гражданина современного общества, состоятельность речемыслительной деятельности будущего первоклассного специалиста, независимо от того, в какой сфере будет находиться его профессиональный интерес. А также автор считает что, формируя ключевые компетенции учеников, мы выполняем общественный заказ на подготовку человека, умеющего жить:

Ключевые слова: методика обучения, методы и приёмы, выразительная речь, формирование коммуникативной компетенции, метод –репортаж, интервью.

Сегодня цели и задачи обучения русскому языку как неродному направлены на формирование и развитие основных и предметных компетенций школьников.

Реализация указанных целей достигается в процессе формирования предметных (лингвистической, социолингвистической, pragматической), в том числе и коммуникативной компетенций, способствующих развитию самостоятельного мышления, умения применять приобретенные знания в соответствии с ситуацией, способности обобщать и делать выводы.

Формирование коммуникативной компетенции организуется в рамках тщательно отобранных ситуаций общения, используемых как стимулы для возникновения речевого намерения и совершения речевых актов. Одним из активных методических приёмов формирования коммуникативной компетенции учащихся по русскому языку в узбекской школе является организация в учебном процессе элементов репортажа и интервью.

Практика обучения русскому языку как неродному в условиях сельской школы показывает, что применение элементов репортажа на определённых этапах урока приемлемо в старших классах узбекской школы, а внедрение элементов интервью - в средних и старших классах. К внедрению и проведению элементов репортажа и интервью в учебном процессе приучать учащихся следует постепенно.

Перед организацией репортажа учитель сообщает ученикам, что такое репортаж, и проводит беседу с ними о том, какие репортажи они смотрели в эти дни по разным каналам узбекского телевидения (репортаж о футбольном (хоккейном) матче, репортаж с театра, репортаж с парка, репортаж с вокзала о приезде в город известных людей какой-либо зарубежной страны и другие). Затем учитель разъясняет цели и задачи репортажа, его отличия от обычной речи. Учащиеся узнают о том, что репортаж представляет собой рассказ очевидца или участника событий непосредственно с места событий. Для репортажа характерна краткая информация, стремительность повествования.

- Какие синтаксические структуры характерны для репортажа?

С помощью учителя учащиеся приходят к выводу, что для репортажа характерно обилие неполных, назывных или определенно-личных предложений.

- Какие литературные фигуры характерны для репортажа?

- Повторы. Повторяются порой одни и те же слова и выражения.

- Какие ещё средства использует ведущий репортаж?

- Ведущий репортаж высказывает своё отношение к происходящему, даёт свою оценку.

Иногда в репортаже дается уточняющая справка о событиях, действующих лицах.

- Попытаемся все вместе вести репортаж с вокзала о приезде в столицу нашей Республики русских писателей и поэтов на декаду русской литературы и искусства. С чего мы начнем?

- С обращения к зрителям. Например: «Дорогие зрители и слушатели! Передаем репортаж с Северного вокзала столицы. Включены радиостанции и телеканалы нашего города. Приглашаем вас посмотреть, как будут приветствовать на вокзале приехавших писателей».

- О чём вы расскажете в начале передачи?

- Надо сообщить о тех людях, которые пришли на вокзал для встречи гостей. Какие цветы они принесли, какие надписи на транспарантах.

- Как это прозвучит в репортаже? Пример: - Мы находимся с вами на Северном вокзале Ташкента. Ожидаем дорогих гостей – писателей и поэтов России, которые приезжают к нам на декаду русской литературы и искусства. Гостей встречать собрались многие известные люди и студенты. Все те, кто любят литературу.

- Дальше о чём нужно говорить в репортаже?

- Можно сообщить о погоде. О том, как украсили вокзал.

- Как это будет выглядеть в репортаже?

- Сегодняшняя погода как бы специально для этого торжественного дня заказана. Светит яркое солнце. Вот уже несколько дней стоят тёплые дни, что для этого времени года в нашем крае не совсемично.

- О чём ещё следует рассказать?

- Поезд подходит. Какие чувства возникают у ожидающих?

Конкретизируйте свою мысль в репортаже.

- На вокзале все напряженно ждут. Через десять минут к перрону подойдёт поезд «Москва – Ташкент», и мы увидим известных писателей и поэтов. В руках встречающих – цветы.

В ходе дальнейшего собеседования учителя с классом в репортаж вносятся следующие дополнения:

- Считанные минуты остаются до прибытия поезда. Сейчас состоится долгожданная встреча. Вот и подошёл поезд. Уже в окнах видим хорошо знакомые всем лица: В.Ю.Драгунского, Агнию Барто, В.Осееву, К.Чуковского, Алексея Арбузова, Сергея Михалкова (*фамилии и имена на усмотрение учителя*). Они приветствуют встречающих. Гостям аплодируют ....

Писатели – на перроне. Девушки-студентки в узбекских национальных костюмах подносят дорогим гостям цветы и хлеб с солью. В таком плане продолжается диалог учителя с учениками.

Используя метод наводящих вопросов, учитель добивается ответов на поставленные вопросы. У учащихся таким способомрабатываются навыки и умения монологической речи на конкретной ситуации.

Организация и внедрение элементов интервью по сравнению с репортажем более сложная форма работы, хотя оно проводится по схемам (ученик – ученик, ученик – ученики), т.е. в форме парной работы. Интервью – это тоже один из видов сочинения, публицистический жанр (тут один из более подготовленных учеников должен выступить либо в роли корреспондента, либо в роли журналиста или другого специалиста и вести беседу с кем-либо по вопросам, представляющим общественный интерес). Ученик в роли корреспондента обращается с вопросами к лицу, чьё мнение и чьи знания интересуют читателей газеты или журнала. Ответы этого лица на вопросы юнкора или журналиста составляют содержание интервью.

Сложность состоит в том, что ученики должны, во-первых, подготовить серию вопросов, связанных с изучаемой темой и с которыми они обратятся к своим собеседникам, причём

эти вопросы в ходе беседы могут изменяться в связи с ответами, что намного усложняет интервьюирование, во-вторых, научиться воспринимать на слух ответы и реплики собеседников. Третья, и наиболее значительная трудность – адекватная запись ответов и реплик, особенно если собеседник говорит быстро. В последнем случае рекомендуется запись проводить двум-трём ученикам одновременно, потом все записи свести воедино.

Перед началом интервью учитель проводит подготовительную работу и беседу: - Сегодня мы будем с вами учиться интервьюировать режиссёра и актёров, неоднократно игравших на сценах узбекского академического театра им.Мукими комедию Н.В.Гоголя «Ревизор». Мы должны собрать материал об этих постановках. Сначала определим, какие вопросы мы будем задавать тем лицам, с которыми предстоит нам встретиться. Примерные вопросы:

- Когда впервые «Ревизор» был поставлен на сцене этого театра? В каком году вы осуществили эту постановку? Какую роль вы сыграли? Какой актёр первым сыграл роль Хлестакова? Как вы оцениваете свою работу? Как оценила её театральная критика? Что дала вам работа над образом?

- С чего нужно начать интервью?

- Прежде всего нужно поздороваться, извиниться за беспокойство, и при вопросах, и при ответах на них использовать вежливые слова речевого этикета, потом представить себя, например: «Мы, ученики общеобразовательной школы № 6 Баяутского района, хотели бы узнать ваше мнение о постановках комедии «Ревизор» в театре им.Мукими. Отвечая на наши вопросы, говорите, пожалуйста, медленнее, чтобы мы могли все записать».

Ученики упражняются в записи. Один из них изображает режиссёра или артиста. Остальные, разделившись на небольшие группы, записывают его рассказ. Предполагаемый «режиссёр» или «актёр» должен предварительно подготовить своё слово по рекомендованной учителем литературе. Интервью, таким образом, будет «настоящим», предварительно познакомит одноклассников с той лексикой, которая, возможно, понадобится при подлинной записи ответов режиссёра или артиста.

Таким образом, репортаж и интервью являются одним из эффективных и активных методических приёмов, способствующих развитию диалогической и монологической речи, а также формированию коммуникативной компетенции учащихся.

Следует сказать, что только целенаправленная и правильная организация и внедрение элементов репортажа и интервью в процессе обучения русскому языку при изучении определённых тем учебной программы или во внеклассной работе обеспечивает высокую мотивированность речи, воспитывает активность учащихся, приобщает их к общественной жизни.

Список использованной литературы

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. М., 2009, С. 136-137
2. Бархин К.Б. Культура слова: Методическое пособие для преподавателей 2 ступени. М.. 2010. С. 30-36
3. М.Юлдашева, М. Ахмедова Учебное пособие «Дидактические материалы» 2016.с 120-124

МАКТАБДА ЛУГ‘АТ УСТИДА ИШЛАШ МЕТОДИКАСИ

*Jumaniyazova Xaytbike Allanazarovna
Chirchiq shahar 5-maktabning
o‘zbek tili fani o‘qituvchisi
+998973451228
khaitbike78@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda o‘zbek tili darslarida lug‘at bilan sihlash metodikasi ko‘rsatib berilgan va dars jarayonida o‘quvchilarining o‘zbek tili faniga bo‘ladigan qiziqishini oshirish masalalari haqida fik-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Lug‘at ustida ishlash,o ‘zlashtirish,frazeologik birliklar

Maktabda lug‘at ustida ishlash metodikasi to‘rt asosiy yo‘nalishni ko‘zda tutadi: 1. O‘quvchilar lug‘atini boyitish, ya’ni yangi so‘zlarni, shuningdek, bolalar lug‘atida bo‘lgan ayrim so‘zlarining yangi ma’nolarini o‘zlashtirish. O ‘zbek tilining lug‘at boyligini bilib olish uchun o‘quvchi o‘z lug‘atiga har kuni yangi so‘zni, shu umladan, o‘zbek tili darslarida 4-6 so‘zni qo‘sishi, ya’ni shu so‘zlar ma’nosini o‘zlashtirishi lozim.

2.O‘quvchilar lug‘atiga aniqlik kiritish. Bu o‘z ichiga quyidagilarni oladi:

1) o‘quvchi puxta o‘zlashtirmagan so‘zlarining ma’nosini to‘liq o‘zlashtirish, ya’ni shu so‘zlarni matnga kiritish, ma’nosini yaqin so‘zlarga qiyoslash, antonim tanlash yo‘llari bilan ularning ma’nosiga aniqlik kiritish;

2) so‘zning kinoyali ma’nosini, ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘zlashtirish;

3) so‘zlarining sinonimlarini, sinonim so‘zlarining ma’no qirralarini o‘zlashtirish;

4) ayrim frazeologik birliklarning ma’nosini o‘zlashtirish.

3. Lug‘atni faollashtirish, ya’ni o‘quvchilar ma’nosini tushunadi-gan, ammo o‘z nutq faoliyatida ishlatmaydigan nofaol lug‘atidagi so‘zlarni faol lug‘atiga o‘tkazish. Buning uchun shu so‘zlar ishtirokida so‘z birikmasi va gaplar tuziladi, ular o‘qiganlarni qayta hikoyalash, suhbat, bayon va inshoda ishlatiladi. Adabiy tilda ishlatilmaydigan so‘zlarni o‘quvchilar faollug‘atidan nofaol lug‘atiga o‘tkazish. Bunday so‘zlarga bolalarning nutq muhiti ta’sirida o‘zlashib qolgan adabiy til me’yoriga kirmaydigan, ayrim adabiy asar va so‘zlashuv tilida qo‘llanadigan sodda so‘z va iboralar, sheva va ijtimoiy guruhga oid so‘zlar kiradi. Adabiy til me’yori degan tushunchani o‘zlashtirgach, o‘quvchilar yuqorida izohlangan so‘zlar o‘rniga adabiy tildagi so‘zlardan foydalana boshlaydilar. Adabiy tilga oid malakalari mustahkamlangan sayin shevaga, jargonga oid so‘zlar, so‘zlashuv tilida ishlatiladigan sodda so‘z va iboralar o‘quvchilarining faol lug‘atidan chiqib keta boshlaydi.

O‘quvchilar lug‘ati quyidagi manbalar asosida boyitiladi va takomillashtiriladi: 1. Atrof-muhitni: tabiatni, kishilarning hayoti va mehnat faoliyati, bolalarning o‘yini va o‘qish faoliyatini, kattalar bilan munosabatni kuzatish. Tabiat qo‘yniga, turli joylarga, muassasalarga ekskursiya vaqtida bolalar narsa va hodisalarini kuzatish bilan ko‘pgina yangi nom va iboralarini o‘rganadilar. Bu ekskursiyalar yuzasidan o‘tkazilgan suhbat vaqtida ularning bilimi chuqurlashtiriladi. ayrim so‘zlar ma’nosiga aniqlik kiritiladi. O‘quvchilar lug‘atini va nutqini boyitishda eng ishonarli manba badiiy asarlar hisoblanadi. O‘qish darslarida o‘quvchilar Oybek, H.Olimjon, M. Shayxzoda, G.G’ulom, H. Hakimzoda, Zulfiya,

X.To‘xtaboyev, P.Mo‘min, Q.Muhammadiy, Sh.Sa’dulla, Z.Diyor, N.Fozilov, T.Adashboyev, A.Obidjon kabi ko‘pgina so‘z ustalarining asarlarini o‘qiydilar. O‘zbek tilini yuksak badiiy obrazlar yordamida o‘zlashtiradilar. O‘qish darsida bolalar lug‘ati ma’lum mavzularga oid so‘zlar hisobiga ham boyiydi. Ular lug‘atiga axloqiy tushunchalarni ifodalovchi yoqimtoy, shirinso ‘z, mehribon, haqqoni, botir, mard, jasur, mehnatsevar kabi ko‘pgina so‘zlar qo‘shiladi. Matn ustida ishlash jarayonida ko‘p ma’noli so‘zlar, sinonimlar, ko‘chma ma’noda ishlatiladigan so‘zlarini, ba’zi frazeologik birikmalarni bilib oladilar. Bolalar mustaqil o‘qishga o‘rganganlaridan keyin ular lug‘atiga kitob, gazeta, jurnal materiallari katta ta’sir qiladi. Maxsus mashqlar yordamida grammatika va imloni o‘rganish darslari ko‘pgina so‘z va atamalarni o‘zlashtirishga yordam beradi, o‘quvchilar predmet, belgi, harakat, sanoq, tartib ifodalaydigan so‘zlarini bilib oladilar. Bu darslarda o‘quvchilar lug‘ati tartibga solinadi, so‘z turkumlarini o‘rganish jarayonida guruhanladi, so‘z tarkibi, so‘z yasalishi, so‘zlarining o‘zgarishini o‘rganish bilan esa lug‘atga

aniqlik kiritiladi; ular o'rgangan so'zlaridan o'z nutqlarida foydalana boshlaydilar, natijada lug'atlari faollashadi. O'quvchilar lug'ati maxsus lug'aviy mantiqiy mashqlar yordamida ham boyiydi, tartibga tushadi. Bulardan tashqari, kinofilm va teleko'rsatuv matnlari, o'qituvchi va boshqa maktab hamda maktabdan tashqari muassasalar xodimlari-ning nutqlari ham o'quvchilar lug'atini boyitish va takomillashtirish manbalari hisoblanadi. Lug'atni boyitishda turli lug'atlar juda foydali qo'llanmadir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun „Imlo lug'ati” mavjud. O'qituvchi ma'lumot uchun ham, material tanlash uchun ham turli lug'atlardan (o'zbek tilining sinonimlar, antonimlar, frazeologik lug'atlaridan, turli terminologik lug'atlardan) muvaffaqiyatli foydalanadi. 4. So'z ma'nosini tushuntirish. So'zlearning ma'nosini tushuntirish o'quvchilar lug'atini boyitadi, nutqini o'stiradi. Boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan fanlarning atamalari ham tushuntirilishi lozim bo'lgan so'zlar qatoriga kiritiladi. Atamalarning ma'nosini tushuntirish mazkur so'z anglatgan tushunchani yaxshi fahmlab olishga yordam beradi. Masalan, predmet atamasining ma'nosini tushuntirish bilan o'quvchilar predmet keng ma'noda qo'llanishini, tabiatdagi barcha narsa, hodisa, tushunchalar predmet deyilishini bilib oladilar. Bu ot, sifat, son, fe'l kabi atamalarni tez fahmlab olishda ularga yordam beradi. So'zning ma'nosini tushuntirish juda kam vaqt olishi va darsning asosiy mavzusidan o'quvchilar diqqatini chalg'itmasligi kerak. Buning uchun o'qituvchi har bir darsga tayyorlanish jarayonida ma'nosini tushuntirilishi lozim bo'lgan.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. "O'zbek tilining imlo lug'ati", Toshkent-1995-yil, "O'qituvchi" nashriyoti.
2. N.Mahmudov, A.Nurmonov, A.Sobirov, V.Qodirov, Z.Jo'rabyeva. "Ona tili",

O'ZBEK TILI DARSLARIDA SO'ZLARNI BELGILARIGA KO'RA GURUHLASH USULI

*Abdullayeva Yodgor Medaxatovna
Chirchiq shahar 5-maktabning
Davlat tili fani o'qituvchisi
+998973451228
yodgor@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mактабда davlat tili darslarida so'zlarni belgilariga ko'ra guruhlash usuli bo'yicha fikr va mulohazlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: So'zlarni belgilariga ko'ra guruhlash usuli,

Guruhash aqliy faoliyat usuli bo'lib, u o'zbek tili mashg'ulotlarida o'quvchilarning so'z boyligini oshirishda muhimdir. Bu usul so'zlarning anglatayotgan ma'nosi, turkumi, yasalishi, imlosi, uyasi kabilarga ajratish imkonini beradi. Gunihash kuzatish va taqqoslash usuli bilan bog'liq. So'zlarni guruhash uchun, avvalo, ular kuzatiladi, so'ng taqqoslanadi. Bu jarayonda ularning o'xshash va farqli tomonlari ajratiladi: Masalan, qavm-qarindoshlik bo'yicha guruhash quyidagicha bo'lishi mumkin: 1. Ota urug'i: ota, amaki, arnma, dada, buvi, buvo. 2. Ona urug'i: ona, xola, tog'o, buvi, buvti. Sifatlarda xususiyat bildiruvchi sifatlar (sho'x, og'ir, bosiq, aqlli, aqlsiz, hissiz, andishali, dangasa, tanbal, ishchan, mehnatsevar va hokazfl.), ta'm 10 bildiruvchi sifatlar (shirin, achchiq, nordon, taxir, sho'r, mazali, bemaza, chuchmal va hokazo.) va shu kabilalar guruhash musobaqasi tarzida uyushtirilishi mumkin. Ma'lum bir guruhdagi so'zlar ro'yxatini tuzish ishini alifbo asosida yozdirish ham mumkin. Bu jarayonda guruhash uchun quyidagi topshiriqlardan foydalinish mumkin: 1. Bolalar o'yinlari nomining lug'atini tuzing. 2. O'zingiz bilgan shoir nomlari ro'yxatini tuzing. 3. Ertak nomlari ro'yxatini tuzing. 4. Joy nomlari ro'yxatini tuzing. 5. Ma'nodosh so'zlar ro'yxatini tuzing va boshq. Bular o'rganilayotgan mavzularga, mashq matnlariga bog'liq holda tashkil etiladi. So'zlarning izohli lug'atini sinf yoki maktab miqyosida tuzib, osib qo'yilib, umumiste'molga kiritish mumkin. Bunda „O'quvchilar pochtasi“ tashkil etilishi ham mumkin. O'quvchilar qaysi so'zning ma'nosini bilib olishda qiyalsalar, shu so'zni yozib yashikka tashlaydilar. Hafta oxiridagi darsda shu so'zlar ma'nosi, imlosi, izohi ustida ishlanadi. So'z tilning ma'no bildiradigan asosiy birligidir. So'z va so'z birikmasi aniq narsalarni, mavhum tushunchalarini, hissiyotni ifodalaydi. Tilda mavjud bo'lgan barcha so'z va iboralarning yig'indisi lug'at tarkibi yoki leksika deyiladi. Leksikologiya o'zbek tilining lug'at tarkibini o'rganadigan bo'limdir. Leksikologiya lug'at tarkibidagi so'zlarning nutqda ma'no ifodalash xususiyati, qo'llanish faolligi, boyib borishi, ba'zi so'zlarning eskirib, iste'moldan chiqib ketishi, ma'no ko'chish hodissasi kabilarni o'rganadi. Shu sababli leksikologiya lug'at ustida ishlash metodikasining lingvistik asosi hisoblanadi. Har qanday nutqiy bayon grammatik jihatdan o'zaro bog'langan, mazmunga mos so'z va so'z birikmalarining ma'lum izchillikda joylashtirilishidan tuziladi. Kishining lug'ati qanchalik boy va rivojlangan bo'lsa, uning nutqi ham shunchalik boy bo'ladi; o'z fikrini aniq va ifodali bayon etishiga keng imkoniyat yaratiladi. Shuning tichun lug'atning boyligi, xilma-xilligi, harakatchanligi metodikada nutqni muvaffaqiyatli o'stirishning muhim sharti hisoblanadi. Hozirgi o'zbek adabiy tili ulkan lug'at boyligiga ega. Besh jildlik „O'zbek tilining izohli lug'ati“ da 80000 dan ortiq so'z va so'z birikmasi berilgan bo'lib, bular umumiy qo'llaniladiganlaridir. Bunga o'zbek tilida nashr etilgan turli terminologik lug'atlarda, o'zbek tili sinonimlari, antonimlari, frazeologik lug'atlarida va turli izohli lug'atlarda berilgan so'zlar qo'shilsa, lug'at boyligi yana ming-minglab oshadi. Bularidan tashqari, juda ko'p so'zlar ko'p ma'noni bildiradi. Masalan, shu izohli lug'atda bosh so'zining 40 dan ortiq asosiy va frazeologizm bilan bog'langan ma'noda ishlatilishi berilgan. Maktabda nutq o'stirishning muhim vazifalaridan biri lug'at ustida ishlashni yaxshilash, tartibga solish, uning asosiy yo'nalishlarini ajratish va asoslash, o'quvchilarning lug'atini boyitish jarayonini boshqarish hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, maktab davridan so ‘zlani o‘z o‘rnida ishlatish va to‘g‘ri guruhlash tilni o‘zlashtirishda asosiy omillardan biri bo‘lib qolaveradi.

Foydalanimanligan adabiyotlar:

1. «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi». -T.: «O‘zbekiston», 1997.
2. Ikromova R. Grammatika, imlo va nutq o‘sirishdan tarqatma materiallar. – T.: —O‘qituvchi, 1993.
3. Nurmanov V., R. Rasulov O‘zbek tili jadvallarda. –T.: «O‘qituvchi», 1999.
4. Ro‘ziboeva O‘. va boshq. Kichik yoshdagagi bolalar nutqini o‘sirish. –T.: «O‘zbekiston», 2001.
5. Safarova R. va boshq. Savod o‘rgatish darslari. . –T.: «Tafakkur», 2012.
5. Husanboeva Q. Adabiy ta’limda mustaqil fikrlashga o‘rgatish asoslari. – T.: «Sharq», 2003

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА «MOTHER/АНА» НА УРОВНЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

Усенова Гульмира Абыллаевна
Нукусский государственный
педагогический институт имени Ажинияза
gulmirausenova@mail.ru
+998913021490

Аннотация: Данная статья посвящается сопоставительному анализу фразеологических единиц концепта «Mother/Ана» в английском и каракалпакском языках. Источником формирования иллюстративного корпуса послужили фразеологические словари английского и каракалпакского языков, из которых нами были отобраны ФЕ. Основными методами исследования являются: сопоставительный, метод фразеологического описания, компонентный (семантический анализ структуры фразеологического значения).

Ключевые слова: вербализация, концепт, фразеологические единицы, лингвокультура

Язык является отражением истории и культуры народа, и изменения, которые происходят в жизни общества, можно отчетливо проследить во фразеологическом составе языка. Фразеология, как отмечает А.В. Кунин, – это сокровищница языка, поскольку во фразеологизмах находит отражение история народа, своеобразие его культуры и быта [1, с. 6].

Фразеология очень чутко реагирует на исторические и культурные явления, привнося в речь носителя языка выражения, влияющие на создание определенного представления о мире. Таким образом, как было отмечено В. Н. Телия, фразеологизмы, являются эталонами, стереотипами культурно-национального мировидения, или выступают языковыми экспонентами культурных знаков [2, с. 216].

В фразеологических единицах концепт «Mother/Ана» реализуется смысловой компонент «избалованность»: фразеологизмы «a mummy's boy» и «Mamma's darling» обозначают 1) любимец матери, любимчик (a mother's boy); например: she was a year older than Lanny, and took a maternal attitude toward him, which he liked, being a mother's boy (U. Sinclair "World's end").

2) маменькин сынок, маменькина дочка.

Например: 1) ...by that time she figured he wasn't Mamma's boy any more. By that time he was a strapping fellow, cocky and fast on his feet... (R.P.Warren "All the King's Men").

2) After all it was natural that he should get on with his father, he was essentially a man's man not like John, a mother's darling (A. Wilson "Anglo-Saxon attitudes, part II ch.1").

В каракалпакском языке существует выражение «Көздин қарашығындей» что означает «любимчик, любимица» в котором нет лексемы «Ана». ФЕ «Ана сути аўзынан кетпеген» обозначает «молодой, неопытный», например: Ана сути аўзынан кетпеген қыз тәжийрибели гаррыларға уйретпекши (Ш.Рашидов).

В ФЕ ««Damn Nature» is extremely various in her representations» дает значение как «Мать природа», но как мы видим отсутствует компонент концепта «mother».

Эта ФЕ «Mother earth» дает значение «мать сыра-земля». Здесь присутствуют и компонент, и понятие данного концепта. Например: There was something in his attitude that went straight to the heart; something that recalled a small boy hiding his head in his mother's lap; it was as if the feel of grass beneath his body, his face, his outstretched hands, were bringing him comfort; as if he were groping his way back into the quiet security of Mother Earth (J. Galsworthy, "Maid in Waiting, ch. XXVIII").

ФЕ «teach one's grandmother to suck eggs» означает «учить, поучат старших, учить кого-либо делу, которое он хорошо знает (учить ученого)». Например: 1. There's always about a million young women just out of college who want to teach their grandmothers how to suck eggs. (S. Lewis "Main street, ch. XXIII"). 2. "Teach your grandmother to suck eggs"- said Luke. "We know all about that" (C.P.Snow "The New Men" ch. 4). Этой фразеологической единице в каракалпакском языке соответствует ФЕ «Шөже тауықты уйретпейди» (Яйца кур не учат).

Английские ФЕ «learn something at one's mother's knee», «drink (suck) in smth. with one's mother's milk» означают «впитать что-либо с молоком матери» означает «узнать, усвоить что-либо с пеленок».

Например: 1. If the Tiger died, Poincare would take his place and the professors who had been scolding Clemenceau now had a sickening realization that he was a genius and a statesman compared with his probable successor, a dull pasty faced lawyer who came from Lorraine, and therefore had drunk in hatred of Germany with his mother' milk (U.Sinclair "World's end" ch. 30). В каракалпакском языке ему соответствует ФЕ «жасынан қартайған» - когда молодой, неопытный человек знает слишком много, «улкен адамды киширейтип қойғандай» - когда маленький ребенок говорит много умных вещей и ведет себя как взрослый.

В следующих фразеологизмах: «mother's milk» и «ана сутиндей» присутствует компонент концепта «mother/ана», но понятие дается как «хлеб насыщенный; что-л. необходимое как воздух».

Например: Whisky is the mother's milk to old Jock.

В английских ФЕ лексема «mother» употребляется с синонимами «mummy, mamma, мам». В каракалпакских ФЕ лексема «ана» употребляется с синонимами «Ене и Шеше».

Терминологические сочетания (Mother Heroine, unmarried mother, biological mother) имеют соответствующие эквиваленты в каракалпакском языке, хотя и не получили отражения в толковых словарях. Это связано с более поздним формированием каракалпакских терминосистем. В словаре каракалпакских фразеологизмов даются: Қәхарман ана – Мать героя, жалғызбаслы ана – мать одиночка, ана даңқы-материнская слава, ана медали – медаль материнства, ана менен баланы қорғау – охрана материнства и детства.

Понятие «God mother» - крестная мать является религиозным. Это «духовная мать» крещенного ребенка либо взрослого человека принявшего крещение. Крестная мать надеяется рядом полномочий и обязательств как вполне мирского так и духовного характера. Каракалпакское сочетания «киндик шеше» обозначает «жаңа туўылған жас нәрестениң киндин кескен хаял адам» (женщина перерезавшая пуповину новорожденного) связано с обычаем перерезания пуповины новорожденного. Ранние сочетание киндик шеше обозначало женщину реально совершившую такой обряд (повитуху). В современной действительности так называют женщину осуществившую первое купание ребенка либо просто избранную родителями для роли киндик шеше.

Совпадение некоторых фразеологизмов основанных на метафорическом или метонимическом переносе свидетельствует о единых языковых процессах. Например: выражения «mother- naked» (в чем мать родила) – «анасынан туўылғандай», а также «take in/with one's mother's milk» -«всосать,(впитать) что-либо с молоком матери» -«ана сути менен сиңген» идентичны.

Тема матери – один из вечных вопросов человечества. В любой национальной культуре существует свой стереотип матери. Но практически в каждой культуре роль матери отождествляется с такими понятиями как: хранительница семейного очага, умный советчик, плодородие, женщина, любящая мать, верная жена.

Исследованный языковой материал позволяет сделать вывод о том, что в обеих языках концепт «Mother/Ана» сохранило древнее значение присущее понятию «мать-родоначальница» - «источник жизни».

В результате исследования выявлены такие фразеологические единицы которые употребляются чаще в той или иной лингвокультуре (например: в английской лингвокультуре часто употребляются такие ФЕ как mother's darling, mamma's boy) то для каракалпакской лингвокультуры характерна использование такие ФЕ как (Қәхарман ана, ана даңқы, ана-жер, ана-уатан).

Литература:

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва. Изд. «Русский язык» 1984.
2. Телия, В.Н. Русская фразеология: семантический, pragматический и лингвокультурологические аспекты. – М.: «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
3. Қарақалпақ тилиниң түсіндірмө сөзлиги. (Толковый словарь каракалпакского языка) Некис: «Қарақалпақстан» баспасы. 1982. Т. I. – 287с.

КАК НАУЧИТЬ РЕБЕНКА БЫСТРО И ПРАВИЛЬНО ЧИТАТЬ

Цой Фиалида Николаевна
Г. Чирчик. Школа №5
Учитель начальных классов
+998973451228
Fialida5@mail.ru

Аннотация: Это работе отвечает на вопросы как же научить ребенка читать быстро и правильно в 1 классе и в более старшем возрасте

Ключевые слова: Мотивация, усидчивость, графических изображений

Родители ругают ребенка за медленное чтение или ищут чудодейственную методику, как научить ребенка быстро читать, не задумываясь, что у каждого ребенка индивидуальные особенности развития. Кто-то просто готов «махнуть рукой» на школьную неуспешность: такой, дескать, уродился. И то, и другое — крайности. Предлагаем несколько игр и упражнений, помогающих развить скорость чтения.

Обучение чтению — процесс длительный. Кроме всего прочего, он требует от ребенка «совершить открытие» — понять, как из ряда графических изображений — букв — получается звучащее слово. Это далеко не просто, и каждый ребенок совершает подобное открытие в тот момент, когда его интеллект и жизненный опыт позволяют ему это. Не надо торопить события и сетовать, что сын соседки уже в 5 лет бегло читал, а ваш и в 7 читает медленно. С течением времени это выровняется.

Но на самотек этот процесс бросать нельзя: если ребенок уже читает, надо развивать технику чтения. Ведь хорошо читающий школьник лучше успевает по всем предметам.

Как же научить ребенка читать быстро и правильно в 1 классе и в более старшем возрасте?

Для начала надо осознать, что в процессе чтения задействованы разные механизмы. Это и внимание, и усидчивость, и наблюдательность с одной стороны, и различные функции мозга — с другой. Важна также и мотивация. Если ребенку неинтересно, он читать не захочет.

Ребенок должен запомнить начертание букв, научиться соотносить их со звуками, причем не с конкретно звучащим звуком, а с его моделью, которая существует в сознании человека. Мы, взрослые, делаем это не задумываясь, в силу привычки, ребенку это трудно, мыслительные процессы, которые при этом задействованы, сложны и многообразны.

Три проблемы низкой скорости чтения

Проблема 1. Собственно чтение

Допустим, ребенку хочется читать, но выходит пока плохо. Упражнения для быстрого чтения смотрите ниже.

Когда человек читает, он:

- различает буквы;
- складывает их в слова;
- понимает смысл.

Вот в этих направлениях и надо работать.

Проблема 2. Различение букв

Упражнение «Буква-штутница»

Заготовьте карточки, на которых написаны стишко или пословицы, загадки. Все буквы «нормальные», а с тремя-четырьмя что-то не так: они стоят «на голове» или лежат «на боку», написаны другим шрифтом или цветом, стилизованные (солнышко вместо О, строительный кран вместо Г и т.п.). Пусть малыш читает. С течением времени все больше букв можно писать необычно.

Упражнение «Муха»

Представь себе, как бы говорила муха, если бы умела говорить по-человечески: «Ну и жжжжжжизнь! Жжжжеле не досталось!». А змей? «Сссссссссстливо оссставатьссссся». А собака? «Добрррое утрррро» и т.д. Попробуйте поговорить за этих животных.

Упражнение «Кто больше»

Надо придумывать слова на заданную букву.

Упражнение «Цепочка»

Игра по принципу «Городов», но слова любые — лишь бы первая буква последующего слова совпадала с последней буквой предыдущего: МамА — АпельсиН — НоC — Силач —...)

Литературы:

1. Р.А.Мирзаев Чтение -2 Ташкент 2019 г
2. О.Э Вульф Внеклассное чтение
3. Н.С Жуков Буварь 2016г Москва
4. Азбука для малышей (Карточки)

SEN MILLAT G'URURISAN, ONA TILIM

Anyozova Rahima Botirovna

Xorazm viloyati Yangiariq tumani

7-son maktabining ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Телефон: +998(94)2347989

anyozovar@bk.ru

**"Dunyoda millatning borligini bildiradigan oynai
hayoti bu uning tili va adabiyotidadir"**

Annotatsiya: Ona tili – millatning ruhi, uning or-nomusi, ma'naviy qiyofasi, orzu-umidlarning namunasidir. Ona tili millatning birligi va birdamligining timsolidir. U millatni yagona xalq sifatida o'z atrofida birlashtiradi va dunyoda borliqni ta'min etadi.

Kalit so'zlar: ona tili, millat, A.Navoiy, davlat tili haqidagi qonun.

Har bir millatning o'z Vatani, oilasi bo'lgani kabi uning jonajon va betakror ona tili ham bo'ladi. Inson uchun uning vatani, ota-onasi, oilasi qanchalik qadrli bo'lsa, uning ona tili ham shu qadar aziz va muqaddas bo'ladi. Hattoki, go'dak ham o'z vatanini, ota-onasini, dunyoni o'z ona tili orqali anglaydi va atay boshlaydi. Farzand tarbiyasida onaning o'rni beqiyos bo'lganidek, insonnинг hayotda o'z o'rmini topishida, kamolotga erishuviga tilning o'rni ulkan ahamiyatga ega. Shu bois tilni, onaga qiyoslab ona tili deb ataydilar. Til inson vujudida qon-qoniga singib oqadi. Jamiki, ezgu fazilatlar, avvalo, ona allasi va ona tilining bebaho jozibasi orqali singadi. Inson qalbida ona tiliga nisbatan sof tuyg'u, mehr-muhabbat alanga oladi. Turk dunyosining buyuk marifatparvar ijodkori Ismoilbek Gaspirali aytganidek : "Millatning ikki asosi bordur. Bu ularning tili va dinidur. Agar millat hayotidan shu ikkisidan biri sug'urib olinsa, bu millat tanazzulga yuz tutur".

Suvsiz daryo bo'limganidek, tilsiz millat ham vujudga kelmaydi. Biror millatga mansub bo'lgan til, o'sha millat bilan yashaydi va bardavom bo'ladi. Ota-bobolarimiz qadimdan tilni asrab avaylashgan, rivojlantirishgan. Masalan, A.Navoiy, Zahreddin Muhammad Bobur, Lutfiy va boshqalar O'zbek tilining rivoji uchun beqiyos hissa qo'shganlar. Turkiy tillar oilasiga mansub bo'lgan o'zbek tilimiz bizning bebaho boyligimizdir. So'z mulkinning sultoni, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o'zi yashagan murakkab davr – XV asrda tilimiz ximoyasiga otlanib, turkiy til o'z imkoniyatlari jihatidan boshqa tillardan sira qolishmasligini ilmiy va amaliy jigatdan isbotlab berdi. O'zining "Hamsa" kabi shoh asarini turkiy tilda yaratdi. Hozirda ham shoirlarimiz o'zbek tilining boyligini, uning buyukligini namoyon etuvchi asarlar yaratmoqdalar. Boisi buyuk adabiyoti bo'lgan xalqning buyuk tili ham bo'ladi. Insonning qanday ma'naviyatga ega ekanini uning tilida, chiroyli nutqida namoyon bo'ladi. Til millatning buyuk boyligi, bebaho xazinasи, tuganmas mulkidir. Chunki millatning tarixi, uning madaniy, ma'naviy merosi, urf-odatlari va an'alari unda mujassam bo'ladi. Shu sababli ona tilimizni asrab-avaylash, uni boyitishimiz va avlodlarga to'liqligicha yetkazishimiz kerak. Birinchi Prezidentimizning ta'bri bilan aytganda "O'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtasidagi ruhiy-milliy bog'liqlik til orqali vujudga keladi" [1.27]. Bu fikrlarni doimo yodimizda tutishimiz kerak. Darhaqiqat, tilsiz millat rivojlanmaydi, taraqqiy etmaydi.

1989-yil 21-oktabrda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o'zbek tili maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo'yildi. O'zbek tili haqidagi qonun qabul qilinganidan so'ng barcha davlat hujjatlari o'zbek tilida yuritiladi, gazeta va jurnallar o'zbek tilida chop etila boshlandi. 1993-yil 2-sentabrda "Lotin tiliga asoslangan o'zbek alifbosini tuzish tog'risida"gi qonun qabul qilingandan so'ng, mamlakatimiz har tomonlama rivojlandi va jahon kommunikatsiya tizimidan munosib o'rin egallash muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Shu sababli chet ellerda ham o'zbek tiliga qiziquvchilar, uni o'rganuvchilar soni ortib bordi. Dunyoda 5600 dan ortiq tillar mavjud bo'lib, bundan 200 tasigina davlat tili sifatida qabul qilingan [2.4]. Ularning orasida o'zbek tilining borligi uning naqadar sof, mukammal, purma'nova jozibadorligidan darak beradi. Rossiyalik tilshunos olma, professor A. M. Kozlyanina "O'zbek tili nafis va musiqa ohangidek jozibador" deb bejiz ta'kidlamagan. Shunday ekan ona tilimizning shundayin go'zalligini, sofligini keying avlodlarga yetkazish bizning vazifamizdir. Negaki, ona

tilni ulug‘lash, asrab-avaylash o‘sha tilda so‘zlashadigan har bir insonning burchidir.

Til muloqot vazifasi ham hisoblanadi. Hammamizga ma’lumki, Alisher Navoiy bobomizga tegishli “Ko‘ngil qulfi maxraning qulfi til va gulfin kalitin so‘z bil”. Inson qalbining xazinasi til, bu qalb xazinasining kaliti so‘zdir. O‘zbek tilining so‘zlar shu qadar ma’noli, ko‘pki bitta ma’noga ega bo‘lgan tushunchasi bir nechta so‘zlar orqali ifodalash bo‘ladi. Masalan, birgina ko‘z so‘zining bir necha ma’nolari bor. Bilamizki bir tushunchaga tegishli so‘z, bir necha so‘zlar bilan ifodalansa, ya’ni sinonim so‘zlar qanchalik ko‘p bo‘lsa, ayni shu til boy til hisoblanadi. Ko‘plab adiblarimiz til haqida ko‘plab hikmatli so‘zlarni aytganlar va tilni turlichaytadan riflaganlar. Masalan, “Til-millat ko‘zgusi”, “Til-ma’naviyat ko‘zgusi”, “Til-millatning bebahoyligi” va shu kabilardir. Shuni ta’kidlash kerakki, o‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi xalqimizning milliy mustaqillikka erishish yo‘lidagi muhim qadamlaridan biri bo‘lgan edi. Istiqlol yillarda mamlakatimizda barcha sohalarda bo‘lgani kabi tilimiz taraqqiyotida ham muhim o‘zgarishlar yuz berdi. O‘zbek tilining xalqaro miqyosda obro‘sni oshdi. “Davlat tili haqida”gi qonun ona tilimizning bor go‘zalligi va jozibasini to‘la namoyon etish bilan birga, uni ilmiy asosda rivojlantirish borasida ham keng imkoniyatlar yaratdi. Olimlar va mutaxassislar tomonidan ilm-fan va turli sohalarga oid ensiklopediya va lug‘atlar, darslik va o‘quv qo‘llanmalari chop etildi. Mumtoz adabiyotimiz namunalari, sakson mingdan ziyod so‘z va so‘z birikmasini, fan, texnika, sanoat, madaniyat va boshqa sohalarga oid atamalarni, shevalarda qo‘llaniladigan so‘zlarni o‘z ichiga olgan besh jiddlik “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” bu borada amalga oshirilgan ishlarning eng muhimlaridandir.

Shuning uchun ham biz o‘z ona-tilimizni asrab-avaylashimiz, uning nufuzini oshirishimiz, go‘zal va sofligini avlodlarga meros sifatida qoldirishimiz, dunyoga tanitishda o‘z hissamizni qo‘shishimiz kerak.

Vaholangki, “Til yashasa, millat yashaydi”.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Karimov I. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch.-T.Ma’naviyat. 2008. 27-б.
2. www.Ziyonet.uz. 4-sahifa.

ONA TILI DARSLARIDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQNI O'STIRISH USULLARI

*Asamxodjayeva Damira Habiyevna
Toshkent shahri, Uchtepa tumani 116-maktab
Ona tili va adabiyot o'qituvchisi
+998 90 9707744*

Annotatsiya: Ona tili darslariga qo'yiladigan asosiy talab o'quvchilarning og'zaki va yozma savodxonligini oshirish, to'g'ri, ravon, ta'sirli va mazmundor so'zlash va yozishga o'rgatishdan iborat. Maqolada shu mazmundagi, ya'ni o'quvchilarning nutqiga qo'yiladigan talablar va maktabda o'qituvchi tomonidan bajarilishi lozim bo'lgan ishlar yuzasidan takliflarva tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: nutq, savodxonlik, nutq sharoiti, adabiyyat, talaffuz, mazmun.

Inson nutq yordamida o'zining fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklaririni bayon etadi va boshqalarning fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklarini anglab yetadi. Nutq og'zaki va yozma bo'ladi. Og'zaki nutq odatdagi so'zlashuv nutqi bo'lib, bu nutq ko'proq ohang va turli imlo-ishoralarga aloqadordir. Unda murakkab grammatik qurilmalar_qo'shma gaplar deyarli qo'llanmaydi.

Yozma nutq tuzish esa murakkabroq jarajon bo'lib, u o'quvchidan grammatik va mazmun jihatidan to'g'ri jumla qurishni, har bir so'zni o'z o'rindida to'g'ri qo'llashni, imlo va tinish belgilari rioya qilishni talab etadi. Avvalo shuni qayd qilish lozimki, maktabda o'qitiladigan barcha o'quv fanlari o'quvchi nutqi ustida ishslashga qaratilgan bo'ladi. Ona tili fani esa bular orasida eng asosiy va muhim sanaladi. O'quvchining bilimi, dunyoqarashi rivojlana borgan sari, uning nutqi va tafakkuri ham muttasil o'sib boradi. Ravon, ixcham, ta'sirli nutq tinglovchiga huzur bag'ishlaydi. Maktabning asosiy vazifalaridan biri o'z o'quvchilarini ana shunday so'zlashga o'rgatishdir. Maktab o'qituvchilarining, birinchi navbatda, ona tili o'qituvchisining vazifasi o'quvchilar nutqidagi nuqsonlarning oldini olib, nutqini sheva ta'siridan, har xil vulgar so'zlar ta'siridan tozalash va adabiy til meyorlariga amal qilgan holda so'zlashga o'rgatishdir.

O'quvchilar nutqiga qo'yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat:

1. Nutqning nutq sharoitiga mosligi. Nutq sharoiti deganda nutq yaratilayotgan paytda so'zlovchi va tinglovchining sharoiti tushuniladi. Masalan, so'zlovchi bitta, tinglovchi ko'p bo'lsa, so'zlovchining baland ovozda to'xtam (pauza) larga rioya qilib, fikrni izchil va bir-biriga bog'liq ravishda bayon qilishi talab etiladi. Bunday nutqning o'ziga xos ko'rinishi o'quvchining nazariy masalalarni yoritish yoki uy topshiriqlarini bajarish jarayonidagi javoblarida, ma'lum bir mavzuni sinfda, biror yig'inda ochib berishdagi nutqida o'z aksini topadi.

Nutq sharoitining muhim tarkibiy qismlaridan biri so'zlovchining tinglovchilar saviyasini hisobga olishi hamdir.

2. Nutqning mazmundorligi. O'quvchi nutqi nutq sharoitiga mos tushsa hamda uning o'zi bilgan va xabardor bo'lgan voqeа-hodisalarni og'zaki va yozma shakllarda bayon qilsagina mazmunli bo'ladi.

Aniq dalillar, o'quvchining shaxsiy kuzatish yoki taassurotlari, his-tuyg'ulari asosida yuritgan fikrlari o'zgalar diqqatini o'ziga tortadi.

3. Nutqning mantiqan to'g'ri, aniq va izchil bo'lishi. Nutqda har bir fikr mantiqan asoslangan bo'lsagina, uning ta'sirchanligi ortadi. Bu har bir o'quvchidan narsa, voqeа-hodisaga sinchkovlik bilan qarash, ularning har biriga tog'ri bera olish, shu yo'l bilan nutqni muntazam va izchil qurish, uni isbotlay bilishni talab etadi. O'quvchi fikrni bayon etayotganda bir fikrni ikkinchisi bilan mantiqan to'g'ri bog'lay olishi, mavzuga aloqador bo'lgan asosiy fikrlarni ikkinchi darajali fikrlardan farqlay bilishi, qaytarilgan takror fikrlarga yo'l qo'ymasligi kerak.

4. Nutqning boy va rang-barang bo'lishi. Nutqning boy va rang-barangligi, avvalo, fikrni bayon qilishda o'zbek tilining leksik imkoniyatlari: ma'nodosh, uyadosh va qarama-qarshi ma'noli so'zlardan, tasviriy ifoda va iboralardan, maqol va matallardan, ko'chma ma'noli so'zlardan, o'xshatish, sifatlash kabi badiiy til vositalaridan keng va o'rinni foydalanishda namoyon bo'ladi.

5. Nutqning grammatik jihatdan to'g'ri qurilgan bo'lishi. O'quvchi so'z, so'z birikmasi va gaplarni bir-biriga bog'lash, kelishik va egalik so'shimchalarini o'rinni qo'llash, gapning ega va kesimini moslashtira bilish kabi malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi shart.

6. Nutqning ohangdor, ta'sirli bo'lishi. Ohang o'quvchi nutqining ta'sirchanligini oshirish

vositasi sanaladi. O‘quvchi har bir she’riy yoki nasriy asarni ohangdorlikka amal qilgan holda, sintagmalarga rioya qilib, mantiqiy urg‘uni to‘g‘ri qo‘llab o‘qishi zarur.

O‘quvchilar nutqini o‘stirishda quyidagi amaliy tadbirlar qo‘llanadi:

- 1.Adabiyy talaffuzni har bir darsda o‘rganiladigan qoidalarga bog‘lab o‘rgatish.
- 2.Boshqa fanlarni o‘qitishda ham nutq o‘stirishga e’tibor berish.
- 3.O‘quvchi nutqidagi adabiyy tilga xos bo‘limgan dalillarni tushuntira bilih.
- 4.Fonetika o‘qitishda aytilishi bilan yozilishi farq qiladigan tovushlar talaffuziga e’tibor berish.
- 5.Orfografik malakalarni mustahkamlashga oid darslar.
- 6.O‘quvchilarni turli tadbirlarda va yig‘inlarda chiqib so‘zlashga odatlantirish.
- 7.She’riy va nasriy asarlardan parchalar yod oldirib borish.

Maktabda yagona orfografiya va nutq rejimi maktab ma’muriyati va o‘qituvchilar jamoasi oldiga o‘quvchilarning savodxonligini oshirish, ularning og‘zaki va yozma nutqini o‘stirish ishida faol ishtirok etish vazifasini qo‘yadi. Bunda savodxonlik va nutq madaniyatini o‘stirishda yagona talab amalga oshiriladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. M.Xayrullayev. O‘zbek pedagogik antologiyasi. T.: «O‘qituvchi» 1995 y
- 2.N.Ochilov. Muallim qalb mehmori. T.: «O‘qituvchi» 2001 y .

APPLYING BUSINESS-GAMES METHOD IN TEACHING ENGLISH

*Mirzayeva Zebiniso Abdisoatovna
Kashkadarya region, Yakkabag district.
teacher of 75rd school
+998-99-561-75-15*

Annotation: In this article, I write about implementing business games method in teaching English at schools and how effective they are. A business game is the creation of a situation of choice and decision-making, in which conditions that are close to real are reproduced. It assumes such roles of participants that allow them to comprehend, experience and master new functions.

Key words: phenomenon, professional activity, interaction, chain of solutions, cognitive activity

The game contains a specific event or phenomenon to be modelled, and it is allowed to assign game time to any period (present, past, future). As a rule, a business game is a model for the future professional activity of pupils. This is an imitation of the management, research, and pedagogical real activity of a teacher or head of an educational institution. The distinctive features of the business game: a simulation in the game of real process using the model; the distribution of roles between players in the game, their interaction with each other; the different interests of the participants of the games and the emergence of conflict situations; the presence of a common game objective, the whole staff, which is achieved in the process of interaction between players and unites all of its participants; records of performance; the implementation of in-game chain of solutions, each of which depends on the previous one, and also from decisions of other players in the game. The undoubtedly advantage of business games is that they combine theory and practice, contributing to the formation of professional knowledge and practical skills. Games increase interest in the subject being studied, as they are accompanied by positive emotions. Business games can be grouped as follows:

1." Warm-Up "games such as "brain attack", "club of experts", themed entertainment games. Their task is to liberate the interests and imagination of participants, to activate the game and collectivistic motivation, to focus on a non-standard approach to the material being studied.

2. Situational role-playing games. They include analysis of specific situations and their role playing;

3. Constructive role-playing, problem-role-playing, discussion games. The purpose of their use is to develop skills for accepting and effectively performing business roles, training interaction and cohesion, productive cooperation, participation in the development of collective solutions.

4. Creative games. This is a collective creativity to create technical, artistic, survey, etc. projects. The inclusion of pupils in these games contributes to the development of creative potential, fostering initiative, courage, perseverance, and responsibility.

There are other classifications of business games: management, research, training, etc. An educational game is defined as a model of interaction between its participants in the process of achieving educational goals, i.e. it is a game simulation of a specific management problem (in particular, cognitive activity) in order to develop the best solution. The educational and business game is based on the following principles:

- the principle of simulation of specific conditions and content of the corresponding type of activity;
- the principle of problematic content of the educational business game and the process of its deployment in cognitive activity;
- the principle of joint activity of participants;
- the principle of dialogical communication and interaction of partners;
- the principle of two-dimensional game educational activities.

The business game can be performed before the presentation of new educational material; in this case, it will rely only on the personal experience of pupils and will detect gaps in their knowledge. If the business game is held after learning new material, it will be based on the knowledge gained, which in the course of the game will acquire a qualitatively new form of existence. Finally, the entire learning process can be built on the basis of an end-to-end business

game. Further development and application of business games have received in the so-called methods of intensive training. In our country, these methods were first tested and implemented in the intensive study of a foreign language. When using these methods, educational activities are carried out in the form of group or collective interactions and games, in which such techniques are widely used as:

- presentation of large amounts of educational information;
- a variety of emotional coloring of educational information;
- use of conscious and unconscious forms of pedagogical activity;
- constant communication of pupils in game situations, etc. the Game used in the educational process performs the following functions:
  - training (development of memory, attention, general academic skills, perception of educational information of various modalities);
  - entertainment (creating a favorable atmosphere in the classroom);
  - communication (grouping of pupils, the establishment between them of emotional contact);
  - relaxation (removal of emotional stress caused by stress on the nervous system during intensive training);
  - psychotechnical (formation of skills of preparation of the physiological state for more effective activity, reconstruction of mentality for assimilation of large volumes of information).

Literature:

1. Abramova G. S., Stepanovich V. A. Business games (Theory and organization). - Yekaterinburg.: Business book, 1999.
2. Zmievskaya E. V. Educational business game in the organization of independent work of students of pedagogical institutions universities. Moscow. Sciences. 2003

NEGA TILSHUNOSLIKNI O'RGANISHIMIZ KERAK?

*Turdiyeva Yulduz Bozorboyevna
Samarqand viloyati Pastdarg'om tuman
80-umumiy o'rta ta'lim maktabi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon: +998913168048*

Annotatsiya: Maqolada tilshunoslikni nega o'rganishimiz kerakligi haqida yozilgan. Tilshunoslikning boshqa sohalar bilan aloqasi xususida fikr – mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: fonologiya, fonetika, sun'iy intellekt, texnologik sohalar

Bir nechta til yoki tarjimani biladigan yoki o'zlarini chet tillari o'qituvchisi deb biladigan ko'plab olimlarning tili. Lekin til olimlarning asosiy diqqat markazida til strukturasi va psixologiyadan foydalanish turadi. Boshqa tomondan, fan tili, tilning tabiatini va aloqasi bilan shug'ullanadi. U aniq tillarni o'rganish paytida ham, katta yoki katta guruh tillarining umumiyligi xususiyatlari bo'yicha ham tadqiqotlar olib boriladi. Tilshunoslik shuningdek, til xilma-xilligining tabiatini, vaqt o'tishi bilan tilning o'zgarishi, til bizning miyamizda qanday saqlanishi, qayta ishlaniishi va uni bolalar qanday o'zlashtirishi haqida kashfiyotlarni o'z ichiga oladi. Shu nuqtada fan tili hayotimizda qanchalik muhim rol o'ynashini tushunish qiyin bo'lmaydi.

Tilshunoslik bizning dunyomizni tushunishga yordam beradi

Har bir til o'ziga xos turlardan biridir. Til dunyoning noyob kontseptualizatsiyasini o'zida mujassam etgan va g'oyalarni yetkazish uchun so'zlar, iboralar va jumllalarni tuzish usullariga ega. Turli tillarning so'zlarini va tuzilishlarini taqqoslash yordamida biz dunyomizni yaxshiroq tushunamiz. Ushbu bilimlar dunyo tillarining murakkabliklarini tushunishdan tashqari, odamlar o'rtasidagi aloqani yaxshilash, tarjima faoliyatiga hissa qo'shish, savodxonlik bilan shug'ullanish va nutq buzilishlarinining oldini olish va davolashda ham qo'llanilishi mumkin. Albatta, tilshunoslik tillarni o'rganish va o'qitish uchun ham juda muhimdir.

Tilshunoslik bizni turli sohalarda professional qiladi

Tilshunoslik sohasi nihoyatda xilma-xildir, shuning uchun tilshunoslikdagi bo'limlar, mavzular bir xil bo'lmaydi. Sintaksisni o'rganish ko'proq matematik, ilmiy yondashuvni talab qilsa, semantika darslari falsafiy tafakkurni talab qiladi. Fonologiya, fonetika, ijtimoiy tilshunoslik va morfologiya tilshunoslikning turli jihatlariga e'tibor qaratadi va ularning har biri boshqacha fikrlashni talab qiladi. Agar siz tilshunoslik sohasida qiyinroq yoki kamroq qiziqadigan sohani topsangiz, siz o'zingizning xohishingizga mos keladigan filialni tanlashingiz mumkin. Tanlov sizniki!

Tilshunoslik bizga texnologik sohada olg'a siljishga yordam beradi

Tilshunoslik bo'limi an'anaviy ravishda universitet talabalarini akademiyada, professional yozishda yoki tarjimada ish yuritish uchun tayyorlashga mo'ljallangani ma'lum bo'lib kelgan, ammo texnologiya rivojlanib borgan sari, ushbu bitiruvchilar o'zlarining iste'dodlarini texnik sohalarda kutilmagan holatda topmoqdalar. Texnologik sohalarning bozorida joylashgan kompaniyalar mahsulotni ishlab chiqish va mijozlarga xizmat ko'rsatish kabi masalalarda yordam berish uchun tilshunoslik darajasiga ega kompaniyalarga murojaat qilishmoqda.

Tilshunoslik - sun'iy intellektdan foydalanuvchilarni va kompaniya bilan qanday aloqada bo'lishini yaxshiroq bilish muhimdir. Agar biz mijozlarga qidirayotgan narsalarini topishda yordam berish uchun tabiiy tillarni qayta ishlash texnologiyasini ishlab chiqsa olsangiz, bu ularga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va mijozlar ehtiyojini qondiradi.

1. Oxir oqibat, til biz qilayotgan barcha ishlarning bir qismi bo'lganligi sababli, til nuqtai nazaridan foyda keltirmaydigan fanni topish qiyin. Lingvistik filiallari tashkil qiluvchi tilshunoslik va boshqa fanlar bilan kashf qilish uchun juda ko'p muhim, lekin asosiy narsa til hamma joyda, kerak! Bu hodisa makonni ajralmas holga keltiradi. Tilshunoslik bu dunyodagi tillarning tuzilishi, rivojlanishi, tarqalishi va ularning o'zaro munosabatlarini umumiyligi yoki qiyosiy ravishda, shakl, ma'no va jumla bilimi nuqtayi nazaridan o'rganadigan fan sohasidir. Shu ma'noda tilshunoslik uning obyekti, maydoni va usuli bor. Tilshunoslik to'g'ridan-to'g'ri ona tilini o'qitish va chet tillarni o'qitish sifatida - tegishli sohalarda taqdim etiladigan tillarni o'rganish usullari va metodlari.

Garchi tilshunoslik taniqli fan bo‘lmasa- da, uning ko‘lami juda keng va hayajonli. Tilshunoslik, ayniqsa so‘nggi yillarda psixologiya, sotsiologiya, falsafa, ta’lim, tilni o‘qitish, antropologiya, kompyutershunoslik va sun’iy intellektda tez-tez ishlataladigan fan sohasiga aylandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Baskakov N.A., Sodiqov A.S., Abduazizov A.A. Umumiy tilshunoslik. -T., 1979.
2. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish.-Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
3. Yo‘ldoshev I. O‘zbek kitobatchilik terminologiyasi. – Toshkent: Fan, 2005.
4. Yo‘ldoshev I., SHaripova O‘. Tilshunoslikka kirish.-Toshkent: Iqtisod-moliya, 2007.

ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ЯНГИ УСУЛЛАР

*Очилова Нигора
қашқадарё вилояти Яккабог туман
60- мактаб она тили ва адабиёт фани ўқитувчи
+99891-224-43-72*

Аннотация: Таълим жараённида илғор педагогик тажрибаларга таяниш, техник воситаларни унумли қўллаш ва замонавий таълим усулларидан фойдаланиш зарур. Ўқитишнинг фаол усулларини қўллаш педагогик технологиянинг асосини ташкил этади. Мақолада она тили дарсларида фойдаланиш мумкин бўлган ўқитишнинг фаол усуллари ҳақида сўз боради

Калит сўзлар: педагогик технология, дидактик ўйинлар, билим – кўникма, Муаммоли таълим технологияси, Ҳамкорликда ўқитиш технологияси

Ахборот – коммуникация воситаларининг тарқалиш тезлиги ниҳоятда тезлашган XXI аср ўқувчиси кенг дунёқарашли, мустақил фикрга эга, ўткир зеҳн эгаси, иродали, воқеа – ҳодисалардан тўғри хulosса чиқара оловчи, кўрган, эшигтан, ўқиганлари асосида янгиликлар яратади оловчи бўлиши зарур.

Таълим жараённида илғор педагогик тажрибаларга таяниш, техник воситалардан унумли фойдаланиш, экспурсия ва ноанъанавий ўйин дарслар ташкил этиш, баҳс – мунозаралар самарали натижа бермоқда. Бу усуллар инновацион методлар сифатида тақдим этилмоқда.

Ўқитишнинг фаол усулларини қўллаш педагогик технологиянинг асосини ташкил этади. Ўкув жараённида ўқувчиларнинг фаоллиги, мустақил фикр юритиши, атрофдагилар билан мулоқотга киришиши, улар билан ўз мулоҳазаларини ўртоқлашиши, савол – жавобларнинг қизғин бўлиши дарснинг ютуғи ҳисобланади. Она тили ўқитишда, айниқса, қуйидаги усуллар самарали ҳасобланади:

1. Дидактик ўйинлар технологияси. Унда турли дидактик ўйинларни қўллаш орқали машғулотда фаол ҳаракат ташкил қилинади. Дарс жонли бўлиб, ўқувчиларда қизиқиш ортади. Дидактик ўйинли дарслар ўз мазмунига кўра саҳналаштирилган ролли ўйинлар, ижодий ишбилармонлик ўйинлари, конференция дарсларига ажратиш мумкин.

2. Текшириш – синов дарси. Бундай дарслар ўқувчилардаги билим – кўникмаларни синаяш ва текшириш мақсадида ўтказилиб, уларга тест топшириқлари, савол – жавоблар ва бошқа синов шакллари ташкил этилади. Бу усулларнинг асосий хусусияти ўқувчиларнинг кузатувчанлигига таяниш, изланишга ундаш, сўз бойлигини ошириш, эркин баҳс – мунозарага кириша олиш кўникма ва малакаларини ошириш билан бирга нутқий саводхонлиги ҳам ривожлантирилади.

3. Муаммоли таълим технологияси. Муаммоли вазият ва уни ечишга қаратилган мухокамани ташкил этиш ҳамда ўқитувчи томонидан хулосаларнинг тўғрилигини тасдиқлаш.

4. Ҳамкорликда ўқитиш технологияси. Бу усулда топшириқлар биргаликда бажарилади. Ўқувчилар ўртасида ҳамкорлик, ўзора ёрдам, фикр алмашиши жараёни вужудга келтирилади. Ҳамкорликда ўқитишнинг гурухда ўқитиш, кичик гурухларда ўқитиш, “арра”, “биргаликда ўқиймиз” каби усуллари кенг қўлланилмоқда.

Она тили дарсида “Сўзларнинг шакл ва маъно муносабатларига кўра турлари” мавзуси ўтиб бўлингач, “Ким ўзар” мусобақасини кўриб чиқамиз. Бу мусобақа бошланишидан олдин ўқувчилар кичик гурухларга бўлинади, уларга аниқ йўл – йўриклар берилади. Ажратилган вақт айтилади. Кичик гурухларга маънодошлар, шаклдошлар, зид маънолилар, паронимлар ёки бошқа номлар қўйиш мумкин. Ўқувчиларга мавзу юзасидан биринчи гурухга – маънодош, иккинчи гурухга – шаклдош, учинчи гурухга – зид маъноли, тўртинчи гурухга – паронимлардан кўп сўз топширилади.

1. Маънодошлар: *чиройли, гўзал, кўҳлик, дилбар; овқат, ош, таом; юз, афт, башара, турқ, чехра, жамол, ораз, бет, руҳсор* ва б.

2. Шаклдошлар: *юз(от), юз(сон), тут(дараҳт), тут(ҳаракат), ўт(олов), ўт(ҳаракат), ўт(ўсимлик), ўт(орган)* ва б.

3. Зид маъноли: *яхшилик – ёмонлик, узун – қисқа, баланд – паст, ёши – қари, қаттиқ –*

юмшоқ, ҳасис – сахий ва б

4. Паронимлар: *аср – асир, шох – шоҳ, амр – амир, асл – асил, нуфуз – нуфус, зирак – зийрак* ва б.

Биринчи бўлиб топширикни бажарган гуруҳга қўшимча вазифа юклатилади. Масалан, топилган сўзлар иштирокида гаплар тузиш, шу сўзлар қатнашган шеърий парчалар топиш, бирор сана ёки байрамга оид матн тузиш. Чунки улар бошқа гурухларга халал беришининг олдини олишимиз керак. Ажратилган вақт тугагач, ҳар бир гурухдан бир киши топилган сўзларни ўқиб беради, Сўзлар сони саналади. Навбатдаги босқичда бошқа гурухлар ҳам сўзларга қўшимча тарзда мисоллар келтириши мумкин. Бу алоҳида баҳоланади.

Дам олиш дақиқаларида мавзуга оид бошқотирмалар тузиш ва ечиш ўқувчиларнинг хотирасини мустаҳкамлашга, ижодий тафаккурини ривожлантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Умумий педагогика Н.С. Атаева 2012 йил
2. А. Зуннунов Адабиёт ўқитиши методикаси. Тошкент “Ўқитувчи”, 1992.

МЕДИА ТИЛИНИНГ ФУНКЦИОНАЛ-СТИЛИСТИК МАВҶЕИ, АСОСИЙ МЕЗОНЛАРИ ВА ЛИНГВИСТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Шаҳодат УСМОНОВА,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари

университети мустақил тадқиқотчisi

Телефон: +998919687979

e-mail: lola9779@mail.ru

Аннотация: Мазкур маколада медиа тилининг муҳим жиҳати, унинг стилистик мавҷеини аниқлашдаги асосий мезонлари, функционал стиль ва унинг ўзига хос хусусиятлари атрофлича таҳлил этилган. Шунингдек, оммавий коммуникация тилининг замонавий ҳолати, лингвистик ва нутқий урф-одатларнинг кенг спектрларидан келиб чиқиб, турли омиллар асосида тасвирланиши билан боғлиқ аҳамияти ўрганилган.

Калит сўзлар: лингвоформат, функционал-стилистик, конструктив бирлик, трансляция, импресив, экспрессив, критерия, экспрессивлик, эмоционаллик, лингвостилистик, интерпретация.

Замонавий медиа тилининг тадқиқи унинг функционал-стилистик мавҷеини, лингвостилистик хусусиятларини ўрганишни ҳам тақозо этади.

Медиа тилининг стилистик мавҷеини аниқлашдаги асосий мезонлар функционал стиль ва унинг хусусиятларининг анъанавий таърифида ўз аксини топган. “Стиль (услуб) бу – тилнинг бирор-бир жамият томонидан анъана сифатида қабул қилинган қўриниши бўлиб, у тилнинг бошқа турларидан асосий белгилари – фонетикаси, лексикаси ва грамматикаси билан фарқ қиласи. Функционал стиль адабий тилнинг бир қўриниши бўлиб, унда тил муайян ижтимоий соҳа, ижтимоий нутқий амалиётда қўлланилади ва айнан улар орқали унинг асосий хусусиятлари белгиланади. Ҳар қандай функционал стиль учун анъанавий сўз қўллаш, муайян лисоний ҳодисаларнинг доимийлигига хосдир”.

Чиндан ҳам оммавий коммуникация ижтимоий-нутқий амалиётнинг ижтимоий аҳамиятга эга соҳасидир. Медиа тили, бир томондан ягона бир яхлитликни ташкил этса, иккинчи томондан эса, у функционал-стилистик хилма-хиллиги, мавзуларнинг универсаллиги, матнларининг бошқа нутқий қўринишлар билан ўзаро таъсирашувга мойилити билан ажralиб туради. Айнан ана шундай тарздаги конструктив бирлик ва функционал-стилистик хилма-хилликка бўлиниш медиа тилининг энг муҳим жиҳати ҳисобланади. Оммавий коммуникация тилининг стилистик мавҷеини аниқлашда икки масала муҳим саналади: 1) оммавий коммуникация тили мавжуд функционал услублар системасида мустақил услуб ҳосил қилиш хусусиятига эгалиги; 2) медиа тилининг ички функционал-стилистик бўлиниш мезонлари.

Тадқиқотчилар медиа тилининг учта асосий вазифаси мавжуд эканлигини таъкидлашади. Булар – рамзий, импресив ва экспрессив вазифалардир. Ахборот узатишда рамзий вазифа асосий ўрин тутади. Ўз фикрини баён қилувчининг ҳолати қандай бўлишига қарамай, ушбу ахборот ҳаққоний тарзда холосона баҳоланади. Ахборот тингловчиларда қандайдир одоб-ахлоқ, харакатга нисбатан ундаш истагини мужассам этган бўлса, бу унинг импресив вазифасини характерлайди. Ахборотда фикр билдирувчи қандайдир кузатув, кечинма, ҳаяжон ва таассуротларга берилиб, фикрини таъсиран чар тарзда билдириса, учинчи – экспрессив вазифа амалга ошади. Ушбу кузатувларнинг барчаси айтиб ўтилган вазифаларнинг ҳар бири характерли таркиб асосида юзага келишини аниқлашга имкон беради. Исталган ахборот бир вақтнинг ўзида мана шу уч вазифани мужассам этиши мумкин, аммо улар орасидан факат биттасигина аҳамиятли бўлиб қолади.

Экспрессивлик (таъсиранчалик), эмоционаллик (хиссиётлилик) ҳамда баҳо бериш медиа тилининг асосий белгилари ҳисобланади. ОАВ тилининг экспрессивлик, баҳолаш ва эмоционаллигини (таъсиранчалик) ўрганишнинг муҳим натижаси: ушбу хусусиятлар семантик тузилишнинг зарурий элементлари, асли номинативлик факт эканлигини тушуниб этишdir. Бошқача айтганда, кенг маънода, уларнинг ахборот учун белгиланганлигини (информативлигини) эътироф этишdir. Тил ушбу хусусиятлар ёрдамида ўзининг муҳим функцияларидан бири – прагматик, яъни нутқий таъсири кўрсатиш функциясини амалга ошира олади.

Тадқиқотчилар орасида оммавий ахборот тилини алоҳида стилистик ҳодиса сифатида ўрганишга мойиллик кучли бўлса-да, бироқ ушбу муаммонинг функционал-стилистик томонлари яхши ўрганилмаганлиги бунга тўсқинлик қилаётгани қайд этиб келинмоқда. Жумладан, газета публицистикаси тили ҳар томонлама мураккаб ҳодиса дея эътироф этилади, чунки унда ҳозирги замон тилининг барча стиллари газета нутқи доирасида ўз аксими топган. В.И. Коњковнинг фикрича, “Газета матнининг нутқий тузилишида бадиий, илмий, расмий ва оғзаки нутқнинг таъсирини кўрамиз. Бунда оммавий ахборот матнларнинг синтетик характерга эга эканлиги тўғрисидаги гипотеза ўз тасдиқини топади”.

Маълумки, ОАВда вербал алоқанинг асосий шакли матн ҳисобланади. Луғавий ва функционал жиҳатларда ОАВдаги матн фаолиятининг ўзига хос хусусиятларининг таҳлили, тилнинг икки ўзаро диалектик боғланган тарафлари бўлмиш – тил тизими ва нутқий фаолият ҳамда унинг маҳсули бўлган матнни ўрганишга асосланган.

Медиа матн яратилиши, тузилишининг моделлаштирилиши ва бундай фаолият жараёнининг тадқиқи билан шуғулланувчи матн лингвистикаси фан сифатида бугунги кунда журналистларни қизиктирмоқда. Бу тилшунос олимлар томонидан жонли тилнинг замонавий ҳолатини, лингвистик ва нутқий урф-одатларнинг кенг спектрларидан келиб чиқиб, турли омиллар асосида тасвирланиши билан боғлиқ.

Медиа матн таълимоти кенг кўламли ва кўп миқёсли ҳодиса сифатида яна шундай барқарор хусусиятлар системаси билан ҳам бойитилади, муайян медиаматнни унинг яратилиши, тарқатилиши ва лингвоформатлари жиҳатидан, иложи борича, аникроқ тавсифлаш имконини беради. Мазкур система: матнни яратиш усули (муаллиф ёки жамоа томонидан); яратилиш шакли (оғзаки ва ёзма); қайта ишлаб чиқариш шакли (оғзаки ва ёзма); тарқатиш канали (ОАВ – матбуот, радио, телевидение, интернет); матннинг жанр тури (янгиликлар, шарҳ, публицистика, реклама) каби хусусиятларни ўз ичига олади.

Медиа матн “муаллифлик” ҳисобланади; у қанчалик объектив характерга эга бўлишидан қатъи назар, ўқувчи доимо ахборот интерпретациясини олади. Бундан келиб чиқадики, ишонтириш ва таъсир кўрсатиш каби коммуникатив таъсир воситалари билан бир қаторда, медиа матннинг асосий характеристери унинг баҳоланиши бўлиб қолаверади.

Медиа матннинг яратилиш жараёни нутқий белгиланишларни грамматик жиҳатдан тўғри шаклланган, ҳаммага тушунарли нутққа айлантиришга интилади. Муаллиф матннинг тушунарли бўлишига фақат грамматик жиҳатдан тўғри тузилган матн ва тушунарли сўзларни ишлатган ҳолда эришиш мумкин. Шу тариқа, медиа матнларни шакллантиришдаги ўзига хос йўлларини топиш, қай даражада матнларнинг ички аниқ мантиқий муваффакиятли коммуникацияга керакли бўлган шарт-шароитларни яратишига олиб келишини билишимиз мумкин. Медиа матннинг айрим типлари журналистик усталик, жанр критерияларига тааллуқлилик ва муайян тилнинг грамматикаси нуқтаи назаридан таҳлил объекти ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Рождественский Ю.В. Лекции по общему языкознанию. Учеб. пособие для филол. спец. ун-тов. — М.: Высш. шк. , 1990. — 381 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцева. - М., 1990.
3. Клушкина Н.И. Языковые механизмы формирования оценки в СМИ. <http://www.expertizy.garod.ru>
4. Коњков В. И. Речевая структура газетного текста. –СПб., 1995. -С. 159.
5. См: Былинский К. И. Язык газеты: Избр.работы . Сост. Накорякова К. М.; Редкол.: Я. Н. Засурский и др.—М.: Изд-во Моск.ун-та, 1996; Володина М. Н. Язык СМИ –основное средство воздействия на массовое сознание // Язык СМИ. М.: Академический прокт, 2008.

SO‘ZLASHUV NUTQI TUSHUNCHASI

*Allaberganova Gulandom Egamberganovna
Urganch shahar 4-son umumta'lim
maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada so‘zlashuv nutqi tushunchasiga tarif berilgan, shuningdek so‘zlashuv nutqi ko‘rinishlari va turlari haqida malumot berilgan.

Kalit so‘zlar: so‘zlashuv nutqi, til, suhbat, fikr, bevositalilik, yuzma-yuz.

“So‘zlashuv nutqi” deb yuritilayotgan lingvistik hodisa kundalik turmushda, kishilarning o‘zaro aloqa jarayonlarida amal qiluvchi nutqiy jarayondir. So‘zlashuv nutqi tilshunoslarning ishlarida qayd etilishicha, birinchi navbatda dialogik, monologik nutq ko‘rinishlari shaklida yuzaga chiqadi. Shuning uchun ham so‘zlashuv nutqiga xos bo‘lgan yetakchi nutqiy shakl birdan ortiq, ya’ni ikki yoki undan ortiq kishilarning o‘zaro so‘zlashuvi, fikr olishuvlarida yuzaga keluvchi holatdir. Demakki, so‘zlashuv nutqi uchun yetakchi nutqiy forma dialogdir.

So‘zlashuv nutqi atamasi tilshunoslikda yetarli ravishda aniqlanmaganligi, buni tushuntirish borasida uchrovchi turli-tumanliklarda ham yorqin ko‘rinadi. So‘zlashuv nutqi atamasining bir qancha ko‘rinishlari mavjud bo‘lib, ular: dialogik nutq, adabiy tilning og‘zaki shakli, og‘zaki nutq, xalq jonli tili, dialektal nutq, kundalik turmush nutqi va boshqalar. Nutqdagi norasmiylik, undagi talaffuz, intonasiyadagi sokinlik, bir me’yordalikni ta’minlaydi. Fonetik, leksik, morfologik, stilistik elementlarning oddiy so‘zlashuv tiliga xos shakllarda bo‘lishiga asos bo‘ladi.

Til va nutqning yozma shakllarida yoki yozib o‘qib berilgan holatlarda so‘zlovchi yoki yozuvchi shaxs ma’lum tayyorgarlik ko‘rishga, o‘ylashga, gap so‘zlarni qayta o‘ylab ko‘rish va o‘zgartirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Buning uchun unda vaqt ham, imkoniyat ham mayuddir. Bunday nutqlarni hatto so‘zlovchi va yozuvchidan tashqaridagi kishilar ham qarab chiqishi, qayta ko‘rishi, lozim bo‘lgan o‘rinni to‘g‘rlashi mumkin. Og‘zaki so‘zlashuv nutqi esa maxsus tayyorgarliksiz, ma’lum sharoit va situasiyada so‘zlovchi yoki so‘zlovchilar ixtiyorida nutq, nutqdagi so‘z va iboralar, gapning tuzilishi, tanlanishi yuzasidan o‘ylab o‘tirishning imkoniyati yo‘q.

So‘zlashuv nutqidagi tabiiylik va oddiylik unda maxsus tayyorgarlikning yo‘qligi ushbu nutq tilidagi lingvistik strukturaga ko‘ra suniylik holatinining yo‘qligi yoki juda kamligini ta’minlaydi. Nutq tashqi ta’sir, suniy turtki orqali emas, balki tabiiy manbadan yuzaga keladi. So‘zlashuv nutqining ichki qonuniyat asosida yuzaga kelishi norasmiylik odatiligini ta’minlaydi. So‘zlashuv nutqining tayyorgarliksizligi, ya’ni aslida uning bevosita muomala jarayoni ekanligidir. So‘zlashuv nutqi kundalik hayotimizda amal qiluvchi nutq ekan uning turlari, ko‘rinishlari, qo‘llanishi, ishlatalish doirasi jihatidan kengdir. So‘zlashuv nutqining ana shunday ko‘rinishlaridan biri so‘zlashuv nutqining yuzma-yuzligidir.

Har qanday nutq ham kimgadir, ikkinchi bir shaxsga suhbatdoshga qaratilgan bo‘ladi. So‘zlashuv nutqi keltirilgan nutq ko‘rinishlaridan o‘zining eng muhim xususiyati, ya’ni bevositaligi bilan farqlanib turadi. So‘zlashuv nutqidagi bevositalilik ma’lum vaziyat yoki sharotlarda so‘zlayotgan shaxslarning birdan ortiq bo‘lishi, ularning o‘zaro so‘zlashayotgan bo‘lishlari, har bir suhbatdoshning nutqi bevosita yuzma-yuz sharoitda bo‘lishini ko‘zda tutadi. So‘zlashuv nutqi shaxslarning bevosita yuzma-yuz suhbatlari, so‘zlashuvlari asosidagi nutqdir. Bevositalilik so‘zlashuv nutqi uchun lozim bo‘lgan barcha holatlarni yuzaga keltiradi. So‘zlashuv nutqining bevositaligi va suhbatdoshlarning yakkama-yakka ishtiroki ushbu nutqning diologik shaklda bo‘lishini, so‘zlovchilarning suhbat chog‘ida xabar va fikrni ifodalash uchun nolingvistik vaziyatlarning bolishi: imo-ishoralar; mimika turlaridan foydalanish; turli vaziyatlarni yuzaga keltirishni va ulardan foydalanishni taqozo etadi. So‘zlashuv nutqi suhbatdoshlarning erkin turib, erkin so‘zlashuvlariga asoslanadi. Odatta bunday suhbat chog‘ida rasmiylik, suniylikda, ongi ravishdagi jimmijadorlikka o‘rin bo‘lmaydi. Shu sababli so‘zlashuv nutqidagi betakalluflik, erkinlik kundalik turmush nutqidagi tabiiy xususiyatning, erkin holatning aks etishidir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Begmatov E., M.Tursunpo‘latov. O‘zbek nutqi madaniyati asoslari.
2. H. Ne’matov, A. G‘ulomov. Maktabda til sathlarini o‘zaro bog‘lab o‘rganish.

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING YOZMA SAVODXONLIGINI OSHIRISH

*Eshonqulova Sayyora Qurbanovna
Chirchiq shahar 5-maktabning
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
+998909376979
sayyora72@mail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mактабда ona tili darslarida o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish masalasi va yozma ish turlari haqida fikr-mulohaza bildirilgan.

Kalit so'zlar: Yordamchi yozma ishlar, asosiy yozma ishlar, tovush tarkibi, imlo, punktuatsiya. Ona tili orqali xalqimizning o'tmishi, buguni, ertasi namoyon bo'ladi.

Ona tilini mukammal o'rganish jarayonida o'quvchilar uning serviqor qudratini bilib oladilar. Ona tili o'qitishdan asosiy maqsad o'quvchilarda ona tilida fikrini to'g'ri, aniq, ravshan va go'zal ifodalay olish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir. So'zlarni to'g'ri tanlash, nutqni tinglovchiga qulay tarzda tuza olish insoniy madaniyatning eng asosiy tarkibiy qismidir. Shuning uchun har bir so'z, birikma va gapni barcha qirralari bilan to'g'ri, o'rinli ishlata olishni o'rgatish, o'z nutqiga nisbatan ehtiyyotkorlik, mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish ona tili mashg'ulotlarining asosiy vazifasi sanaladi.

Ona tilini o'qish, o'rganish jarayonida yozma savodxonlik eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Demak, yozma savodxonlik ya'ni yozma nutq haqida gapirilganda yozma nutqning murakkab jarayon ekani, u ko'p vaqt va murakkab mehnat talab etishi, bunday nutq davomida o'quvchining o'z-o'zini kuzatib borishi ona tili va adabiyot o'qituvchilariga juda yaxshi ma'lum. Yozma nutqda savodxonlik va mazmun asosiy o'rinn tutadi. Yozma ishlar faqat bilimlarni tekshirish metodi bo'lib qolmay, ayni vaqtida ularni mustahkamlash metodi hamdir. Chunki u o'rganilgan mavzuga oid matn va topshiriqlar asosida o'tkaziladi. Ta'lrim shaklida yozma ishlarning xizmati benihoya kattadir. Ularning maktabda o'quvchilarga imlo va punktuatsiya o'qitishdagi katta xizmati shundaki, ta'limiy yozma ishlarni yozish jarayonida yozuv orqali o'quvchilarning aqliy faoliyati rivojlanadi. O'quvchi o'qituvchi aytib turgan jumlalarni va so'zlarni yozadimi yoki o'z fikrini erkin yozadimi, baribir, u ongli ravishda og'zaki nutqni yozma shaklga ko'chiradi. Dastlab, o'qituvchi - so'zlovchining nutqini tinglovchi - o'quvchi mazmun jihatdan idrok qiladi. So'zlovchining fikrini yozuvga ko'chirish jarayoni boshlanganda esa o'quvchi gapdagagi so'zlearning tovush tarkibi va gaplarning ohangiga e'tibor beradi, tovush va harflarni o'zaro qiyoslaydi, ohangni ma'lum tinish belgilar bilan ongli ravishda ifodalaydi. Yozma ishlar asosan ikki katta guruhga bo'linadi:

1. Yordamchi xarakterdagi yozma ishlar.

2. Asosiy yozma ishlar.

Yordamchi xarakterdagi yozma ishlar asosiy yozma ishlar - bayon va insho uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Yordamchi xarakterdagi yozma ishlar ko'pincha badiiy asarlar matnini o'rganish bilan bog'liq holda o'tkaziladi. Bunday yozma ishlarning asosiy maqsadi talabalarning nutqini o'stirishga, kitob ustida mustaqil ishlashga qaratiladi. Bunday yozma ishlar asosiy yozma ishlar uchun zarur materiallar tanlash, matndan muhim faktlar, misollar, sitatlar keltirish, fikrni reja asosida izchil yoritish, tezis, konspekt tuzish kabi malakalarini egallashda yordam beradi.

Asosiy xarakterdagi yozma ishlar-diktant, insho va bayondir. Ular ham, o'z o'rnidagi, pedagogik maqsadga ko'ra ikki turli bo'ladi:

1. Nazoratga qaratilgan yozma ishlar.

2. Ta'limiy yozma ishlar.

Nazorat yozma ishlari o'quvchilarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirishga qaratilgan bo'lib, o'quv reja asosida belgilangan muddatda o'tkaziladi. Ular uchun dasturda alohida soatlar ajratiladi. Bu turdag'i yozma ishlar majburiy faoliyat turi bo'lganligi uchun muntazam o'tkaziladi. Ta'limiy yozma ishlar muayyan ta'limiy maqsadga erishish uchun qo'llaniladigan yozma ishlar. Bu turdag'i yozma ishlar dasturda maxsus ko'rsatilmaydi, alohida soat ham ajratilmaydi. Biroq bu ularning ahamiyatini zarracha pasaytirmaydi. Aksincha, ulardan ona tili darslarida muntazam foydalanish zarurligini ta'kidlaydi. Ta'limiy yozma ishlar har bir

egallangan yangi bilimni ko'nikma va malakaga aylantirishda muhim o'rinn tutadi. Afsuski, ayrim o'qituvchilar o'z vazifalariga loqaydligi sababli yoki yetarlicha nazariy-metodik bilimga ega bo'lmaganligi tufayli ta'limiy yozma ishlardan yetarlicha foydalanmaydilar. Bu esa bilimlarning ko'nikma va malakaga aylanishlariga to'siq bo'ladi va o'quvchining savodxonlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli oliv o'quv yurtlarida mutaxassis tayyorlash jarayonida va mavjud mutaxassislarning malakaini oshirish jarayonida ta'limiy yozma ishlarning o'quvchilar savodxonligini oshirishdagi roli haqida yetarlicha ma'lumot berish va ta'limiy yozma ish turlari va ularni o'tkazish bo'yicha uslubiy tavsiyalar berish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa sifatida aytganda, ta'limiy yozma ishlardan ko'zlanadigan asosiy maqsad o'quvchining ona tili ta'limi jarayonida egallagan bilim, ko'nikma va malakalarining amaliy tatbiqini ta'minlash, individual tafakkur mexanizmini harakatga keltirish, o'quvchini mavzu yo'nalishida, izchil, mantikdi, faol mushohada yuritishga, fikr mahsulini yozma ravishda to'g'ri, ravon ifodalashga tayyorlashdir. Shuningdek, mazkur faoliyat o'quvchilarni matn turlarini farqlash, matndagi gaplarni taxlil va sintez qilshp, imloviy va uslubiy nuqsonlarni aniqlash va bartaraf qilish, matn qurilishi, mazmunidan to'g'ri xulosa chiqarish mashg'ulotlari bilan o'zaro uyg'unlikda olib borilishi-o'quvchilarni mustaqil va ijodiy matn yaratishga tayyorlashning ishonchli kafolatidir.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. "O'zbek tilining imlo lug'ati", Toshkent-1995-yil, "O'qituvchi" nashriyoti.
2. N.Mahmudov, A.Nurmonov, A.Sobirov, V.Qodirov, Z.Jo'rabyeva. "Ona tili", 5-sinf darsligi. Toshkent-2012-yil, "Ma'naviyat" nashriyoti.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIKTANT OLİSH USULLARI.

*Quvvatova Feruza Shomurodovna
Samarqand viloyati Narpay tumani
7-sonli umumiy o'rta ta'lif maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: +99899 755 72 69
feruzaquvvatova07@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga eshitish, ko'rish, fikrlash, bilim malakalari, husnixat bilan yozish qobiliyatlarini rivojlantirishda diktantning usullari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lif, diktant, eshitish, tasavvur qilish, ko'rish, husnixat, imlo qoidalari, o'quvchi, yozuv, ona tili.

Mustaqillikka erishganimizning dastlabki yillardanoq yosh avlodni savodxon, har tomonlama yetuk shaxs qilib tarbiyalash masalasi davlatimizning ustivor yunalishiga aylandi. Bunday vazifani, ma'suliyatni, amalga oshirishimiz uchun "Ona tili" fan doirasida o'tkaziladigan yozma ishlar, diktantlar muhim o'rin tutadi.

Boshlang'ich sinflarda diktantlar ko'rish, eshitish va fikrlash qobiliyatini shakllantirishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Diktantni boshlang'ich sinflarda birinchi sinfdan bir necha tovushlarni o'rganib olgandan so'ng, 2-3 tovushlardan iborat so'zlarni eshitib yozishga o'rgatiladi. O'quvchilar fikrlaydi, izlanadi guruh bilan o'tilgan tovushlarni, so'zlarni eslab tasavvur qilib yozishga harakat qiladi. O'quvchi diktant yozishda so'zning harfiy ifodasini ko'rmay, eshitish orqali tovushlarni tasavvur qiladi, harflar bilan almashtirib yozishga harakat qiladi.

Imloni o'rgatishda diktant yozdirib turish o'quvchilarni savodxonligini oshirishga yordam beradi. Yozuv mashqlari diktantlar bolalarning ruhiy holatlari bilan bog'liq bo'lib bu murakkab ishni tezda amalga oshirish qiyin kechadi. Buning uchun o'qituvchi har bir darsida, diktant olishda o'quvchilarni ruhan rag'batlantirish kerak. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni rag'batlantirib boorish samaradorligni yaxshilashga sabab bo'ladi. Diktant uchun tanlangan so'z, gap, she'riy parchalar va matnlar, soda, tushinarli, qiziqarli bo'lishi bilan birga ta'limiylar ega bo'lishi kerak. O'quvchi diktant yozib o'zi uchun ham qiziqarli ma'lumotlar olishi kerak. O'qituvchi diktantni o'rta ovozda dona-dona qilib aytib turishi, imlo xatolari, husnixatiga katta e'tibor qaratishi kerak. Diktantni na'munali yozgan o'quvchilarni rag'batlantirib borishi kerak. Diktant yozishga qiynalgan imlo xatolari ko'proq o'quvchilar bilan o'qituvchi har dars shug'ullanib borsa, qaysi so'zda xato qilgan bo'lsa yoki husnixati chiroyli bo'lmasa doskaga chiqari yakka tartibda qayta-qayta shug'ullanishi kerak. Sinfda faol o'quvchilarga bunday o'quvchilarni biriktirilsa bu o'quvchilar ham diktant yozishi yaxshi tomonga o'zgaradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diktant yozishga paydo bo'lgan malaka keyinchalik bayon, insho yozishga zamin hozirlaydi. O'quvchini og'zaki va yozma nutqini rivojlantiradi. Diktantlar maqsadiga ko'ra quyidagi ikki turli bo'ladi;

- 1) ta'limiylar diktant
- 2) tekshiruv diktanti.

Ta'limiylar diktant – diktantning bu turida o'rgatilgan mavzularni mustahkamlash maqsadida yozuv darsining ma'lum bir qismida mashq sifatida o'tkaziladi. Boshlang'ich sinflarda ta'limiylar diktantning quyidagi turlaridan foydalanish mumkin;

- Lug'at diktant
- Saylanma diktant
- Ko'rsatuv diktant
- Yoddan yozish (o'z) diktant
- Ta'kidiy diktant
- Izohli diktant
- Ijodiy diktant
- Erkin dektant

Bunday diktantlarda asosiy e'tibor so'zlar soniga emas, balki o'quvchilarning "Ona tili" fani bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini to'g'ri qo'llay olishga, og'zaki va yozma nutqini

rivojlantirishga e'tibor beriladi.

Tekshiruv diktanti – diktantning bu turida asosiy e'tibor o'quvchilarning so'z, gap va jumlalarni bexato va husnixat qoidalariga asoslangan holda yozishlariga e'tibor beriladi. Diktantlar uchun so'zlarning soni va qiyinlik darajasi asosiy mezon hisoblanadi. Tekshiruv diktantda matnning ahloqiy – ta'limi, ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy, ekologik mavzulariga oid bo'lishi o'quvchilarning savodxonlik darajasini oshiradi.

Diktant matnida qo'llaniladigan ba'zi imloviy, orfagrafik va gramatik qoidalar o'tilgan darslarga mos tushmasligi mumkin. Shuning uchun ham, o'qituvchi har bir o'quvchining diktantini tekshirib u qilgan xatolarining qaysilari o'tilgan, qaysilari o'tilmagan darslarga mos tushishini aniqlaydi. O'quvchilarning yozgan diktantlari tekshirilib xatolarining turi va soni hisoblanadi va yakuniy baho qo'yiladi. Xatoliklar, albatta qizil siyohli ruchkada tekshiriladi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki yozma ishlar, shu jumladan diktantlar o'quvchilarning nafaqat o'tilgan darslar bo'yicha olgan bilimlarini tekshirish, balki ularning dunyoqarashini, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish vazifasini ham o'taydi. Shuning uchun, bunday yozma ishlar, diktantlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida tez-tez o'tkazilib turish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. D.Eshonqulova, G.Rahmatova – "Diktantlar to'plami" Navruz nashriyoti. Toshkent - 2018 .
2. Q.Abdullayeva, S.Rahmonbekova, G.Bekmurodova, G.G'ozixo'jayeva – "Diktantlar to'plami". "Niso Pligraf". Toshkent – 2018.

MAKTABLARDA ONA TILI VA ADABIYOT FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN SAMARALI FOYDALANISH

*Ro'ziboyeva Qunduzxon Ro'ziboyevna
Xorazm viloyati Tuproqqa'l'a tumani
7 - son maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon:+998995021867*

Annotatsiya: Ushbu maqolada interfaol metodlardan samarali foydalanish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: "O'z o'ziga raqib","Begona so'z usuli", metod , slayd mustahkamlash.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda.

O'qituvchi bu jarayonda o'quvchining shaxsiy rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Hozirda ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish ,munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Hammamizga ma'lumki, ta'lim-tarbiya masalasi hech qachon to'xtamaydi, dam olishni bilmaydi. Ota -onalar o'z farzandi, jigar go'shasini doim bilimli, tarbiyalı bo'lishni istaydi. Shuningdek ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi ham boshqalar singari har bir darsni qiziqarli, esda qolarli, tarbiyaviy tomoniga alohida e'tibor bergen holda o'tishga intiladi. Har bir darsga puxta tayyorlangan holda interfaol metodlardan foydalansa, o'quvchi uchun juda qiziqarli, maroqli ham esda qolarli bo'ladi. Adabiyot darsida yangi mavzuni boshlashdan oldin "O'z o'ziga raqib" metodidan foydalanish mumkin. Bu metoddan bir o'quvchi o'zi bilan o'zi bahru bayt o'ynini o'ynaydi va 3-4 daqiqa ichida qancha she'rni ifodali qilib aytishni o'rganadi. Bunda Prezidentimiz ilgari surgan 5 tashabbusning birinchi yo'nalishi bo'lmish adabiyotga qiziqishi ortib nutqi o'sadi va xotirasi rivojlanadi.

Keyingi metodimiz "Begona so'z" deb nomlanadi. Ushbu metod o'yin shaklida tashkil etilishi mumkin. Bu metoddan ham ona tili ham adabiyot darslarimizning mustahkamlash qismida foydalanilsa maqsadga muvofiq. 8-sinf o'quvchilari shoir Muhammad Yusufning "Vatanim" she'ri mazmun-mohiyatini qanchalar eslab qolishganini sinab ko'rish uchun ushbu usul slaydda beriladi. 5 ta so'z ko'rsatiladi, o'quvchilar guruh bilan maslahatlashib, qaysi so'z "Vatanim" she'ri uchun begona ekanligini aytadilar .

G'irot

Alpomish

Barchinoy

Ulug'bek

Abdulatif

yoki

ota

ona

singil

do'st

aka

Bu usul orqali o'quvchida she'rni umumlashtirish, farqlay olish va eng asosiysi test bilan ishslash ko'nikmasi hosil qilinadi.

Ona tili darslarimizda ham "Begona so'z " usulidan foydalanish mumkin. Masalan 6-sinfda "Atoqli otlar" mavzusini mustahkamlash qismida xuddi shu "Vatanim"she'ridan so'zlar olib bajarish mumkin. Bunda o'quvchilarga tarqatma materiallar tarqatiladi va o'quvchilar shu so'zlardan atoqli ot bo'limgan begona so'zni ziyraklik va tezkorlik bilan topib aytishlari kerak bo'ladi. Tarqatma materiallar quyidagicha bo'lishi mumkin.

Muqanna
Navoiy
Yassaviy
Ota
Mashrab
Chingizzon
Singil
Temur Malik

Interfaol usullar o‘quvchi va o‘qituvchining jarayonga faol harakatini ko‘rsatadi, ayniqsa kompyuter savodxonligi o‘quvchining faolligini yanada kuchaytiradi.

Dars jarayoni har xil interfaol metodlardan foydalangan holda amalga oshirilsa, o‘quvchining fanga bo‘lgan qiziqishi yanada ortib, dunyoqarashi va fikrlashi rivojlanadi.

Interfaol metodlar orqali o‘quvchilarni mustaqil, ijodiy, tanqidiy, mantiqiy fikrlashga o‘rgatiladi va do‘sона munosabatlarni shakllashtirishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish: O‘quv-uslubiy qo‘llanma. Innovatsion ta’lim texnologiyasi seriyasi.-T:Iqtisodiyot,2011.-206 b
2. Adabiyot. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot –matbaa ijodiy uyi. Toshkent-2019
3. www.ziyonet.uz

CHEH TILI DARSALARIDA VIDEOFILM VA MULTIMEDIALARDAN FOYDALANISH

Xasanova Marg'uba Hamidovna
Farg'ona viloyati Buvayda tumani
22-umumi o'rta ta'lim maktabining
II toifali ingliz tili fani o'qituvchisi.
Tel nomeri: 99.655-11-25

Annotatsiya: ushbu maqola ingliz tili fani o'qituvchilariga fanini o'quvchilarga yanada mukammalroq o'rgatishga, videofilm va multimedialardan qanday foydalanishda yo'naliш beradi.

Kalit so'zlar: multimedia, pedagogik mahorat, ijodiy qobiliyat, intelektual qobiliyat.

Umumta'lim maktablarda o'qitilayotgan chet tillardan ko'zlangan maqsadni oshirish o'qituvchidan muntazam ravishda o'zining pedagogik mahoratini oshirishni, yangidan yangi metodlarni, ish turlarini, amalga oshirish o'z darslarini yangi pedtexnologiyalar asosida olib borishni talab etadi.

Ayniqsa, chet tili darslarida texnik vositalardan foydalanib o'tish dars sifatini oshirishda o'z samarasini beradi. Hozirgi kunda eng dolzarb bo'lган ishlardan biri o'quvchilarning kompyuter savodxonligini oshirish va chet tili darslariga kompyuterni olib kirishdir. Bu ishni amalga oshirish o'qituvchidan katta mahorat talab etadi. Buning uchun, eng avvalo, o'qituvchining o'zi kompyuter texnikasini yaxshi egallagan bo'lishi kerak.

O'quvchilarni chet tilidan bilim sifatini amalga oshirish maqsadida ingliz tilida mavzular bo'yicha multimedialar yaratish ham katta samara beradi. Mavzularni tanlab olish bu o'qituvchining amalga oshiradigan ishiga bog'liqdir. Masalan, 5-sinfda "Oila" mavzusi yuzasidan multimedia yaratish uchun qilinadigan ishlarni quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin.

Birinchi "Oila" mavzusiga oid so'zlar alohida tanlab olinib ular kompyuterga kiritiladi. So'ngra bu so'zlar monitorda ko'rsatilib, direktor tomonidan o'qiladi. O'quvchilar bir paytning o'zida ushbu so'zlarni qaytarib o'z talaffuzlari ustida ishlashadi. So'zlarning o'qilishlarinio'rganib olganlaridan so'ng, ular ishtirokida kichik-kichik sodda gaplar tuziladi. Ushbu gaplarni o'quvchilardan o'qish va ular yordamida yangi gaplar tuzish talab etiladi. Keying bosqichda qilinadigan ishlarga quyidagi mashqlarni tavsiya qilish mumkin.

Tushirib qoldirilgan so'zlar o'miga mosini qo'yish:

I have .... (a father)

He is .... (a doctor)

Berilgan gaplarni inkor va so'roq shakliga aylantirish

I have a sister.

Have you a sister?

I haven't a sister.

Berilgan so'zlar asosida "Oila" ("My family") mavzusida topik tuzish.

I have a family. It is a big. I have a father, a mother, a grandfather, a grandmother, two sisters, a brother and I. My father is a worker. He works at the plant, My mother is a teacher. She works at school. My grandfather and grandmother are pensioners. They are old. My sisters are students. They study at the University in Tashkent. My brother is a pupil. He studies at lyceum.

Chet tilidan ko'zlangan maqsadlarni amalga oshirishning eng samarali usullaridan yana biri chet tili darslarida videofilmlardan foydalanishdir. Bu ish o'quvchilarni chet tillariga bo'lган qiziqishlarini yanada oshiradi.

Yuqorida sihini amalga oshirish uchun DTS talablari va rejasidan o'quvchilarning bilim saviyasidan kelib chiqqan holda videofilmlarni tanlaydi. Bunday filmlarni namoyish etish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi.

- Tayyorlov bosqichi.

O'quvchilarga ko'rsatiladigan videofilmdagi ba'zi so'zlar ya'ni kishi ismlari va joy nomlarini o'zbek tilidagi tarjimasi bilan doskaga yozib qo'yiladi va zarurat bo'lsa, bu soz'lar ustida ishlana-di.

- Videofilmni namoyish etish.

Ushbu bosqichda film bir yoki ikki marotaba o'quvchilarga ko'rsatiladi.

- Videofilm ustida ishlash.

Bu jarayonni amalga oshirishda o‘qituvchi filmning mazmunini ochish uchun yordam beradi-gan quyidagi savollarni doskaga yozib qo‘yadi.

Masalan, London haqidagi filmni misol qilib oladigan bo‘lsak, u to‘g‘risidagi ushbu savollarni berish tavsiya etiladi.

- What is the early name of London?
- On what river is London situated?
- Which tribes lived in London first?
- How were they called?
- Who occupied London?
- When did the Big Fire take place?
- Why was the clock on the Houses of Parliament called Big Ben.

Keying topshiriqlardan biri film orqali reja tuzishdir. Reja quyidagicha tuzilishi mumkin.

Plan

1. Early London
2. Roman’s conquest
3. The Bis Fire
4. Epoch of Renaissance
5. Modern London

Ushbu ishlarni amalga oshirgandan so‘ng film yuzasidandiolog tuzish tavsiya etiladi va bu o‘quvchilarga filmni tushunishlariga katta yordam beradi.

- Videofilmni og‘zaki so‘zlab berish yoki mazmunini yozma bayon etish.

Bu bosqichda o‘quvchi filmning mazmunini birin-ketin o‘zlarining rejalarini asosida so‘zlab berishadi. Ushbu filmlarni namoyish etib, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida amalga oshirish tavsiya etiladi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Maktab va hayot. Ilmiy-metodik jurnal. sonlari
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. 2000
3. Nishanova S. Komil shaxs tarbiyasi. T. Istiqlol. 2003 y. 224 bet.
4. Fitrat Abdurauf. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. Mas’ul muxarrir: D.Alimova tarjimasi. Sh.Voxidov. T. Ma’naviyat. 1998 y 112 bet.
5. Qurbanov M. Maktab ma’naviyati va milliy tarbiya. T. FAN. 1995 y 118 bet.

METHODS OF TEACHING ENGLISH IN PRIMARY SCHOOL.

*Khursanaliyeva Oqila Avazbek qizi
Fergana region Besharik district
An English teacher school N 4
Tel: +998998452795*

Annotation: This article is focused on effective teaching methods for children in primary school. In this article you can get acquainted with present-day techniques that came from teaching English to children possible.

Keywords: Primary school, English, children, teaching, song, actions, explanation, quick and easy, young children, mental, physical, teacher, voices.

Today, the ability to learn foreign languages is becoming an integral part of our lives. Foreign in specialists in various fields due to the high level of cooperation with partners, they have a language the demand for learning is high. In modern society foreign languages are becoming an important component of education. People have such knowledge first preschools and schools latter in institutes, and learn a foreign language in extra courses or independently. For this purpose success in teaching, it depends on practical methods of teachers and qualifications. Information technologies and the ability to use modern teaching methods help to quickly grasp new materials. By combining these methods, the teacher will be able to solve specific curricula. The potential and level of the learner in teaching English depends on age in this case, step-by-step training gives good results. According to psychologists, children learn language faster and easier than adults assimilate. The natural tendency of children to learn a language is to imitate them. The feature is that children have more time than adults is one of the main reasons. It should be noted that children aged 6-7 years do not understand the meaning, memorizing it mechanically. So it is not necessary for primary school children to start from giving a grammatical understanding of teaching English. Otherwise the child from the first step of teaching a foreign language can strain and dampen interest. So teaching a foreign language to small children is much more difficult and responsible. You can use the following methods to teach English meaningfully and interestingly:

-To teach through songs and poems which is difficult to explain or remember. An example of this is when children learn the English alphabet by singing it can be shown to be more effective than simply memorizing.

- Games related to mental and physical activities;

- Cartoons; Children do not understand the words in the cartoon during language learning. So the words they use through the actions of cartoon characters seek to understand. This is fun for children and effective way for language learning.

- role-playing The teacher learns a piece of information, such as an animal or play through a role while teaching the names of birds or should play to children. For example: one pupil can show the barking of a dog, the meowing of a cat another reader to indicate which animal these sounds are possible.

- Thematic environment; when the teacher can create that environment depending on the topic, children learn the language well. For example: traveling, birthday, in the kitchen and others. In the theme of traveling (travel) the teacher should organize a trip, to travel by what means (foot, bicycle, automobile, train, boat, airplane) where to travel (Tashkent, Samarkand, Bukhara, England, USA). This case strengthens the students' vocabulary, language opportunities and grows outlook.

- Riddles; Children have a strong interest in finding answers to riddles. So even if the teacher says the riddle in English or Uzbek, they should ask children to answer in English. Then the children learn the words quickly.

- Practical exercises (tasting fruits and other foods, flowers smell); A Interpret this sentence with the views of a practicing psychologist can: Who wants something to be firmly entrenched in the children's memory The educator's eyes, ears, sound as much as possible of the child's sensory organs, muscle perception and, if possible, the sense of smell and taste should try to participate in the process of memorization. For example: when a teacher tastes an apple he or she should say its color is red, (green), sweet (tasty) or big (big), small (small) give information about the shape and should demand English information from other children while feeding the fruit to them. This helps

to the child learning in future. When the teacher asked students for a name or color of a fruit, the child immediately remembers the time he ate the fruit, red-red, green-green quickly remembers that. So it is up to the reader to use such a method ensures that information is stored in memory for a long time.

- through gestures, facial expressions; When a teacher says something to a child or when you give an order, for example, come here, open the book (open the book), stand (stand up), look at the board (look at the blackboard) it becomes clear to the child if he uses gestures.

- Through visual aids, posters, books; - things that are visible and often used in everyday life write for example: door, book, table, blackboard, window, and so on. Such things are always in sight because it stands and is used a lot in practice, the child learns these words involuntarily.

- Through news; we know kids are curious. They are faster than uniformity bored. So always teach them not using the same methods rather, such lessons should be changed and updated. Otherwise children understand what the teacher is teaching and prepare for it they see. Teaching by updating methods increases childrens aspirations.

In short, teaching language to young children not as an obligation but do it in a fun way, using the course as a basis for their future knowledge can serve. How important it is for children to learn foreign languages should be properly explained through natural conditions. For example, the great thinker Abu Nasr al-Farabi was also fluent in many foreign languages was able to speak languages fluently and created in those languages. Such an opportunity motivate the scientist to study world science and do great things which was. After all, as our grandfather Navoi said, «who knows the language, he knows the hand.

«Sources and literature used:

1. John Adams Analysis of retirement age in different countries of the world London 2017.
2. Measures to further improve the system of learning foreign languages (No. PQ-1875) People's newspaper. 2012. 12-december.
3. J. Jalolov. —English Teaching Methods"Teacher" Publishing House Tashkent.

ЧЕТ ТИЛЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

*Абдуганиева Шодия Рахим қизи
Термиз давлат университети
Хорижий тиллар факультети талабаси
shodiya.abduganiyeva@mail.ru
Тел: (99) 424 0999*

Аннотация: Ушбу мақолада таълим жараёнида ахборот коммуникацион воситаларидан фойдаланиш, чет тилларини ахборот технологиялари воситасида самарали ўрганиш тўғрисида кўплаб маълумотлар ва ғоялар келтириб ўтилган. Дарс жараёнларини қизиқарли ва сифатли ташкил этиш, ўқувчиларни диққатини кўпроқ жалб этиш ҳамда тил ўрганишга бўлган интилишларини ошириш борасида бир қанча тавсиялар берилган.

Таянч сўзлар ва иборалар: математика, фанлараро интеграция, педагогика, психология, ахборот, янгиликлар, тақдимот, инновация, ахборот технологиялари, педагогик технология, электрон доска, монитор, силлабус, электрон кўрсаткич, тахот.

Мамлакатимизда ёшларнинг таълим олиши, ахборот-коммуникацион технологияларини фаол ўзлаштириши, замонавий касб-хунар, ҳамда хорижий тилларни ўрганиши учун барча имконият ва шароитлар яратилган. Хусусан, таълим тизимининг барча босқичларида амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар натижасида юз минглаб оғил-қизларимиз муайян мутахассисликлар бўйича таълим олиш билар бирга хорижий тилларни пухта ўрганишмоқда. Бу жароёнга ахборот-коммуникацион технологияларнинг ўрни бекиёсdir.

Мамлакатимиз мустақилигига эришгандан бўён ҳар бир соҳада хусусан илм-фан соҳасида ҳам катта ўзгаришлар ва ютуқларга эришилди. Ҳар бир фанни янги инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиб ўқувчиларга етказиб бериш бугунги кундаги таълимнинг асосий талабларидан бири ҳисобланади. Айниқса, Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг 2012-йил 13- декабрдаги ПҚ 1875 – сонли қарори қабул қилинганидан сўнг мамлакатимизда чет тилларини ўқитишига ва ўрганишга бўлган эътибор янада кучайди. Юртимизда чет тилларини ўқитилишида янгича босқич, янгича давр бошланди десак муболага бўлмайди. Чет тилларини ўқитиши ва ўрганишга кўплаб имкониятларга эришилди жумладан, чет тилларини ўқитилиши, ўқитувчилар ва ўқувчиларнинг билим ва кўнижмаларини баҳолаш бўйича умумевропа тавсияномаси СЕРР сертификатининг жорий этилиши биз учун катта ютуқ бўлди.

Глобаллашув жараёнида ҳаётимизни мобил қурилмаларсиз тасаввур этиш қийин. Чет тилларини ўқитиши жараёнида ахборот-коммуникацион технологиялардан унумли ва самарали фойдаланиш жоиздир. Инглиз тили бу жаҳон тилидир. Кўп тилларни билиш шу жумладан инглиз тилини билиш биз учун катта имкониятлар эшигини очади. Давримизнинг ўзига хос хусусиятларидан бири бўлган ахборот коммуникацион технологияларининг имкониятларидан фойдаланиб, таълим жароёнига янгича ёндашишга аълоҳида эътабор қаратилмоқда. XXI аср - юксак технологиялар асри бўлгани боис эндиликда электрон тараққиётга мувофиқ қадам ташалмоқда. Шу биосдан ёш авлодга таълим бериш жараёнига бошқача ёндашишни талаб этмоқда. Таълим сифати ва самарадорлигини ошириш ўқувчиларни қизиқтирадиган шаклда дасрларни максадли ташкил этишда замонавий педагогик технологиялар ва ахборот коммуникацион воситаларнинг роли катта. Уларни қўллаш

имкониятлари кўлами қундан кунга кенгайиб, техник воситалар ўқув жараёнининг ажралмас қисмига айланниб бормоқда. Ёшларга инглиз тили компьютер орқали самарали ўргатиш учун аввало, ўқитувчининг ўзи компьютер технологиясидан профессионал даражада фойдалана оладиган бўлиши лозим.

Чет тилларини ўқитиши жараёнида янги ва самарадор методлардан фойдаланиш дарс жараёнларининг сифатини оширишга ва ўқувчиларда дарсга бўлган қизиқиши ва руҳиятини кўтаришга ёрдам берадиган асосий воситадир. Биз қанчалик янги метод-

ларни қўллар эканмиз биз олдимизда турган улкан ва машаққатли вазифа ёшларга таълим бериш жараёнини омадли ва муваффақиятли тарзда амалга ошира оламиз.

Ёш болаларнинг дунёга бўлган тасаввурини ҳисобга олган ҳолда таълим жараёнинда асосан кўргазмали воситалардан фойдаланган ҳолда дарсни ташкил этиш уларни қизиқишлигини оширишга ва тез ва осон тилларни ўргатишга ёрдам беради. Айниқса бу жараённи турли машқлар ва ўйинлар билан биргаликда ташкил этиш уларнинг рухиятини кўтаришга ва тилларни ўрганишга бўлган қизиқиши оширади.

Чет тилини ўргатишда ўқитиши воситалари мухим аҳамиятга эга . Чет тили ўқитишининг турли ўқитиши воситалари мавжуд. Инглиз тили ўқитувчиси улардан фойдаланиб ўқувчиларга , талабаларга тил материалларини ўргатади, тушунтиради, малака ва кўникма ҳосил қиласди. Улар етишмаса ёки бўлмаса биз ўқувчиларга инглиз тилидан тўлиқ амалий билим беришимиз , уларни тарбиялашимиз қийинлашади. Турли воситаларни асосан коммуникатив технологик воситаларни қўллаш тез тушунишга онгли ўзгартиришга ва хотирада сақлашга ёрдам беради.

Дарс жараёнинда ёш болаларга технологик воситаларни мукаммал ўргатмасдан туриб биз таълим жараёнинда бу воситаларни қўллашимиз мумкин эмас. Шу туфайли дарс жараёнинда ахборот коммуникацион технологиялари фанини кўпроқ ўргатиш асосий талабдир. Аввал иқтисод , кейин сиёsat деганларидек, ўқувчиларда технологик билимларнинг ортиши билан биз кўпгина воситаларни бемалол қўллаш имкониятимиз пайдо бўлади.

Таълим жараёнинда фойдаланиладиган турли туман сайтлар, дастурлар мавжуд . Энг мухими эса олtinga тенг бўлган вақтдан унумли фойдаланган ҳолда асосий эъриборимизни илм эгаллашга қаратишидир. Дарс жараёнлари баъзида ўқувчиларни зериктириб қўйиши мумкин. Ўтилган дарс жараёнинда ўқувчиларнинг эгаллаган билимини текширишга КАҲООТ дастури дарс жараёнинда тезкор савол- жавоб ўтказиш имконини беради. Ўқитувчи томонидан тайёрланган саволлар аудиторияда акс этади. Тингловчилар эса ўзларидаги мобил курилма ёки компьютерлар орқали берилган саволнинг жавобини танлайдилар. Бу жараёнда ўқувчилар саволга берган жавоблари орқали балл тўплайдилар бу эса улар ўртасидаги рақобатни оширишга ва дарсга бўлган қизиқиши эътиборни янада кўпайтиради.

Инсонда агар кучли хоҳиш ва қизиқиши бўлса у истаган натижасига эришиши мумкин. Биринчи Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримов айтганларидек, Фарзандларимиз биздан кўра кучли , билимли , доно ва албатта, баҳтили бўлишлари шарт. Дарҳақиқат, бу фикрлар замирида улкан маъно мужассамдир. Бу биз ёшларни баркамол авлод бўлиб етишишимизга, келажакда ўз билимимиз орқали Ватанимиз келажагига ва равнақига ўз ҳиссамизни қўшишга ундовчи пурҳикмат сўзлардир. Биз ёшлар имкониятлардан унумли фойланиб, бизга берилаётган билимларни пухта ўрганишимиз ва билимларимизни янада сайқаллаб келажак авлодимизга етказиш бизнинг олдизмизга турган улкан ва масъулиятли бурчимиздир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президентининг “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ 1875 қарори. -Т.: 10.12.2012 й.

2. Отабоева М.П. Чет тилини ўқитишида замонавий инновацион технологиялардан фойдаланиш ва унинг самарадорлиги / М.П. Отабоева. - Текст :непосредственный // Молодой учений. – 2017. - № 4.2 (138.2). – К. 3837.

3. [хттп://эн.википедиа.орг/вики/Контент_анд_лангуаге_интегратед_леарнинг](https://en.wikipedia.org/wiki/Content_and_Language_Integration) Койле Д. Контент анд Лангуаге Интегратед Леарнинг Мотиватинг Леарнерс анд Теачерс [Электронный ресурс].

4. Тхомпсон Т., Симмонс Н., Фамилӣ анд Фриендс, Охфорд Университӣ Пресс, 2015

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПУНКТУАЦИОННЫХ НАВЫКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Энверова Эльмира Энверовна-
учитель русского языка и литературы
общеобразовательной школы № 5
города Гулистана
+99894 914 05 73
taxfuzasadikova@mail.ru

Аннотация: В статье раскрываются некоторые особенности пунктуации русского языка, в том числе в сравнении с пунктуационным строем русского языка, приводятся примеры методических приемов обучения пунктуационной стороне речи.

Ключевые слова: методика обучения пунктуации, знаки препинания, выразительная речь, интонационно-смысловой принцип, пунктограмма, логико-грамматический принцип.

Человека, владеющего навыком выразительной речи, приятно слушать, ему же самому легко выражать свои мысли и чувства. Умение грамотно расставлять знаки препинания облегчает письменное общение. Все эти умения можно объединить и назвать - пунктуационными навыками. Так как пунктуация тесно связана с синтаксисом - разделом языкоznания, который изучается главным образом в средней и старшей школе, задачей средней школы является: учить детей внимательно относиться к знакам препинания, познакомить их с пунктограммами, формировать на практическом уровне пунктуационные умения.

Одной из основных проблем при формировании навыков пунктуации в школе является непонимание учащимися функций отдельных знаков препинания. Правильное оформление письменной речи связано с умением показывать графическими средствами деления её на предложения, а предложения – на части. Владение пунктуационной грамотностью имеет большое общекультурное значение, является показателем уровня речевого развития человека, так как умение пишущим правильно расставлять знаки препинания в своих текстах свидетельствует об осознанном их порождении.

В ходе практики я пришла к следующим выводам: - при изучении пунктуации в школе необходимо учитывать ведущий принцип русской пунктуации

– логико-грамматический, поскольку перед учителем стоит задача научить учащихся видеть логику построения предложения, смысловую взаимосвязь как между отдельными предложениями, так и между частями предложения;

- работа над синтаксисом и пунктуацией должна проводиться учителем параллельно.

Отсюда вытекает важность хорошей лингвистической базы. Именно лингвистическая база представляет собой для методики преподавания синтаксиса и пунктуации тот источник, из которого черпается содержание норм и вытекает правильное понимание важных целей и задач изучения синтаксиса;

- при объяснении пунктуационного правила учитель должен основываться на качественном дидактическом и лингвистическом материале, приводить яркие примеры в подтверждение своих слов, поскольку при работе с пунктуационным правилом необходимо учитывать такие сложности, возникающие при изучении пунктуации. как предельная отвлечённость и абстрактность, а также психологические особенности её усвоения;

На разных типах уроков (комбинированных, обобщающих изученное, повторение прошедшего, а также уроках развития речи) предполагается проводить разнообразные упражнения по формированию пунктуационной зоркости. Для таких уроков я всегда составляю систему упражнений, которая поможет выполнить поставленные задачи. Применяю разные виды упражнений: специальные (грамматический разбор, списывание, диктанты), неспециальные (изложение, сочинение, письмо по памяти, свободный и творческий диктанты).

1. Грамматический разбор. Формы опроса используются разные. Это и фронтальная проверка, и индивидуальный опрос, как устный, так и письменный, с учетом личностно-ориентированного подхода к учащимся в процессе обучения. Для учащихся составлены специальные карточки: расставь запятые и сделай грамматический разбор предложения.

Составь схему. На голубом небе робко светило солнце, и под его лучами изморозь

таяла.

2. Неосложненное списывание. Методические рекомендации: неосложненное списывание нужно обязательно чередовать с другими видами упражнений. Такие упражнения полезны, т.к. развивается не только орфографическая зоркость, но и пунктуационная. При этом пунктуационный анализ пунктуационно-смысовых отрезков обязателен!

3. Осложненное списывание. Выполняя это упражнение, учащиеся должны выполнить задания типа:

1. Оргомент

Цель: обобщить и систематизировать материал.

Учебная задача: Сегодня мы будем вырабатывать и закреплять умение ставить знаки препинания при обособленных определениях и приложениях.

2. Повторение изученного Цель: актуализация знаний.

Учебная задача: Повторим пройденный материал. В чём заключается понятие обособления? Отвечают. Что такое определение? Обособленное определение? Отвечают. Что такое приложение? Обособленное приложение? Отвечают.

3. Разминка Цель: тренировать навыки расстановки пунктуационных знаков Учебная задача:

Перед вами фрагмент из письма А.П. Чехова. Задание: расставить знаки препинания (время – 5 минут). Когда большинство учащихся справилось с заданием, проводим самопроверку, прошу учеников объяснить расстановку знаков препинания, назвать правила.

4. Отработка теоретического материала на практике Цель: закрепление умения ставить знаки препинания при обособлении определений и приложений.

Учебная задача: Сейчас мы будем тренировать и закреплять умение расставлять знаки при обособленных определениях и приложениях.

с. 153 упр. 261 Задание: спишите, расставляя пропущенные буквы и знаки препинания. Докажите, что обособленные определения придают данным текстам выразительность и экспрессивность. 2 предложения – 2 ученика по очереди у доски, остальные в тетради. Объясняем, рассказываем правило.

с. 152 упр. 258 Задание: выберите любую пару предложений, спишите, вставляя после определяемых слов по два одиночных определения. Выполняем самостоятельно, проверяем устно все 4 пары предложений.

с. 153 упр. 259 Задание: составьте предложения, употребляя данные пары прилагательных в роли: а) сказуемого; б) обособленного определения. Прочитайте, соблюдая правильную интонацию. Предложения с первой парой у доски, самостоятельно – с любой другой. Проверяем устно.

с. 160 упр. 275 Задание на отработку обособления оборота с союзом как. Тренировка различия значений причины и качества. Выполняем 6 предложений у доски, кто первый сделал, подхожу – проверяю.

Давайте вспомним правило обособления определения, выраженного причастным оборотом. Причастный оборот обособляется, если стоит после определяемого слова, если относится к личному местоимению или особые случаи (Приложение 5). Перед вами 3 схемы. **Задание:** придумать предложения по схемам. Выполняем самостоятельно. Проверка устно у 2-3 человек.

Посмотрите на текст. Давайте прочитаем его. Ученик читает вслух. Какова главная тема текста? Проблема компьютерной зависимости. Она актуально для сегодняшнего дня? Да. Как можно озаглавить текст?

Предлагают варианты. Надеюсь, среди вас нет таких людей. Исходя из ответов учеников, есть. Задание: найти и выписать приложение с главным словом. Проверка.

5. Выводы по уроку Какое правило мы сегодня отрабатывали на уроке? Что показалось интересным? Какие сложности возникали?

6. Домашнее задание

Подготовится к контрольной работе по изучаемой теме; с. 156 упр. 266 Задание: спишите, раскрывая скобки и расставляя знаки препинания; выразительно прочитайте каждое предложение и объясните условия обособления второстепенных членов.

Итак, я рассказала проблему формирования пунктуационной зоркости и пунктуационных умений и навыков у учащихся на уроках русского языка.

Следовательно, для того, чтобы предотвратить пунктуационные ошибки детей в устной и письменной речи, необходимо в процессе обучения русскому языку в школе осуществлять систематическую теоретическую и практическую работу, способствующую развитию пунктуационной зоркости и формирующую пунктуационные умения и навыки учащихся. А для этого на каждом уроке русского языка необходимо использовать различные методические приемы и упражнения, способствующие формированию пунктуационных компетенций.

Использованная литература:

1. Учебники русского языка 8-11 классов.
2. методическая рекомендация Ч.Галимова «Проблема формирования пунктуационных навыков у школьников среднего звена.».
3. Блинов Г.И. Методика учения пунктуации в школке. – 2- е издание, испр. – М.: Просвещение, 2008. 26
4. Власенков А.И. Русский язык: Грамматика. Тест. Стили речи: Учеб. для 10-11 классов общеобразовательных учреждений. – М.: Просвещение, 2008.
5. Григорян Л.Т. Обучение пунктуации в средней школе. - М., 1982.
6. Ломизов А.Ф. Обучение пунктуации в средней школе. - М., 1975.
7. Основы методики русского языка в 4-8 классах / Под ред. А.В.Текучева идр. - М., 1982.

ONA TILI DARSLARIDA TAQQOSLASH USULINI QO'LLASH YO'LLARI.

*Andijon viloyati Paxtabod tumani
Sobirova Muxtasar Solijonovna
35-umumta'l'm maktabi ona tili va
adabiyot fani o'qituvchisi
(sobirova.m@inbox.uz) +998937871590*

Annotatsiya: Ona tili ta'limalda taqqoslash usulining muhim o'rinni tutishi haqida ko'p bora aytilgan. Til fanining barcha sathlarida bu usuldan foydalanish mumkin. Bundan ko'rindan eng kichik va eng yirik nutqiy hodisalarni o'rgatishda ham shu usuldan foydalanish imkoniyati bor.

Kalit so'zlar: taqqoslash usuli, olamni bilish usuli, induksiya, xususiylik, umumiylilik, tahlil, farqlar, bosqichli ketma-ketlik.

Biz tabiat va jamiyatdagi ko'plab narsa, hodisalarni bir-biriga taqqoslash orqali o'rganamiz. Shu ma'noda taqqoslash bilish usullaridan biri sanaladi. Bu usul ta'limalda jarayonida ham keng qo'llanadi. Ona tili ta'limalda taqqoslash usulining keng qo'llanishi ona tili o'qitishga induktiv metodning asos qilib olinishi bilan bog'liq. Ma'lumki, induksiya asosida ta'limal berish xususiylikdan umumiylikka, tahlillardan xulosalarga borish usulidir. Ta'limalda o'quvchilar e'tiboriga ko'plab misol va mashqlar havola qilinadi. O'quvchilar ularni berilgan topshiriqlar asosida tahlil qiladilar. Til hodisalarini tahlil qilish jarayonida taqqoslash muhim o'rinni tutadi. O'quvchilar berilgan hodisalarni, til materiallarini bir-biriga qiyoslaydilar. Qiyoslash asosida bir-biriga yaqin yoki o'xshash hodisalarning umumiyligi hamda farqli tomonlarini aniqlaydilar. Bu esa o'rganilayotgan hodisa haqida to'g'ri, chuqur va asosli xulosa chiqarishga yordam beradi. Taqqoslash usulidan tilning barcha sathlarini o'qitishda foydalanish mumkin. Fonetika bo'limida nutq tovushlarini, so'z tarkibini o'rgatishda so'zning ma'noli qismalarini, leksikologiya bo'limida so'zlarni, morfologiya bo'limida so'z turkumlarini va grammatik shakllarni, sintaksisda esa so'z birikmalarini, gaplarni va matnlarni qiyoslab o'rgatish imkoniyatlari mavjud. Asosiy masala o'qituvchining dars jarayoniga shu usulni qaytarzda olib kira olishiga bog'liq.

Tildagi ko'plab hodisalar taqqoslashga asoslangan ijodiy amaliy topshiriqlar orqali o'quvchining shaxsiy faoliyat mahsuliga aylanadi. Jumladan, 8-sinfda "So'z birikmasi" mavzusiga oid tushunchalarni shu asosda o'rgatish maqsadga muvofiqdir. Darslikda shu mavzuga oid "So'z birikmasi va so'zlar qo'shilmasi", "So'z birikmasi va so'z", "So'z birikmasi va ibora", "Tasviriy ifoda", "So'z birikmasi va qo'shma so'zlar", "So'z birikmasi va gap" kabi mavzular berilganki, o'quvchi ularni faqat qiyoslab o'rganish asosidagina so'z birikmasi haqida mukammal xulosa chiqara oladi. Shulardan "So'z birikmasi va so'zlar qo'shilmasi" mavzusining o'rganilishini ko'rib chiqaylik. Mavzuga oid quyidagicha ijodiy amaliy topshiriqlar berilgan: 29-mashq. 1-topshiriq. Berilgan juftliklarni qiyoslab, ular orasidagi farqni izohlang.

- 1) Karimjonning akasi – Karim va akasi;
- 2) Mening otam – men bilan otam;
- 3) Gazetadagi maqola – gazeta va maqola;
- 4) Opasining qizi – opasi va qizi.

O'quvchilar berilgan juftliklar bilan tanishadilar, ularni kuzatadilar. Shundan so'ng o'qituvchi ular bilan quyidagicha suhbat o'tkazadi:

- O'qituvchi: Berilgan juftliklarning o'xshash tomoni nimada ko'rindi?
O'quvchi: Juftlikning har ikki qismidagi birlıklar ikki so'zdan tashkil topgan.
O'qituvchi: Juftliklardagi birlıklarning farqli tomonlari qaysilar?

O'quvchi: Juftliklarning chap tomonida berilgan birlıklarda so'zlar o'zaro kelishik qo'shimchalari va ohang yordamida bog'langan. O'ng tomondagи birlıklar tarkibidagi so'zlar esa teng bog'lovchilar va sanash ohangi yordamida bog'langan.

O'qituvchi: Qaysi tomondagи birlıklar o'rni almashtirilsa, ularda o'zgarish yuz beradi?
O'quvchi: Chap tomondagи birlıklar o'rni almashtirilsa, mazmunda ham, ularning tuzilishida ham o'zgarish yuz beradi. Masalan, gazetadagi maqola – maqola gazetada.

Ana shu savol-javoblar asosida o'quvchilar so'zlar o'zaro teng bog'lanishi va tobe bog'lanishi mumkin degan xulosaga keladilar. Tobe bog'lanishi so'zlar kelishik qo'shimchalari va ohang yordamida, teng bog'lanishi esa so'zlar teng bog'lovchilar hamda sanash ohangi yordamida

bog'lanishini bilib oladilar. Tobe bog'lanish so'z birikmasini, teng bog'lanish esa so'z qo'shilmalarini hosil qiladi degan yakuniy xulosa chiqaradilar. Agar so'z qo'shilmalari va so'z birikmalari shunday tarzda yonma-yon qo'yilib, o'zaro qiyoslanmasa, o'quvchilar so'z birikmasini so'z qo'shilmalaridan aniq farqlay olmaydilar. Bulardan ko'rindiki, taqqoslash usulini ona tili ta'limida qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bu usul orqali o'quvchilar til hodisalari haqida aniq va puxta tushuncha hosil qiladilar, ularni bir-biriga qorishtirmaydilar.

Ona tili ta'limida taqqoslash usulining muhim o'rinni tutishi haqida ko'p bora aytilgan. Til fanining barcha sathlarida bu usuldan foydalanish mumkin. Bundan ko'rindiki eng kichik va eng yirik nutqiy hodisalarni o'rgatishda ham shu usuldan foydalanish imkoniyati bor. Tilning morfologiya sathida ko'plab so'z turkumlari, so'z shakllari haqida ma'lumot beriladi. So'z yasovchi qo'shimchalarni va so'z shakli yasovchi qo'shimchalarni o'rgatish jarayonida ulardagi omonimlik xususiyatiga duch kelinadi. Qo'shimchalardagi omonimlik xususiyati taqqoslash orqali o'rgatilsa, o'quvchi uni ongli tarzda idrok qiladi, bu hodisa uning xotirasida uzoq vaqt saqlanadi. Ayrim qo'shimchalardagi omonimlik bir so'z turkumi doirasida yoki turli so'z turkumi doirasida, shuningdek, bir turkumdagisi turli qo'shimchalar doirasida yuz beradi. Bunday hollarda taqqoslash bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. «Ta'lim to'g'risida.» T., 1997.
2. Bespalko V.P. Slagayemые pedagogicheskoy texnologii. — M.: Pedagogika, 1989.

LEKSEMALARING USLUBIY XUSUSIYATLARI

*Arapova Sevara Komiljonovna
Andijon viloyati Izbosgan tumani
11-maktab ona tili va adabiyot o'qituvchisi
Telefon: +998901462518*

Annotatsiya: Leksemalarning ma'noviy va gramma tik xususiyatlarini tadqiq qilish. Leksemalarning uslubiy jihatlarini misollar yordamida o'r ganish haqida yozilgan. Badiiy asarlarda leksemalar qo'llanishi.

Kalit so'zlar: gramma tik, dialekt, fonetik, territoriya, leksema

Leksemalar ishlatilish doirasi jihatidan avvalo ikkiga guruhlanadi.

1. Ishlatilish doirasi chegaralanmagan qatlam.

2. Ishlatilish doirasi chegaralangan qatlam. Ishlatilish doirasi chegaralanmagan qatlamni barcha o'zbeklar uchun umumiy bo'lган leksemalar tashkil qiladi. Bu qatlamdagi leksemalar, yashash joyi, kasbi, madaniy savyiasi, jinsi, yoshi va boshqa belgilariga qaramay o'zbekcha gapiradigan har bir kishining nutqida ishlatiladi, o'zbek tilida gapiruvchilarning barchasi uchun tushunarli bo'ladi. O'z-o'zidan, bunday leksemalar kundalik tur mushda zarur narsa, belgi kabilarning nomi bo'ladi.

Turkum nuqtayi nazaridan yondashilsa, ishlatilish doirasi chegaralanmagan qatlamga butunicha (ba'zi juz'iy istisnolar bilan, albatta) yordamchilar deb nomlanadigan gramma tik turkumlarga mansub birliklar kiritilishi lozim.

Chunki, birinchidan, bunday birliklar o'zi ko'p emas, har gal shu oz miqdordagi birliklarga murojaat qilinadi. Ikkinchidan, bular asli gramma tik vositalar sirasiga kiradi: leksik tomondan ko'ra gramma tik tomon ustun turadi, bu hol ularning umumiy va zaruriy bo'lishini ta'minlaydi. Undovlar ham ishlatilish doirasi jihatidan gramma tik turkumlar qatori baholanadi. [1]

Mustaqil turkumlardan son leksemalar va olmosh leksemalarning deyarli barchasi ishlatilish doirasiga ko'ra chegaralanmagan. Qolgan turkumlarda (ot, sifat, fe'l, ravish, shuningdek modal birliklarda) har bir leksema alohida yondashib baholanishi kerak. Dialektlarga ko'ra voqe bo'ladigan ba'zi fonetik ayirmalarni hisobga olmaganda (chunki bu leksemalar adabiy tilda yagona talaffuz me'yoriga bo'ysunadi), ishlatilish doirasi chegaralanmagan qatlamga ko'z-, qo'l-, oyoq-, bilak-, tirsak-, yaxshi-, yomon-, qora-, sariq-, ko'k-, kel- ket-, o'tir-, tur-, yur-, tez-, sekin-, erta-, kech- kabi juda ko'p misollar keltirish mumkin. Hozirgi adabiy o'zbek tila leksik boyligining assosini xuddi shunday leksemalar tashkil qiladi. Leksemalarning ishlatilish doirasi jihatidan chegaralanishi turlicha. Shunga ko'ra chegaralangan qatlam o'z navbatida ikkiga guruhlanadi: ishlatilishi territoriyaga ko'ra chegaralangan leksemalar va ishlatilishi kasb-korga ko'ra chegaralangan leksemalar. Ishlatilishi territoriyaga ko'ra chegaralangan til hodisalari dialektizm deyiladi (yunoncha dialektos - tilning mahalliy ko'rinishi). Dialektizm – umumtilga emas, balki shu umumtilning mahalliy ko'rinishlari bo'lган dialektlarga xos hodisa; shunga ko'ra bular odatda biror dialektning vakillari nutqida ishlatilib, ko'pincha boshqa dialektlarning vakillariga, shuningdek adabiy tilga ham xos bo'lmaydi. Dialektizm asosan uch turli:

1. Lug'aviy dialektizm – lug'aviy birlikkardagi turi (Misollari quyiroqda).

2. Grammatik dialektizm – gramma tik hodisalardagi turi (masalan, ba'zi dialektlarda o'rin ma'nosi uchun -ga, aksincha, jo'nalish ma'nosi uchun -da ishlatilishi kabi). 3. Fonetik dialektizm – tovush talaffuzi va tovush o'zgarishiga bog'liq turi (masalan, ovoz tovushlarning ba'zi dialektlarda cho'ziqroq va yumshoqroq talaffuz qilinishi, ayrim dialektlarda bir tovush o'rniga boshqa tovushning kelishi va b.). [2] Adabiy tilning lug'atiga birinchi galda barcha o'zbeklar uchun umumiy bo'lган leksemalar tanlab olinadi. Bu umumiy qatlam ayrim dialektlarga xos leksemalar hisobiga boyitib boriladi.

Aslida adabiy til lug'atining bir qismi avval dialektlarniki bo'lib, adabiy tilga xos deb qaralishi bunday leksemaning umumlashib ketishiga sabab bo'lgan.

Dialektizm umumtil lug'at boyligining nisbatan oz miqdorini tashkil etadi. Shu oz miqdordagi leksemalardan ham adabiy tilga saylab kiritiladi. Dialektizmlarning umumtil boyligiga aylanishi ma'lum shart-sharoitga bog'liq. Masalan, shu dialektizm anglatgan ma'no uchun adabiy tilda boshqa nom bo'lmasligi kerak; agar adabiy tilda shunday ma'noni anglatuvchi leksema bo'lsa,

yangi qabul qilinayotgan leksema leksik ma’no qirrasida, baho semasida, nutq ko‘rinishlariga xoslanish belgisida va boshqa jihatlarida ayrimlikka ega bo‘lishi lozim. Biror dialektizmning adabiy tilga ko‘chishini boshqa bir hodisadan – dialektizmning badiiy asarda ishlatilishidan farqlash kerak. Badiiy asarda ishlatilgan har bir leksema adabiy tilga qabul qilingan deb qaralmaydi. Badiiy asar voqelikni qanday bo‘lsa – shunday aks ettirishi sababli unda til hodisalari ham o‘z tabiiy holatida namoyon bo‘ladi. Agar dialektizm biror muallif asarida-gina uchrab qolmay, barcha ishlatadigan lug‘aviy birlikka aylansa, umumlashib ketsa, shunda bunday birlik adabiy tilga kirib boradi. Masalan: Abdulla Qahhor o‘z povestini (“Sinchalak”) dialektizm bilan atadi, bu leksemani povest matnida ham ishlatdi. [3] Lekin shu bilan sinchalak leksemasi adabiy til lug‘atiga o‘tdi deb bo‘lmaydi, albatta (Adabiy tilda shu ma’no chittak- leksemasi bilan anglatiladi). Demak, yozuvchi dialektizmni badiiy asar matniga kiritadi, bunday leksemaning adabiy til lug‘aviy birligiga aylanishi esa til amaliyotiga bog‘liq.[4]

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Rahmatullayev Sh Hozirgi adabiy o‘zbek tili. Darslik- T. Universitet. 2006.-B.22
2. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
3. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G.Qurbanova M., va boshqalar Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – T.: 2009
4. Ulupov N. Tilshunoslik nazariyasi. O’quv qo’llanma –T. Barkamol fayz media. 2016

QO‘SHMA GAP SHAKLIDAGI SINTAKTIK QURILMALARNING EKSPRESSIVLIGINI TA’MINLOVCHI OMILLARNING AHAMIYATI

*G‘afforova Dilrabo Abdurahmat qizi
Andijon viloyati Ulug‘nor tumani
11-o‘rtalikta lim maktabi Ona tili va Adabiyoti fani o‘qituvchisi
+998990307030*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ona tili darslarida o‘qiladigan badiiy matnlarga so‘z ishlatish mahoratidan tashqari, sintaktik qurilmalarning ekspressivligini ta’minlovchi omillar haqida qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: qo‘shma gap, badiiy matn, sintaktik qurilma, ekspressivlik

Ona tili darslarida badiiy matnda ishlatilgan qo‘shma gaplarni tahlil qilish yoshlarga sintaktik qurilmalarning serjilo ekanligini, ifoda quvvati kengligini anglatadi. Bunda so‘zlarning nozik ma’nolari qo‘shilib, fikrni yaqqol anglanadigan qila olishini ko‘rsatish saboq berishning eng qulay usulidir. Shunday ekan, o‘quvchilar qo‘shma gap shaklidagi sintaktik qurilmalarning ekspressivligini ta’minlovchi omillar bilan tanishtirish ularning nutq madaniyatini rivojlantirish imkonini beradi. Ushbu imkoniyatlardan birinchi navbatda, shu sinflar uchun ona tilidan yaratilgan darslikning nazariy ma’lumotlariga, ikkinchidan, tanlangan badiiy matnlarning til xususiyatlariga bog‘liq.

9-sinf “Ona tili” darsligida berilishiga ko‘ra, qo‘shma gaplar “Sodda va qo‘shma gaplar” (6-dars), “Qo‘shma gap qismlari va ularni bog‘lovchi vositalar” (7-dars), “Qo‘shma gaplar tasnifi” (8-dars) degan dastlabki mavzulardan so‘ng quyidagi bo‘limlar doirasida bayon qilingan: “Bog‘langan qo‘shma gaplar” (9-14-darslar), “Ergashgan qo‘shma gaplar” (17-32-darslar), “Bog‘lovchisiz qo‘shma gaplar” (34-38-darslar), “Murakkab qo‘shma gaplar” (39-43-darslar). Darslikda “Bilib oling” rukni ostida qo‘shma gaplar yuzasidan keltirilgan nazariy ma’lumotlar tasnif, ta’rif, tavsif, qoidalardan iborat bo‘lib, ular mavzuga oid til birliklarining lisoniy tabiatini ochishga qaratiladi. Masalan, ko‘rsatish olmoshli ergashgan qo‘shma gaplar tushuntiriladi: “Bilib oling. Bosh gap tarkibidagi ko‘rsatish olmoshi ma’nosini izohlash uchun qo‘llangan ergash gaplar bosh gapga -ki yuklamasi yordamida bog‘lanadi. Bu yuklama bosh gap kesimi tarkibida bo‘ladi va ergash gap bosh gapdan vergul bilan ajratiladi. Ba’zan bu bo‘lak qo‘llanmasligi mumkin, ammo uning o‘rnini bilinib turadi” (24-dars).

Bunday nazariy ma’lumotlar qo‘shma gaplarning lisoniy xususiyatlarini o‘rganish orqali nutq madaniyatini rivojlantirishning asosiy unsuri – o‘quvchilar nutqining to‘g‘riligini ta’minlash uchun xizmat qilishi aniq. 9-sinf “Ona tili” darsligiga N.M.Irisluqov, D.A.Nurmonovalar tomonidan o‘qituvchilar uchun mo‘ljallab tayyorlangan metodik qo‘llanmada o‘quvchilarining egallashi zarur bo‘lgan ko‘nikma va malakalar sirasida shunga yaqin maqsadlar ilgari surilgan: “...bir fikrni qo‘shma gapning turli ko‘rinishlari bilan ifodalash, nutqda til birliklaridan to‘g‘ri foydalanish, aniq, izchil va mazmunli jumlalar tuzish, so‘zlashuv, badiiy, publitsistik, ilmiy, rasmiy uslublarga xos xususiyatlarni farqlash”. Lekin maqsadlar haqida so‘z yuritganda, mualliflar Davlat ta’lim standartiga havola qiladilar: “Qisqasi, metodik qo‘llanmaning bosh maqsadi ona tili fani bo‘yicha Davlat ta’lim standartida belgilangan maqsad va vazifalarini amalga oshirishda ona tili o‘qituvchilariga metodik yordam ko‘rsatishdan iborat”. Ona tili fanidan yaratilgan Davlat ta’lim standartida o‘quv fanini o‘qitishdan maqsad quyidagicha ifodalangan: “...ona tili fani oldiga ijtimoiy jihatdan mukammal shakllangan, mustaqil fikrlay oladigan, nutq va muloqot madaniyati rivojlangan, savodxon shaxsni kamol toptirish maqsadi qo‘yiladi”. Shu maqsaddan kelib chiqqan holda, deya ta’kidlanadi DTSda, ona tili ta’limining mazmuni “...o‘quvchilarini o‘z-o‘zini, moddiy borliqni tilning ifoda vositalari yordamida anglashga hamda o‘z fikri va his-tuyg‘ularini ona tilining keng imkoniyatlari doirasida bayon eta olishni ta’minlash vazifalarini hal etishga yo‘naltiriladi”. “Keng imkoniyatlardan” deganda tilning boyligi, jumladan, emotsiyal-ekspressiv vositalari ham nazarda tutiladi, albatta. Qo‘shma gaplarning ekspressivlik ifodalash vositalari darslikdagi badiiy matn asosida tuzilgan mashq shartlariga qo‘srimcha ravishda kiritilishi mumkin. 9-sinf “Ona tili” darsligida badiiy matnlar ko‘p. Chunonchi: 48-mashq. Sodda gaplarni qo‘shma gaplarga aylantiring. *Biz ham uning ketidan bozorga kirdik. Zarafshon vodiysida yetishtiriladigan ho‘lu quruq noz-ne’matlar bari shu yerda. Ranglar-chi, tabiiy ranglar. Tog‘ora-yu savatlarda*

katta Minorga o'xshatib terib qo'yilgan pomidorlar, anjirlar, xirmon qilib uyib tashlangan qovun-tarvuzlardagi oqu qora, ko'ku zangor – olamdagи hamma rang bir-biri bilan rangtalashadi. Ulardan taralayotgan muattar hid-chi?! Quyoshning nuri, yerning sharbatini shimib pishgan zilday bosvoldini qo'lingizga olib bir hidlasangiz, bemalol qovun polizga borib qaytganning savobini topasiz. O'qituvchi o'zbek tilshunosligida ajratilgan, 9-sinfda o'tiladigan mavzular bilan bog'lash imkoniyati mavjud bo'lgan badiiy qiymat yaratuvchi, ekspressivlikni oshiruvchi sintaktik qurilmalarni belgilab chiqishi mumkin. Ushbu birliklar S.Boymirzayeva tomonidan bir qadar umumlashtirilgan. Muallif bu ish natijalarini o'zining "Badiiy matnda qo'shma gap" nomli monografiyasida tilshunos olimlar A.Nurmonov, N.Mahmudov, A.Ahmedov, S.Solixo'jayevanig fikrlariga tayangan holda amalga oshirgan. Gaplardagi butun matndagi ta'sirchanlik avvalambor so'z vositasida, qolaversa, sintaktik qurilmaning o'zi orqali yuzaga keltiriladi. Lekin sintaktik qurilma ushbu ta'sirchanlikni yana ham orttirib, bo'rttirib beradi. Masalan, 136-mashqda Said Ahmad asaridan keltirilgan quyidagi parcha misolida shunday ikki xil tasvir samarasini ko'ramiz: *Yomg'irdan keyin osmonda paydo bo'ladigan kamalak jahondagi jamiki ranglarni yettita ipga tortib turganga o'xshaydi. O'sha yetti ipni kim yoyib yuborsa, u olamni anvoyi gullarga burkaydiganday.*

Odam bolasi borki, u shu ranglardan birini o'ziniki qilib oladi, butun taqdirini, tarjimayi holini, orzu-umidlarini va, nihoyat, olamni shu rang orqali ko'radi. Shu narsa ayonki, tabiat ham shu rang ta'siriga tushib qoladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Boymirzayeva S. Badiiy matnda qo'shma gap. Monografiya. – Samarqand: SamDU nashri, 2008.
2. Mahmudov N.M., Nurmonov A., Sobirov A.Sh. Ona tili: Umumta'lim maktablarining 9-sinfi uchun darslik. – T.: Tasvir, 2009.

SINTAKTIK SHAKLLAR VA KUNDALIK SUHBATDA MASLAHAT BERISHNING IZCHIL XUSUSIYATLARI

*G'afforova Gulmiraxon Abduvahobovna
Farg'ona viloyati O'zbekiston tumani
5- maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon: + 998 99 786 24 37*

Annotatsiya: Maqolada maslahat berish huquqini beruvchi deontik huquqini berish huquqini beradigan tarkibiy elementlardan biri bo'lgan ketma-ket muhitni o'r ganib chiqishdan iborat. Shuningdek, ikki xil turli xil sintaktik shakllarning taqsimlash xususiyatlarini aniqlash.

Kalit so'zlar: deontik, nutq aktlari, altruizm, taklif, maslahat, suhbat, metod

Maslahat berish - bu kundalik hayotimizda tez-tez uchraydigan nutq harakati. Odamlar qiyin yoki muammoli vaziyatga tushib qolgan odamlarga har qanday xizmatni taklif qilish yoki muammoli vaziyatdan chiqish uchun maslahat berish orqali yordam berishadi. Hech qanday muammo ko'r inmasa ham, odamlar o'zlarining ahvolini yoki ahvolini yaxshilash uchun boshqalarga maslahat berishadi. Ijtimoiy fanning asosini "ijtimoiy tartib va birlikni saqlab qolish va shaxsning shaxsiy manfaatlarini ko'zlab, hamkorlik, altruizmni o'r ganish va tushuntirish" [1] maslahat berish ijtimoiy fanda o'r ganilishi kerak bo'lgan muhim altruistik ijtimoiy harakatlardan biridir. Maslahat beradigan yoki maslahat beruvchi sifatida va maslahat berilgan kishiga maslahatchi yoki maslahat oluvchi sifatida murojaat qilamiz. Harakatni maslahat berish sifatida tavsiflashning asosiy xususiyatlaridan biri bu maslahat beruvchining taklif qilingan harakatdan foyda oluvchi va taklif va maslahat berish o'rta sidagi farq bu taklif qilingan harakatning agentidir. Aynan maslahat berishning ushbu foydali xususiyati altruizmni sotsiologiya va ijtimoiy psixologiyada amalga os-hiriladigan harakatlarni hisobga olishning mumkin bo'lgan nazariyasiga aylantiradi. Muammoni bilish ko'pincha sababni jalg qilish uchun yetarli. Maslahat berish, boshqa ehtiyyotkorlik harakatlariga kelsak, odamlar ijtimoiy munosabatlarda boshqalarga o'zlarining e'tiborlarini va foydali ekanliklarini ko'rsatishga moyildirlar. Ushbu ijtimoiy munosabatlar altruizm bilan tavsiflanadi Tilshunoslik sohasida maslahat ikki ta'sirli nazariya, nutq aktlari nazariyasi va xushmuomalalik nazariyasi doirasida o'r ganiladi. Nutq aktlari nazariyasi maslahat "direktivalar" toifasiga kiruvchi nutq harakatlarining bir turi [2] va foydali nutqqa oid nutq aktlari talablaridan farqlanadi, chunki u oluvchiga foyda keltiradi [3]. So'zlashuv tahlilini o'tkazish protseduralari quyidagilardan iborat: 1) maqsadli hodisalar to'plamini tuzish, 2) hodisalarni batafsil tahlil qilish, shu jumladan uning dizayni va ketma-ket pozitsiyasi, shu bilan birga, agar deviatsiya qilingan holatlar bo'lsa, ularni tahlil qiling. 3) aniqlangan muntazamlikni namoyish etish va ushbu hodisaning rasmiy hisobini tuzish. O'zaro suhbatda maslahat berish turli xil sintaktik shakllar orqali amalga oshiriladi. Maslahat berishning ketma-ket o'ziga xos sintaktik shakllari bo'lib, ular ketma-ketlik muhitiga sezgir. Ushbu taqsimlash modeli bo'yicha keyingi tadqiqotlar shuni ko'rsatadi, tanlangan ma'rur-zachilarining shakllari ketma-ket atrof-muhit yoki o'zaro ta'sir holatini baholagan holda namoyish etiladi va bu spikerning muayyan ketma-ketlik bo'yicha maslahat berish uchun deontik huquqlariga bo'lgan yo'nalishi bilan chambarchas bog'liq [4].

Suhbatni tahliliy nuqtai nazardan, ba'zi harakatlar ijtimoiy harakatning sintaktik dizaynlari ustida ish olib boriladi va o'zaro ta'sirdagi qonuniyatlarini o'r ganadi. Oluvchi tomonidan keyingi navbatda joylashtirilgan sintaktik cheklovlar, imperator, savol va bayonotlar orqali keksa fuqarolar tomonidan qilingan so'rovni o'r ganib chiqaman va sintaktik shaklni tanlash ularning parvarish qilinadigan institutsional sharoitda talab qilingan vazifani bajarish uchun yo'nalishini ochadi. Har xil ketma-ketlikda va turli xil so'rov shakllari egalik huquqini va tan olingan noqulaylikni namoyish etganligini ko'rsatdi [5]. Kechirim so'rashga kelsak, kechirim formulalari ular duch keladigan huquqbuzarliklar bilan mutanosibdir. Taklif qilish nuqtai nazaridan, uchta turdag'i sintaktik shakllar kundalik suhbatda taklifning muvaffaqiyati ehtimolini kutish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan taqsimlash xususiyatiga ega.

Maslahat beruvchiga foyda keltirishi uchun chaqiriladi; shuning uchun bu ijtimoiy hamjihatlik va ijtimoiy hamkorlikni qo'llab-quvvatlash uchun ijtimoiy yo'naltirilgan altruistik harakatdir. Ushbu xususiyatdan tashqari, maslahat berishda yana bir ehtiyyotkorlik harakati sifatida deontiklar bilan ham aloqasi bor. Maslahat berishning asosiy xususiyati suhbatdoshni biron

bir narsa qilishga majburlashdir, bu yerda ham deontik huquqlar yotadi. Biz maslahatchiga so'ralmagan maslahat berish huquqini beruvchi deontik huquqini (boshqa tuzuvchi elementlarni, shu jumladan epistemik asosni va hokazo) berish huquqini beradigan tarkibiy elementlardan biri bo'lgan ketma-ket muhitni o'rganib chiqsak va ikki xil turli xil sintaktik shakllarning taqsimlash xususiyatlariiga aniqlik kiritadi. Ushbu maqola faqat sintaktik formatlarning taqsimot aloqlari va ularning nomaqbul tavsiyalardagi ketma-ketlik xususiyatlariiga [6] bag'ishlangan va qo'shimcha tekshiruv iltimos qilingan maslahat bo'yicha olib borilishi mumkin, bunda talab qilingan holatda maslahatchi allaqachon deontik mavqega ega. Keyinchalik o'rganishni maslahat berish va o'zaro ta'sir ko'rsatishda maslahat berishning multimodal tahlillari bo'yicha ko'proq o'rganish mumkin. Ushbu tadqiqot maslahat berish paytida og'zaki tilning grammatikasini boyitadi va turli tillarda maslahat berishni qiyosiy o'rganish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, kunlik suhbatda maslahat berishning boshqa usullari, masalan, mening yonmaydon gaplashishim, so'roqqa asoslangan yozma maslahat va oddiy suhbatlardagi maslahatlarni o'rganish institutsional suhbatda, masalan, maslahatlashuvda, kasalxonada, ishonch telefonidagi suhbatlardagi maslahatlarni o'rganish uchun ham zamin yaratadi. Muntazamlik ham amaliy ahamiyatga ega. Odamlarning shaxsiy munosabatlarni yaratish uchun kundalik suhbatda maslahatlar berish uchun to'g'ri sintaktik shaklni ishlatishtga yo'naltirishning ahamiyati kattadir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Curl, TS (2006). Yordam takliflari: Sintaktik dizayndagi cheklovlar. Pragmatika jurnali, 38, 1257-1280. [1], [2]
2. Drew, P. (2013). Suhbatni tahlil qilish va ijtimoiy harakatlar. Chet tillari jurnali, 36, 1-19. [3], [4]
3. Couper-Kuhlen, E. (2014). Grammatika bizga harakatlar haqida nimani anglatadi. Pragmatika, 24, 623-647. [5], [6]

O'QUVCHILARNI SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISHGA TAYYORLASH

*Hamroyeva Shaxzoda Nurullayevna
Samarqand viloyati Samarqand shaxri
9-umumi o'rta ta'lim maktabi Ona tili va Adabiyoti fani o'qituvchisi
+998974065405*

Annotatsiya: maqolada o'quvchilar so'zning o'zagini aniqlay olish, qo'shimchalarning turlarini bilish fe'l, ot, sifat, ravishlarni tub va yasama so'zlarga, so'z yasovchi, so'z o'zgartiruvchi va shakl yasovchi qo'shimchalarni to'g'ri ajrata olish haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: tub, yasama so'zlar, so'z yasovchi, so'z o'zgartiruvchi, shakl yasovchi qo'shimchalar, mustaqil so'z turkumlari, to'plam.

So'zlarni turkumlarga ajratish «To'plam» va «Tasnif» tushunchalarining mohiyatini anglash bilan chambarchas bog'langan. O'quvchilar 6-sinf darsligining 1- betidagi rasmida berilgan narsa-buyumlarni shu buyumlar orasidagi o'xshashliklar asosida guruhlash orqali «to'plam» va «tasnif» xususida umumlashma hosil qiladilar.

«To'plam» deyilganda tahlil qilish, o'rganish uchun olingan har xil narsalar, belgilar, vonea-hodisalar majmuasi tushuniladi.

«Tasnif» esa to'plamni avval kattaroq guruhlarga, so'ngra bunday guruhlarning o'zini ichki turlarga, ajratilgan turlarni ichki xillarga, xillarni navlarga, navlarni ko'rinishlarga bosqichma-bosqich saralashdir.

Tasnif xususida o'quvchilar hosil qilgan tasavvurlar darslikning 13-betida berilgan «Tasnif-borliqni bilish asosi» ma'rifiy matni orqali mustahkamlanadi. O'quvchilar «to'plam» va «tasnif» tushunchalarining mohiyatini anglashgach, so'z tarkibi va qo'shimchalar tasnifini o'rganishga tayyor bo'ladilar. So'zni o'zak va qo'shimchalarga ajratish va so'z turkumarini o'rganishga puxta zamin hozirlaydi. O'quvchilar berilgan so'zlardan o'zakdoshlarni topish, o'zakdoshlar nima bilan bir-biridan farqlanishini tushuntirish, o'zakdosh so'zlarni qo'shimchadoshlarga ajratish, qo'shimchalarning o'zaklarga qanday qo'shimcha ma'no qo'shayotganligini aniqlash orqali o'zak va qo'shimcha haqida keng ma'lumotga ega bo'ladilar.

So'zning o'zagini aniqlay olish, qo'shimchalarning turlarini bilish fe'l, ot, sifat, ravishlarni tub va yasama so'zlarga to'g'ri ajrata olish imkonini beradi. O'quvchilar so'z yasovchi, so'z o'zgartiruvchi va shakl yasovchi qo'shimchalar xususida zaruriy bilim, malaka va ko'nikmalarni egallashgach, so'z tarkibi bilan tanishadilar hamda so'zning asosi xususida umumlashma hosil qiladilar. Bu so'z turkumarini puxta o'rganish uchun poydevordir.

Maktabda so'z turkumarini o'rganish. «Fe'l» so'z turkumini o'qitish. «Fe'l» so'z turkumi xususidagi dastlabki ma'lumotlar boshlang'ich sinflarda va «V» sinfda «Muqaddima» bo'limi orqali beriladi. Berilgan bo'lishli fe'llardan bo'lishsiz (va aksincha) fe'llar hosil qilish, ular ishtirokida gaplar qurish, kesim vazifasida kelgan fe'llarning zamonini almashtirib qo'llash, kesimlarga shaxs-son va zamon qo'shimchalari qo'shish ishlari o'rganilganlarni o'quvchilar xotirasida tiklash imkoniyatini yaratadi.

VI sinfda fe'llarning lug'aviy shakllari va ma'no guruhlari o'rganiladi. O'quvchilar «Tub va yasama, sodda va ko'shma fe'llar», «Fe'llarning umumiyligi xususiyatlari», «Fe'l nisbatlari» (aniq nisbat, orttirma nisbat, majhul nisbat, o'zlik nisbat, birgalik nisbat), «Nisbat qo'shimchalarining so'z yasovchilar bilan yaxlitlanishi va takror qo'llanishi», «Fe'lning vazifa turlari» (harakat nomlari, sifatdoshlar, ravishdoshlar), «Harakat tarzi shakllari», «Fe'lning ma'noviy guruhlari» (yurish-harakat fe'llari, nutq fe'llari, tafakkur fe'llari, natijali faoliyat fe'llari, natijali faoliyat fe'llari, holat fe'llari singari mavzular bilan tanishadilar.)

Mazkur mavzularni o'rganishda asosiy e'tibor o'quvchilarning so'z zahirasini fe'llar bilan boyitish, og'zaki va yozma nutqda ulardan to'g'ri va o'rinni foydalananish malakalarini kengaytirishdan iboratadir.

O'quvchilarning so'z zahirasini fe'llar bilan boyitishning muhim choralaridan biri fe'l-sinonimlar ustida ishlashdir. Berilgan fe'llarga ma'nodoshlar topish (mas., ajablanmoq, taajjublanmoq, hayron bo'lmoq; ayirmoq, ajratmoq, judo qilmoq, mahrum qilmoq), sinonimik uyadagi ma'nosini tushunarli bo'laman so'zlarning ma'nosini izohlash, qatordagi har bir so'z yordamida gaplar tuzish (mas., Salimaxon berilgan so'zlar ichidan fe'llarni ajratdi. Bozorga olib ketili-

shi lozim bo‘lgan mevalarni bir yoqqa *ayirdi*), matnni tahrir qilib, takrorlangan fe’llar o‘rniga ularning sinonimlarini qo‘llash singari ijodiy-amaliy ishlardan foydalanish o‘quvchilarning so‘z zahirasini oshirishda o‘ta muhimdir.

«Harakat nomi» mavzusini o‘rganishda berilgan matn yoki gaplardan harakatni atab kelgan so‘zlarni ajratish, ularni qo‘shimchadoshlarga bo‘lib guruhlash, bu guruhlarni mustaqil davom ettirish, qo‘shimchadosh so‘z guruhlari uchun xos bo‘lgan qo‘shimchalar: -sh –ish, -v, -uv, -moq ni ajratish, bu qo‘shimchalar bilan hosil bo‘lgan so‘zlarining imlosi, gaplarni harakat nomi birikmalariga, birikmalarni gaplarga aylantirish (mas., haqiqat tantana qiladi, - Haqiqatning tantana qilish kabi), harakat nomlarini *zarur*, *kerak*, *lozim*, *shart*, *muhim* kabi so‘zlar bilan birikib, kesim vazifasida kelishi ustida ish olib boriladi.

Fe’lning ravishdosh va sifatdosh shakllarini o‘rganishda ham shunga o‘xhash amaliy ishlar davom ettiriladi. O‘quvchilar berilgan fe’l juftlarini (mas., keldim, ishладим) bog‘lovchilar yoki ohang vositasida bog‘lab gap tuzish, bu fe’llarni –b (-ib), - gach (-kach) qo‘shimchalari bilan biriktirib, gaplarning shaklini o‘zgartirish, ravishdosh yasovchi qo‘shimchalar ro‘yxatini tuzish, ular yordamida so‘zlar hosil qilish, bu qo‘shimchalarining imlosi ustida ishslash kabi amaliy ishlardan foydalaniladi.

Mazkur so‘z turkumini o‘rganishda o‘quvchini ta’lim jarayonining faol ishlovchisiga aylantirish uchun kuzatish, izlanish, alohidaliklarni sharhlash, qiyoslash, umumiylilikni aniqlash, farqlarni topish, tasnif etish, hukm chiqarish, amalda qo‘llash singari aqliy faoliyat usullarini qo‘llash lozim.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Ashrapova T. va b. Ona tili o‘qitish metodikasi. T. «O,,qituvchi», 1984-yil.
2. Karimov I.A. Yuksak ma“naviyat - yengilmas kuch. «Ma“naviyat» T.: 2008
3. Qosimova K. Va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. “Noshr”, T.:2009

ENHANCING CRITICAL THINKING IN ENGLISH CLASSROOMS

*Imomova Feruzakhon Khomidjonovna
Buvayda district Fergana region
School №45, EFL teacher
(matxoliqova89@mail.ru)*

Annotation: this thesis includes some necessary information about how to improve critical thinking in English classrooms and useful ways of development of critical thinking skills are given

Key words: critical thinking, classroom, debate, analyze, education, self-assess, information.

The improvement of critical thinking at schools among students is one of the most important tasks nowadays. Because critical thinking can help pupils to enrich their knowledge and outlook, they can see many sides of one thing if they are critical thinkers. Critical Thinking: a mental process of analyzing or evaluating information, particularly statements or propositions that are offered as true Critical thinking can be described as a —gradual progression from the superficial to the increasingly complex॥ (Mendelman, 2007, p. 300). The ability to analyze and creatively adapt to new situations is at the heart of critical thinking. Paul and Elder (2008a) asserted that critical thinking —provides a vehicle for educating the mind॥ (p. 88). Within the 4 years of a high school education, it is impossible to explore and analyze, in a classroom setting, every eventuality students might encounter in life; in other words, we can't teach students what to think. We can, however, teach them how to think. In fact, high school students' brain shapes are changing and this process include their character and thinking skills if teachers can support them how to think and analyze something correctly, certainly they will be good people in the future. The high school English classroom provides a unique environment conducive to learning and practicing critical thinking strategies. After all, it is in the English classroom that students practice —learning how to read rhetorically, to think critically, and to write authoritatively, possess a serendipitous value, one well beyond the academic world॥ (Bernasconi, 2008, p. 19). Exploration of literature provides a format for discussing life's most confounding and intriguing themes; students are able to discuss and debate moral and ethical dilemmas, learning from and with each other. Mendelman (2007) claimed that —if reading the world can be paralleled to reading text, and then literature offers an ideal vehicle for teaching the critical skills necessary in analysis (p. 300). In fact, to be productive members of society, young people need to demonstrate the ability to think critically when they read and as they communicate, both in written format and orally. What better place exists to develop the habits of mind that result in deep, insightful critical thinking than the English classroom. Why critical thinking is more important than other skills? For high school students to be successful in a continuously changing environment, learning core subject matter is not enough; instead, core skills subject taught within a 21st century skill set is the key to student success. Students must know how to learn, how to innovate, and how to use media and technology in a career context (Pittman, 2010, p. 12). The ability to think critically is not exclusive to the academic arena; rational, reasoned thinking is an essential life skill. —Critical thinking is that mode of thinking—about any subject, content, or problem—in which the thinker improves the quality of his or her thinking by skillfully analyzing, assessing, and reconstructing it॥ (Paul & Elder, 2008a, p. 88). Hayes and Devitt (2008) reported that the ability to demonstrate critical thinking has become so essential in today's society that it is a core competency in earning undergraduate degrees; employers of recent college graduates support this assertion, ranking strategic thinking as key factor in job success (p. 65). For critical thinking skills to develop, teachers need to teach critical thinking while students take responsibility for their own learning. Students need 21st century skills that allow them to own their learning; students need to be able to locate, analyze, and evaluate new information while at the same time organize and plan what to do with that new information (Coughlin, 2010, p. 50). Critical thinking —involves ways of thinking about the written and spoken word that go beyond the surface meaning in order to discern the deeper meaning, ideology, and bias expressed therein॥ (Pescatore, 2007, p. 330). Thinking in a disciplined, critical manner does not automatically evolve on its own; educators are 17 critical to helping students take command, and self-assess, their learning and thinking

(Paul & Elder, 2008b, p. 34). In this regard, Coughlin (2010) concluded that research on 21st century skills reveals that student success is more related to critical thinking than traditional core subject matter (p. 50).

The role of parents in developing thinking critically is so important and they are the most responsible for their children. Parents can do more help their kids develop critical thinking skills. When it comes to critical thinking, parents are overconfident. In our survey, parents said that they are quite good at teaching their children critical thinking. The Reboot study, however, finds that parents often do not ask their children questions that facilitate richer forms of critical thought. For example, just 26 percent of parents frequently evaluate evidence with their children and just a third regularly discuss issues that have a right or wrong answer. However, both exercises are key to advancing reasoning, a skill necessary for independent decision-making.

While people claim that they engage opposing views, they do not actually engage other views in practice. The study found for instance that only 25 percent of people are willing to regularly have debates with people who disagree with them. Another 24 percent of respondents say they regularly avoid talking to people with opposing views. This practice appears to be learned partly at home, and only 20 percent of parents frequently or very often ask their children to consider an opposing view.

In conclusion, thinking critically is key for individuals and society. Indeed, critical thinking might be the most valuable approach to building a better, stronger nation. It will grow our economy and strengthen our democracy, and far more should be done to support teachers, parents and schools in promoting better forms of thought.

References

1. Developing Critical Thinking Skills in the High School English Classroom by Genal Hove The Graduate School University of Wisconsin-Stout May, 2011
2. https://www.google.com/search?q=high+school+age+usa&rlz=1C1GCEA_enUZ869UZ869&oq=high+school+age&aqs=chrome.1.69i57j0l7.9537j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8
3. <https://educationpost.org/5-things-parents-and-teachers-can-do-to-teach-kids-critical-thinking-skills/>

ТАЪЛИМДА ТАРБИЯНИНГ УСТУВОРЛИГИ

Муҳайё Усманова
Ўзбекистон Халқаро Ислом Академияси
Мумтоз шарқ филологияси факултети талабаси
Телефон: +998994377969
(Маслаҳатчи с.ф.д. Ф.Равшанов)

Аннотация: Мазкур мақола хар қандай илмни эгаллашда тарбиянинг устуворлиги, хамда шахс шаклланишида ўта муҳим аҳамиятга эга бўлган тарбия ва таълимнинг ўзаро муносабатлари шахс, уларнинг бирламчилик нуқтаи назаридан нисбатларини ёритиб беришга қаратилган.

Калит сўзлар: илм фазилати, таълим ва тарбия, ислом манбааларида таълимнинг мөхияти.

Инсон дунёга келибди-ки, ўз умр йўлини илм нури билан ёритмас экан зулмат ва нодонлик кўчасида қолади. Аксинча, доимо илм излаган толиби илмнинг илми –унинг қалбидаги бир гавҳар бўлиб йиллар давомида нуридан бутун олам баҳра олгувчи қуёшга айланади. Ислом динининг муқаддас китоби Қуръони каримда Аллоҳ Таоло шундай марҳамат қилади: “Агар сизлар Аллоҳнинг неъматларини санасангизсаноғига ета олмайсиз”¹. Дарҳақиқат, инсонларга берилган неъматлар беҳисоб ва уларнинг ҳаммаси ҳам бир –биридан қадрли ва фазилатлидир. Сон-саноқсиз неъматлар ичида инсоннинг бошқа маҳлуқотлардан ажralиб, юқори мартабаларда туришига сабаб бўладиган неъматлардан бири, шубҳасиз, унинг илм соҳиби бўлишидир. Шунинг учун ҳам инсоннинг бошқа мавжудодлардан фазилатли эканлиги унинг таълим олиб унга амал қилишида намоён бўлади. Таълим оловчининг ақли ривожланади, натижада турли хил соҳаларда кашфиётлар қилиши ва уни ҳаётга тадбиқ этиш имконияти пайдо бўлади. Лекин, комил инсон бўлиш учун таълимнинг ўзи кифоя эмас. Негаки, у инсонни руҳий, ақлий ва жисмоний тарафларини бирдек қамраб ололмайди. Эгалланган илмни эзгу йўлда сарфлаш инсон эканлигини намоён этувчи тарбиясига бевосита боғлиқдир.

Таълим – бу комил тарбиянинг бир бўлاغи экан, “таълим ва тарбия” тушунчасини татбик этишда “тарбия ва таълим” дея эътироф этилса мақсадга мувофиқ бўлади. Негаки, эгалланган илм инсонийликнинг асоси бўлган тарбия билан биргаликда бўлсагина манфаатли илмга айланади. Шунинг учун ҳам ҳар қандай жамиятда ёшлар тарбиясига асосий эътибор қаратилади. Ёшлар мамлакатнинг таянчи экан, жамиятнинг ривожланиши келажак пойдеворлари ҳисобланмиш ёшларнинг тарбиясига бевосита боғлиқдир. Ҳозирги кунда бутун дунё миқёсида саводсизликка қарши кураш авж олган бўлиб, айниқса, таълим тизими такомиллаштирилмоқда. Деярли ҳар бир давлатда умумий таълим тизими мавжуд. Ҳаттоқи, баъзи бир мамлакатларда илм-фан соҳасида мисли кўрилмаган кашфиётлар амалга оширилмоқда. Лекин, илм-фан юқори даражада ривожланишига қарамай тарбиясизлик, ориятсизлик, маданиятсизлик ва умуман, инсон зотига мутлақо тўғри келмайдиган иллатлар кундан-кунга кенг қўламда ёйилиб бормоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири “тарбия”деган буюк бир неъматдан, масъулият ва вазифадан юз ўгиришдир.

“Тарбия” – кенг қамровли тушунча бўлиб, ҳаётда ҳар бир амални бажаришнинг ўз одоблари мавжуд. Шу жумладан, толиби илмнинг одоблари икки қисмга - илмга нисбатан одоблар ва муаллимга нисбатан одобларга бўлинади. Илмга нисбатан одоб деганда, дастлаб нийятни холис қилиш кераклиги асосий ўринда туради. Нийят фақатгина илм талаби учун эмас, балки ҳар бир ишда муҳимдир. Агар нийят тўғри бўлмаса, унинг оқибати қандай якун топиши қуйидаги ҳадиси шарифда ўз ифодасини топган. Каъб ибн Молик Розияллиҳу анҳудан ривоят қилинади:

“Набий Саллолоҳу алайҳи васаллам: “Ким илмни уламолар билан можаро қилиш учун, эси пастварга ғолиб келиб, ўзини кўрсатиш учун ёки у билан одамларни ўзига қаратиш учун ўрганса, Аллоҳ уни дўзахга киритади”, дедилар”(Термизий ва Ибн Можа ривоятлари)².

¹ Ibrohim surasi,34-oyat.Qur’oni Karim Ma’nolarining tarjima va tafsiri.Toshkent 2007. 260-b

² “Ta’lim va tarbiya”, “Hilol-Nashr” nashriyoti Toshkent 2018,127-b

Демак, толиби илмнинг нияти ва мақсадлари пок бўлиши, олимларга муносиб сифатлар билан хулқаниши лозим.

Қалбаги илмнинг нурини хиралаштирувчи иллатлардан бири бу –ғазабдир. Ғазаб – бу ақлнинг издан чикиши. Шунинг учун ҳам ҳалқимизда “Жаҳл келганда ақл кетади” деган нақл ҳам бежизга эмас. Инсон ғазабланганда ўзининг руҳий ҳолатини англамайди, жисмдаги ғазаб алангаси ўз вактида даволанмас экан, инсон табиатига айланиши ва натижада тарбия ва таълим ўртасидаги ўзаро боғлиқлик заифлашиши мумкин. Негаки, ғазаб оловнинг бир шуъласидир. У қалбнинг энг тубида жойлашган бўлиб, худди кўл остидаги чўғга ўхшайди. Гўёки тошни темирга урганда ўт олганидек, ҳар қандай инсоннинг қалбидаги кибр уни ўт олдиради. Бу борада, Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ушбу ҳадис ривоят қилинади: “Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи вассалламнинг ҳузурларига келиб: “Менга бир нарса ўргатинг. Кўпайтириб юборманг. Шоядки, англаб олсам” деди. У зот: “Ғазаб қилма!” дедилар” (Термизий, Бухорий, Аҳмад ривояти). Демак, бундан кўриниб турибидики толиби илмнинг илмга нисбатан одоблари сирасига ўз-ўзини тарбиялаш, олаётган илмига муносиб хулқ-атворга эга бўлиш каби ҳислатлар энг олий даражада турар экан.

Илм олувчининг мақсади илм маърифатдан ҳамда аҳли илмдан фойдаланиб, дунё ва охиратда бунинг самарасини қўришдир. Аҳли илмга соғ муҳаббатли бўлиш, уларга доимо таъзимда бўлиш илм олувчининг ўз муаллими олдидаги одоблари мажмууни ташкил этади. Расуллуплоҳ Саллогоҳу алайҳи вассаллам: “Олимлар пайғамбарларнинг меъросхўрларидир”, деб айтганлар. Дарҳақиқат, анбиёлардан мол-дунё эмас, илму маърифат меърос қолади, шунинг учун уларга уламолар ворис бўладилар. Тарихга назар соладиган бўлсақ, барча буюк устозларини ҳамда аҳли илмларни иззар эҳтиром қилиш билан улуғ мартабаларга эришганларини гувоҳи бўламиз. Аксинча кимки уларга нисбатан ёмон муносабатда бўлса, улардан илм олиб ҳурматини адо этмаса, олган илмлари дунё ва охирати учун зарар бўлгани тарихдан бизга маълум. Устоздан фақат муайян билимни эмас, балки бу илмни амалга тадбик этиш, унга риоя қилиб яшаш тажрибасини ҳам, бу илмдан қандай ҳолда, қандай услубда, қандай чегара ва меъёрларда фойдаланиш малакасини ҳам ўрганиш керак. Баъзан, баъзи бир талабалар устозларига нисбатан бироз беписанд бўлиб ҳаёлари илм олишдан бошқа нарсаларга чалғиётгани ёки бўлмасам олган озгина илмлари туфайли кибрга кетаётганликларини гувоҳи бўламиз. Шу ўринда айтиз жоизки, илм йўлига кирган киши унинг машаққату қийинчиликларини зиммасига олган экан, ихлосда, ғайрат шижаатда илғор бўлиши керак. Негаки, илм ўрганиш фақат китоб ўқиш, қоидаларни ёд олиш ва уни чиройли оҳангда сўзлаш билангида эмас, балки муаллим ва устозларга юксак ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиш билан амалга ошади. Айтиш керакки, устозга ҳурмат, инсоний фазилатлар эгаси бўлиш, ахлоқ-одобга риоя қилиш илм олишнинг бош шартидир. Бу шарт бажарилмас экан, ҳеч кимсага илмдан бир томчи ҳам юқмайди, илм ҳосил қилинса-да, ундан кўзланган асосий мақсад ва манфаат рўёбга чиқмайди. Ушбу масалага доир шундай ҳадис ҳам келтирилган:

Имом Қуртубий (р.а) “Набий соллалоҳу алайҳи вассаллам ўзлари орқали юборилган ҳидоят ва илмни инсонлар бир қултим сувга муҳтож бўлиб турган ҳолатларида юборилган ёмғирга ўхшатдилар”¹. Дарҳақиқат осмондан ёғдирилган ёмғир ўлиқ ерни тирилтирганидек, одоб ва илм ўлиқ қалбларни тирилтиради. Сўнгра Расуллуплоҳ соллогоҳу алайҳи вассалам эшитувчиларни ёмғир ёққан ҳар хил ерларга ўхшатдилар. Уларнинг баъзилари илмига амал қиласиган олим ҳамда муаллим, худди унумдор ер ўрнида кўринадилар. Бу ер сув (илм)ни ичади, ўзи фойдаланади ва ўсимликлар ўстириб бошқаларга ҳам фойда келтиради. Баъзилари эса замонасидаги барча илмларни эгаллайди, лекин унга амал қилмайди ёки унга мувофиқ ҳаёт кечирмайди, бошқаларга эса етказади. Бу кишилар сувни ўзида саклаб қолиб одамлар ундаги сувдан фойдаланаётган ерга ўхшайди. Пайғамбар алаийхиссалом бундай кишилар тўғрисида: “Менинг сўзимни эшитиб бошқаларга худди шундай ҳолатда етказган кишини Аллоҳ ёрлақасин”, деб айтганлар. Яна баъзилари эса илмни эшитади лекин уни ёдда саклаб қолмайди, тафаккур қилмайди, бошқаларга ҳам етказмайди. Буларнинг мисоли қаттиқ силлиқ, ўзига ҳеч нарсани юқтирмайдиган, сувни ҳам қабул қилмайдиган ер кабидир. Кўриниб турибидики, ушбу ҳадисда таълим ва тарбия жамлаб келтирилган бўлиб унда илмига амал қилувчи олим ва муаллим юқори да-

¹ www.kun.uz

ражага кўтарилиган. Қолаверса, эшигтан нарсасини илм ва яхшиликни қандай эшигтан бўлса, ҳудди шундай ҳолатда бошқаларга етказган олим ва муаллимлар ҳам келтирилди. Расулуллоҳ Саллоллоҳу алайҳи васаллам бу икки тоифани таълим ва тарбияда иштирок этгандари учун мадҳ этдилар. Учинчи тоифани эса мазкур амалларда иштирок этмаганликлари учун қораладилар.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, инсон қалбида макон топган илм жисм ва руҳдаги тарбия билан биргаликда бўлмас экан фойда эмас, балки зарар етказувчи омилга айланади. Агар таълимни тарбиядан ажратиб қўйилса, таълим чўлоқ бўлади. Ундай ҳолатда таълим фақатгина маълумотлар сақланадиган қутичага айланиб қолади. Натижада эса бу маълумотлар жамият учун керак бўладиган комил инсон шахсиятини етиштира олмайди. Шунинг учун ҳам ҳар қандай жамиятда таълим бериш билан бирга биринчи навбатда тарбияга эътибор қаратилиши керак. Негаки, дастлаб таълим олувчининг руҳи тарбияланмас экан, олаётган илми қалб нурини ёрита олмайди.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати:

1. Қурони Карим маъноларининг таржима ва тафсири. Шайх Абдулазиз Мансур.2007.
2. Исъоқжон Муҳаммаджон ўғли “Таълим ва тарбия” 2018.
3. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад юсуф “Ҳадис ва ҳаёт” силсиласи 2012.
4. Йўлош Эшбек. “Буюк имом Абу Ҳанифа” Истиқлол,Тошкент 2004.
5. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф “Руҳий тарбия”. “Ҳилол-Нашр” нашриёти Тошкент .2015.
6. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф “Амаллар нийятларга боғлиқдир”. “Ҳилол-Нашр” Тошкент 2019.
7. Kun.uz
- 8 .Muslim.uz

SONLARNING YOZILISHI VA AYTILISHIDAGI FARQLI JIHATLAR

*Qodirova G'olibaxon Sobirjonovna
Farg'onan viloyati Buvayda tumani
10- umumiy o'rta ta'lim maktabining
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.
Telefon: +998941312074.*

Annotatsiya: Sonlarni yozish tizimining shaffofigiga, tilning og'zaki sanash tizimi bilan tanishish transkodlashtirishga ko'proq ta'sir qilishini tekshirish. Nazariy va amaliy natijalar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: ikki raqamli sonlar, transkodlash, arab sonlari, sintaktik

Maqsad ikki tilda kodlash usullarini o'rganish va ishslashning gapirilayotgan tilga ta'sir qilish-qilmasligini tekshirishdir. Dunyo bo'yicha arab raqamlaridan foydalaniladi. Ammo har bir davlatning tili boshqa bo'lganligi sababli sonlarning lingvistik jihatdan yozilishi va aytilishi o'rtasida o'zaro farqlar mavjud. Dunyo bo'ylab turli xil ichki tuzilmalarga ega bo'lgan ko'p sonli tizimlar mavjud. Ular leksik tuzilishida, xususan, raqamlarni ifodalash uchun ishlatiladigan so'zlar tizimida (arabcha: sonlar yozilishi وَحْدَةٌ، ثَنَاءٌ، ثَلَاثَةٌ; inglizcha: one, two, three, o'zbekcha: bir, ikki, uch), shuningdek sintaktik tuzilishida farqlanadi. Ya'ni katta og'zaki sonni hosil qilish uchun individual leksik birliklar qanday tuzilganligi [1]. Og'zaki raqam tizimlaridan tashqari, ularning ichki tuzilishida ham farq qiladigan raqamli raqam tizimlari mavjud. Ular leksik tuzilishida yoki raqamlarni ifodalash uchun ishlatiladigan belgilar tizimida va ularning sintaktik tuzilishida, birliklar, o'n minglar va yuzminglar va hokazolarda farqlanadi.

Raqamlar boshqacha tarzda berilishi mumkin: Masalan, arab raqamlari (0123456789) hind raqamlaridan (୧୨୩୪୦୬୮୮୯) va og'zaki raqamlardan (bir, ikki, uch) farq qiladi va tilga qarab farq qilishi mumkin. Ushbu xilma-xil tasvirlar arab raqamlari va og'zaki raqamlarni (raqam so'zları) tushunish, hisoblash va ishlab chiqarishda ishtiroy etadigan turli xil aqliy jarayonlarni keltirib chiqaradi. Tabiiyki, raqam so'zları asosan og'zaki tilda (suhbatda bo'lgani kabi) qo'llaniladi, lekin kichik raqamlarni yozishda ko'pincha ishlatiladi (ikkita apelsin, beshta mashina). Bunga javoban arab raqamlari asosan ko'p xonali sonlarni yozish uchun ishlatiladi (27, 564) va matematik hisob-kitoblarda. Barcha ma'lumotli kattalar jiddiy qiyinchiliklarsiz bitta notatsional tizimdan (raqam belgisi) boshqasiga o'tishi mumkin. Ular diktantga muvofiq arab raqamini yozishlari yoki arabcha raqamlarni ovoz chiqarib o'qishlari mumkin: Masalan, o'zbek tilida to'rt, arab tilida چهار va ingliz tilida four teng. Raqamlarni bir kontekstdan boshqasiga o'tkazishning bu bosqichi "kodlash" yoki "konversiya" deb nomlanadi. Hisoblash tizimlarining tillar o'rtasida farq qiladigan jihatlari, sodda sintaksisga birliklar va o'n yilliklar tartibi sifatida tegishli. Ko'pgina tillarda o'nlab yillar og'zaki sanash tizimidagi birliklardan, xuddi arabcha raqamli tizimlardagi kabi, shuningdek, zamonaviy arab tilida so'zlashuvchilar tomonidan ishlatiladigan hind raqam tizimidan oldin keladi. Bir necha tillarda birliklar og'zaki sanash tizimidagi o'nlik raqamlardan oldin keladi. Bu odatda inversiya xususiyati sifatida tanilgan, chunki og'zaki hisoblash tizimidagi o'nlab va birliklarning tartibini yozma raqamlar tizimida ularning tartibini inversiyasi. Inversiya xususiyatiga ega tillar qatoriga nemis, golland, ba'zan chexiya va arab tillari Yaqin Sharq tillari kiradi. Inversiya xususiyati raqamlarni qayta ishslashning ba'zi jihatlariga ta'sir qilishini ko'rsatadi. Arablarning maxsus raqamli tizimiga bag'ishlangan bo'lib, unda umumiy va ikki xonali sonlar ibroniy tilining raqamli tizimidan leksik va sintaktik jihatdan farq qiladi. Tajriba o'tkazish uchun diktantdan ikki xonali raqamlarni o'qish va yozish paradigmidan foydalanadi. Birinchi guruh o'quvchilarga sonlarni arab raqamlarida yozish topshiriladi, ikkinchi guruh o'quvchilariga yozma shaklda(bir, ikki, uch) yozish topshiriladi. Ular ikkita transkodlash vazifasini bajardilar, ya'ni ikki xonali raqamlarni o'qish va ikki xonali raqamlarni diktantdan ikkala tilda yozish. O'qish vaqtleri va xatolar nisbati ikkala usulda ham xatolar turi ga qarab hisoblab chiqiladi - umumiy xatolar, almashtirish xatolari (ikki xonali son birliklarini o'nlik, minglar bilan almashtirish va aksincha).

Tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamlarni arab raqamlari asosida yozganlar tezroq yozishgan. Ammo yozma ko'rinishda raqam yozganlar keyinroqda qolishgan, shu bilan birga ular ikki xonali sonlarni yozishda xatolarga yo'l qo'yishgan. Demak, raqamlarni o'z tilimizga transkodlash

amalini bajaradi. Inversiya xususiyatiga ega ekanligini ko'rsatadi, diktatsiyadan ikki xonali raqamlarni yozishda kodlash jarayoniga sezilarli ta'sir qiladi. Arab tilida so'zlashadigan kattalar va nemis tilida so'zlashuvchilarning fransuzcha so'zlashuvchilarga nisbatan ishlashi o'rtasida ajoyib o'xshashlik mavjud. Xatolar turi inversiya xususiyatini aks ettiradi, bu esa ikki raqamli raqamlarni diktatsiyadan yozishni murakkablashtiradi, chunki almashtirish xatolari darajasi yuqori va ustun bo'lgan [2]. Biz inversiya xususiyati shunchaki arab raqamlar tizimini boshqa tillar raqamlar tizimiga qaraganda kamroq shaffof qiladi. Qarama-qarshi yo'nalishda ishlashi mumkin bo'lgan tillarning yana bir xususiyati mavjud. Arab tillari, boshqa tillaridan farqli o'laroq, o'ngdan chapga yozilgan. Bu shuni anglatadiki, arab tilida og'zaki sanash tizimidagi raqamlar tartibi o'qish va yozish yo'nalishiga mos keladi, boshqa tillarda esa bu yo'q. Shakli va yozuv yo'nalishi va sanoq tizimidagi raqamlar tartibi o'rtasidagi bu moslik arab raqamlari tizimini ba'zi usullarda boshqa tillardagi raqamlar tizimiga qaraganda ancha osonlashtirishi mumkinligini ilgari surdi [3]. Kelajakdagi tadqiqotlar bunday muvofiqlik farqlarining mumkin bo'lgan oqibatlari to'g'risida ko'proq ma'lumotga ega bo'lish uchun arab va boshqa tillardagi transkodirovkalarni inverter va invertirilmagan tillarda to'g'ridan-to'g'ri taqqoslashi kerak [4].

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Bahnmueller, K., Nuerk, HC, & Moeller, K. (2018). "Ko'p sonli raqamlarda tilning o'zaro munosabatlari turlari va qiymatlarni qayta ishlash". 10.24
2. [Https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01024](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01024)
3. Blanken, G., Dorn, M., va Sinn, H. (1997). Arab raqamlarini o'qishda inversiya xatolari: noaniq yo'nalish mavjudmi? Miya va bilim, 34, 404-423.
4. <https://doi.org/10.1006/brcg.1997.0917>
5. Booth "semantik va sintaktik ishlov berish til yaqinligining ta'siri".2018
6. <https://doi.org/10.1016/j.system.2018.07.011>
7. [https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(98\)00006-7](https://doi.org/10.1016/S0010-0277(98)00006-7)

ONA TILI TA'LIMINING JORIY HOLATDAGI KAMCHILIKLAR NIMADA KO'RINADI?

*Qosimova Marjona Botirjon qizi
Samarqand viloyati, Pastdarg‘om tumani
I-IDUMI ona tili va adabiyot o‘qituvchisi.*

Anotatsiya: Ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarining uzliksizligini ta’minlash, o‘quvchilarning og‘zaki nutqini o‘stirish va yozma savodxonlikka erishish masalasida ko‘riladigan chora-tadbirlar.

Kalit so‘zlar: Retseptiv ko‘nikma, produktiv ko‘nikma, imlo qoidalari, kreativlik munosabati.

Mamlakatimizning dastlabki yillardanoq “Ta’lim to‘g‘risi”dagi qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy darsturi”ning qabul qilinishi ta’lim sohasidagi muhim qadam bo‘ldi. Mamlakatimizda ta’lim tizimini isloh qilish orqali yosh avlodni har tomonlama barkamol insonlar qilib voyaga yetkazish bosh vazifa sifatida qo‘yilmoqda. Ta’limning maqsadi, eng avvalo, inson ongguni rivojlantirishdir. Chunki har qanday mamlakatning kelajagi, ertangi kuni uning moddiy boyliklariga emas, balki har bir shaxsning bilim darajasiga bog‘liqdir.

Zero, ona tili va adabiyot darslarida o‘qitish tizimi dolzarbligini yo‘qotganicha yo‘q. Chunki hozirgi kun yoshlarini nafaqat bilim olishga, balki uni hayotga tadbiq qilishga o‘rgatish ham shu kunning muhim masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda. O‘quvchini og‘zaki va yozma nutqini shakllantirish bevosita maktabga borib taqlar ekan, ta’lim tizimidagi zalvorli yutuqlar va kamchiliklar ko‘zga ko‘rinmoqda. Menimcha, darsliklar ustida qayta ishlab, ularga ancha-muncha o‘zgartirishlar kiritish zarur. Darsliklarda har xilliklar talaygina. Bitta darslikda aytilgan qoida, ba’zi o‘rinlarda boshqa darslikdagi qoida bilan bir-biriga unchalik mos kelmaydi. Tilimizda hozirda yaxlitlik yo‘q. Aynan mana shu ham darsliklarda turli xil tavsiflarga sabab bo‘lmoqda. Lekin biz to‘xtalmoqchi bo‘lgan narsa bu emas. Darsliklar talab darajasida emas. Ularda o‘quvchilarni qiziqtiradigan turli xildagi mashqlar mavjud emas. Aksariyati bir xil shartlardan iborat. Darsliklarda berilgan mashqlarning xilma-xilligi o‘quvchilarni o‘ziga tortishi lozim. Ular badiiy emas, so‘zlashuv uslubiga xos bo‘lib, hayotiyligi bilan ham o‘quvchilarni jalg qila olishi zarur. Muhimi, foydali bo‘lishi lozim. Shuni yodda saqlash lozimki, mактабда o‘qiyotgan o‘quvchilarning barchasi ham kelajakda ona tili va adabiyot o‘qituvchisi bo‘lmaydi. Ulardan shifokor, muhandis, harbiy, yurist yoki shunga o‘xshash boshqa bir kasb egasi bo‘lishadi. Ular o‘z ona tilisidan yetarlicha xabardor. Ularga grammatikani sinchiklab o‘rgatish zarur emas. Xo‘s, nima qilish kerak? Maktab darsliklarini amaliy hayotga bog‘lab o‘rganish, o‘rgatish lozim. Yuqorida sanalgan yoki umuman barcha kasb egalariga ham kerak bo‘lgani, savodxonlik. Bu bo‘yicha muammolar anchagina. Hozirda “o” va “u”, “i” va “e”, “h” va “x” harflarini bir-biridan ajrata olmaydiganlar ko‘p. Yoki ish hujjatlari bilan ishslashni bilmaydigan kasb egalari ham kam emas. Shunday ekan, darsliklarda man shu masalalarga e’tibor qaratish, mana shu muammolar ustida ishlab, turli mashqlar bajarish lozim. Hozirgi darsliklar o‘zgartirilmas ekan, bu muammolar o‘z yechimini topmaydi. O‘quvchilar darsliklardagi “an’anaviy” mashqlardan zerikadi, ulardagi qoidalari o‘quvchilar uchun haddan tashqari ko‘plik qiladi. Ma’lumki, har qanday tilda to‘rtta ko‘nikma mavjud; retseptiv ko‘nikma – o‘qish va tinglash, produktiv ko‘nikma — gapirish va yozish. Bularning barchasi birdek muhim ahamiyatga ega bo‘lib ularni darslarda tadbiq etishga harakat qilish lozim. Shu vaqtgacha ona tili va adabiyot darslarida retseptiv ko‘nikmalarдан (o‘qish va tinglash) foydalanilib kelinmoqda, bu esa o‘z navbatida produktiv ko‘nikmalar (gapirish va yozish) o‘quvchida nuqsonli shakllanayotganligini guvohi bo‘lyapmiz. Shuning uchun produktiv ko‘nikmalarga ko‘proq e’tibor qaratsak, o‘quvchining yozma savodxonligi bilan birgalikda og‘zaki savodxonligiga ham erishgan bo‘lar edik. O‘quvchilarning og‘zaki nutqini o‘stirishda ishni muayyan reja asosida olib borish uchun quyidagi jihatlarga ham e’tibor qaratish kerak:

Ona tili darsliklarida quyi sinflardan boshlab yuqori sinflargacha imlo qoidalari tadbiqu etish; (zero, o‘quvchi har bir so‘zning qanday yozilishini bilsin).

- Surunkali takrorlanadigan noto‘g‘ri javoblar yozib olinib, ular ustida guruh bilan lozim bo‘lsa yakka tartibda ishslash;
- Asarlarni tahlil qilishda o‘quvchi mavzuni gapirib berishi emas, asarning tarbiyaviy

ahamiyati, undan chiqaradigan xulosa, bugungi kunda mavzuning dolzarbligi haqida fikr yuritish;

- Darsliklarda nazariy materiallarning berilishi, sinflar kesimida til qonun-qoidalarining bola yoshini hisobga olgan holda berish;
- O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida kreativlik munosabatini o'rnatish;
- O'quvchining ijobiy fikrlash qobiliyatini yo'naltirish, yuzaga chiqarish, so'z erkinligini ta'minlash;

Hozirgi davr talabidan kelib chiqqan holatda o'quvchilarни ko'proq o'qish, izlanishga o'rgatish bundan keyin ona tili va adabiyot fanlarida zamon talabi bo'lib qolmoqda. Zero, o'quvchi qancha o'qisa, izlansa, o'z ustida ishlasa, o'qigan bilimlarini muhokama va mushohada qilib hayotga tadbiq qila olsa, bu hayotda o'z o'rnni topoladigan farzand bo'lib yetishishiga ishonchimiz komil bo'ladi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Азимова И.А., Ўзбек тилидаги газета матнлари мазмуний перцерциясининг психолингвистик тадқики ” мавзусидаги диссертатция. – Т.: 2018.
- 2.S.Ashirboyev. O'zbek tili ta'limi metodikasining ayrim dolzarb masalalari // Til va adabiyot ta'limi, 2020-yil , 2-son, 3-5-betlar.
3. www.ziyo.uz

QARORLAR TILI MATNIDA TERMINLARDAN TO‘G‘RI FOYDALANISH

Rajabova Sadoqat Rasul qizi
Alisher Navoiy nomidagi
TDO‘TAU magistrant
sadoqatrajabova@mail.ru
+998973959882

Annotatsiya: Maqlada Qarorlar tili ya’ni qonunlar tili terminlardan tashkil topgan til hisoblanadi. Qonun chiqaruvchi shaxs mana shu terminlardan, to‘g‘ri va oqilona foydalanishi zarur. Bugungi kunda ayrim qarorlar terminlarida bunga to‘liq amal qilinmaganligini ko‘ramiz. Ba’zi bir terminlarning tilimizda mos muqobili bo‘lsada ammo o‘zga tillardan o‘zlashgan so‘zlar qo‘llanganligining guvohi bo‘lamiz va ularning muqobilini mos ravishda topib tahlil qildik.

Kalit so‘zlar: qarorlar tili, transfer, IT, o‘tkazma, Innovatsion vazirlilik...

Qarorlar tili ya’ni qonunlar tili terminlardan tashkil topgan til hisoblanadi. Qonun chiqaruvchi shaxs mana shu terminlardan, to‘g‘ri va oqilona foydalanishi zarur. Shu nuqtayi nazardan terminlardan to‘g‘ri foydalanishning ma’lum qonun-qoidalari mavjud. Bugungi kunda ayrim qarorlar terminlarida bunga to‘liq amal qilinmaganligini ko‘ramiz. Ba’zi bir terminlarning tilimizda mos muqobili bo‘lsada ammo o‘zga tillardan o‘zlashgan so‘zlar qo‘llanganligining guvohi bo‘lamiz. Bunday hol qonunlarning ijtimoiy omma uchun bir oz g‘alizlik tug‘dirishi va qonunning kutilgan natija bermasligiga olib keladi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarorining nizomi matnida uchrovchi ayrim terminlardan foydalanishi tahlil qilib o‘tamiz.

1. “... tadqiqtarni jahon darajasida o‘tkazish, texnologiyalarni **transfer** qilish sohasida qonun hujjatlarini bir xillashtirish va uyg‘unlashtirish, shuningdek, Vazirlikka yuklatilgan vazifa va funksiyalarni samarali bajarish uchun yuqori malakali olimlar va mutaxassislarini jalb qiladi.”

Ushbu matnda qo‘llangan **transfer** so‘zi, bizning fikrimizcha, matnda g‘alizlik tug‘dirgan. Ushbu so‘zning vikipedia lug‘atlarda quyidagicha ta‘riflangan.

Transfer (inglizchadan tarjima qilish – o‘tkazish, ko‘chirish, lotincha Tranferre) - bu tilida turizm, bank, innovatsion iqtisodiy, sport, tikuvchilik, psixologik va boshqa mavzularda ishlataladigan atama.

Texnologiyalar transferi innovatsion iqtisodiyot atamasidir. Innovatsiyalarni va boshqa har qanday ilmiy-texnik taraqqiyotni tijoratlashtirish, mualliflik huquqini boshqa shaxsga o‘tkazish: yuridik yoki jismoniy.

Berilgan izohdan shunday xulosaga kelamizki, **transfer** terminining o‘zbek tilidagi muqobili albatta bor bu “**o‘tkazma**” hisoblanadi. Transfer va o‘tkazma so‘zlarini parallel ravishda qo‘llash mumkin sohaviy termin sifatida ammo matndagi holatda **o‘tkazma** termin qo‘llanganda muvofiq bo‘lardi. So‘zlarning mos ravishda o‘zbekcha muqobili bo‘la turib boshqa tildan o‘zlashganini tanlash qonun tilida ayrim qatlam uchun tushunarsiz bo‘lib qolishiga olib keladi. Bu esa o‘z - o‘zida bir qator muammolarni keltirib chiqaradi.

2. “... davlat organlari va tashkilotlarda innovatsion faoliyatni uning samaradorlik **indikatorlari** asosida o‘rganish va holatini baholashni amalga oshiradi, mazkur sohani takomillashtirish bo‘yicha takliflarni yig‘adi va umumlashtiradi;”

Bu terminning ham mos ravishda muqobili mavjud bo‘lsa-da, matnda uning o‘zlashgan holatidan foydalanilgan. **Indikator – ko‘rsatkich** matndagi jumla “**samaradorlik ko‘rsatkichlari asosida o‘rganish**” ko‘rinishida bo‘lsa, tilimiz sofligiga qisman erishilingan bo‘lar edi.

3. “... innovatsion texnologiyalar, biznes-inkubatorlar, startap-akseleratorlarni ishlab chiqish va tijoratlashtirish bo‘yicha zamonaviy ilmiy-texnologik komplekslarni yetakchi jahon ishlab chiqaruvchilarining ishlab chiqarish quvvatlarini jalb qilish orqali yaratadi, shuningdek, **IT-infratuzilmasini rivojlantirishga ko‘maklashadi;**”

IT – informatsion texnologiyalar - o‘zbek tilidagi muqobili sifatida **axborot texnologiyalari** bo‘ladi. Endi informatsion texnologiyalarning qisqartmasi **IT** bo‘lsa, axborot texnologiyalarining qisqartmasi shartli ravishda **AT** qilib olinsa, matndagi **ITni ATga o‘zgartib o‘zbek tilidagi muqobiliga moslashtirilgan qisqartmasini qo‘llasak maqsadga muvofiq bo‘lar edi.** (bizningcha).

Xulosa o‘rnida shuni aytib o‘tish joizki, qonun tilida terminlardan to‘g‘ri foydalanish qonunlar tilining qonuniyatlariga amal qilgan holda qisqa-lo‘nda, aniq va barcha fuqarolar uchun birdik tushunarli bo‘lgan matn yaratiladi. Yuqoridagi qaror tilini kuzatar ekanmiz matnda ko‘plab neologizmlardan foydalanilganini va ayrim terminlarning o‘zbek tilidagi izohi bo‘lsa ham chet tildan o‘zlashgan muqobili qo‘llanilgan. Bizningcha bu matnning keng ommaning barcha jabhasi uchun tushunarli bo‘lish xususiyatiga putur yetkazadi. Bu qaror ijrosida ba’zi bir muammoli vaziyatlarni yuzaga keltiradi. Bugungi qarorlar tilidagi dolzarb masalalardan biri yuqoridagi kabi muammoli vaziyatlarni bartaraf qilish va qarorlar tili terminologiyasini barqaror holatga keltirshga harakat qilishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- Шоабдураҳмонов Ш., Асқарова М., Ҳожиев А. ва бошқ. Ҳозирги ўзбек адабий тили: педагогика инситутлари филология факултети студентлари учун дарслик. – Т.: Ўқитувчи, 1980. - Б. 448.
- Ш Кўчимов. Ҳукуқий нормаларни ўзбек тилида ифодалашнинг илмий-назарий муаммолари. Афтoreф.дис...филол.фан.докю – Т.2004. Б.46.
- Ш Кўчимов Юридик тил назарияси ва амалиёти. – Т.2013. Б.125.
- Тўрахожаева.А. Мустақиллик шароитида ўзбек тили ижтимоий-сиёсий лексикасининг тараққиёти. Афтoreф.дис...филол.фан.ном. – Т. 2012.- Б.27

O'QUVCHILARGA INGLIZ TILI FANIDA FRAZEOLOGIK FE'LLARNI O'RGAТИSH MASALALARI

*Rasulova Shohida Babakulovna
Samarqand viloyati Jomboy tumani
30-umumi o'rta ta'lim maktabi Ingliz tili fani o'qituvchisi
+998933471030*

Annotatsiya. Maqolada ingliz tili o'qituvchilarining innovatsion faoliyatida frazeologik fe'llarni o'rganish masalalari, innovatsion faoliyatni tashkil etish tamoyillari, uning tashkiliy asoslarini modernizasiyalash to'g'risida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsiya, faoliyat, ingliz tili o'qituvchisi, frazeologik fe'llar, texnologiya, rejalashtirish, tashkil etish.

Bizning mustaqil diyormizda chet tillarini o'rganishga barcha shart-sharoitlar yaratilgan. Ayniqsa, ingliz tilini o'rganish borasida mamlaktimizda bir qator hukumatimiz tomonidan me'yoriy-xuquqiy hujjatlar qabul qilindiki, bularning barchasi yoshlarga til o'rganishga katta imkoniyat yaratib berdi. Mustaqilligimiz inoyatlaridan biri – til o'rganishga oid chora-tadbirlar yoshlarning iqtidorini yanada yorqinroq namoyish qilishga qaratilgan.

Bugungi kunda texnika taraqqiyoti bilan bog'liq holda o'rganilayotgan adabiyotlarning aksariyati ingliz tilida chop etilgan, bundan tashqari ingliz tili dunyoda keng o'rganilayotgan, insonlar o'rtasidagi aloqa vositasi bo'lib xizmat qilayotgan tillar sirasiga kiradi. Shu o'rinda ingliz tilini o'rganishda frazeologik fe'llarning o'rni beqiyosdir.

Ingliz tilidagi **frazeologik fe'llar** mavjud bo'lib, ular hech qaysi qoidalarga rioya etmaydi. O'quvchilar ularni faqat yod olish orqali o'zlashtirish mumkin. Frazeologik fe'llar semantik til vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bunda fe'l+ predlog (Verb+Preposition) va fe'l+ ravish (Verb+ Adverb), fe'l+ predlog+ravish (Verb+ Preposition +Adverb) sifatida o'rganiladi. Shu sababli o'quvchilarni ingliz tilida ravon so'zlashlari uchun imkoniyat yaratish, ularning til boyligini oshirishda ingliz tilidagi frazeologik fe'llarning o'rni beqiyosdir.

Ingliz tili o'qituvchisi innovatsion faoliyati mobaynida o'quvchilarga frazeologik fe'llarni o'rgatar ekan, pedagogik o'yinlardan foydalanish samarali natijalarni beradi. Bunda o'qitishning aniq qo'yilgan maqsadi va unga tegishli pedagogik natija muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tili darslarida pedagogik o'yinlar o'yin uslubiga ko'ra quyidagicha tavsiflanadi: syujetli, ishbilarmonlik, immitatsion, dramalashtirilgan o'yinlar. Chunki ular, odatda ma'lum o'quv fani doirasida ishlab chiqiladi: rollar va syujetlar mavjud bo'ladi, turli vaziyatlar immitatsiya qilinadi.

Ingliz tilidagi ishbilarmonlik o'yinida tahsil oluvchi o'zida o'quv va kasbiy elementlarni uyg'unlashtirgan o'xshash kasbiy faoliyat bajaradi. Bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirilishi abstrakt darajada emas, balki kasbiy mehnat kontekstida (ma'nosida) amalga oshadi. Kontekstli o'qitishda bilimlar kelajak uchun bekorga emas, balki o'quvchining real o'yin jarayonidagi harakatini ta'minlaydi.

Ingliz tili darslarida o'yin jarayonida quyidagilar o'zlashtiriladi:

- til normalariga rioya qilish;
- gapirish, yozish, eshitish ko'nikmalarini shakllantirish;
- ijtimoiy harakatlар me'yorlari – ishlab chiqarish jamoasidagi munosabatlar.

Bunda o'yinning har bir ishtirokchisi frazeologik fe'llardan foydalangan holda sheriklari bilan o'zaro munosabatga kirishadi.

Ingliz tili o'qituvchisi innovatsion faoliyatini tashkil qilar ekan, darslarda turli o'yinlardan foydalanish natijasida o'quvchilarda til o'rganishga ishtiyoq oshiradi, frazeologik fe'llar yordamida o'quvchilarda ijobjiy fazilatlar shakllanadi, zukkoligini oshirishga imkoniyat yaratiladi va eng asosiysi, o'quvchilar o'zga til orqali o'zga mamlakat madaniyati bilan tanishadilar. O'qituvchining samarali pedagogik yo'naltirishi asosida esa o'quvchi o'zi uchun ijobjiy fazilatlarini egallab, aqliy-intellektual jihatdan rivojlanishi va tillarni chuqur bilishiga zamin yaratiladi

Ingliz tilini o'rganish jarayonida frazeologik fe'llarni kompyuterlashtirilgan texnologiyalar asosida talqin qilish – bu kompyuterdan foydalanishga asoslangan o'qitishdir. O'qitishning kompyuter texnologiyasi yangi axborot texnologiyalarning bir turidir.

Ingliz tilini o'rganish jarayonida frazeologik fe'llarni kompyuterlashtirilgan texnologiyalar

асосида talqin o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini inobatga olib, o‘qitish jarayonini maqbul darajada tezkor boshqarish imkoniyatini ro‘yobga chiqarishga zamin hozirlaydi. Bu o‘qitish turining universal muloqoti ko‘rinishida ekanligi, psixologik qulayliklari, axborot hajmida o‘zlashtirilishi cheklanmaganligi bilan ajralib turadi.

Ingliz tili o‘qituvchisi innovatsion faoliyatida ilg‘or, sermahsul ijodiy shaxs, keng qamrovli qiziqish, ichki dunyosi boy, pedagogik yangilikka o‘ch shaxs sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasida pedagogik amaliyotning turli tomonlarini qamrab olayotgan kuchli innovatsion impuls harakati davom etmoqda: ta’lim sifatini oshirish, natijalarini oldindan belgilash, innovatsion, axborot va kommunikasion texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish, interfaol o‘qitish, ta’lim menejmentiga qaratilgan yondashuvlar vujudga kelmoqda. Bugungi kunda ta’lim ishtirokchilarining har biri chet tillarni mukammal egallashlari lozim, chunki til bilgan inson barcha joyda e’zozlanadi, turli adabiyotlarni turli tilda o‘qish va o‘rganishga imkoniyati kengayadi, shu asnoda uning dunyoqarashi rivojlanadi, katta hajmdagi axborot egallashga sharoit yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva Sh. A. Pedagogika.-Toshkent: Fan va axborot texnologiyalari, 2015
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. Четвёртое изд.
-Москва: Педагогика, 2005.

TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN UZBEKISTAN

*Shodiyeva Nafisa Hamidullayevna,
Ortiqova Lutfixonim Xamidovna*

*Fargona City 4th- specialized public secondary school of Fergana city
Phone numbers: +99893 644 40 90, +99891 675 80 56*

Annotation: Teaching second languages is a big job and English is the second biggest language. In the last century, language teaching methods have come a long way, let's look at how "oral exercises" at home can complement classroom reading and improve second-language communication and skills in students.

Keywords: Multilingual, different, methods, audio-lingual, grammar-translation, Second World War, Uzbekistan, functional

Data suggests that there are more bilingual and multilingual speakers in the world than monolingual speakers. The teaching of foreign languages around the world has developed into successful and meaningful work and business, providing opportunities not only for the students who learn new languages but also for the teachers who are provided with employment and often travel to teach. The teaching of second languages is also an area of academic interest for many. There have traditionally been three views on teaching methods: the structural view treats language as a system of structurally related elements (for example, grammar); the functional view sees language as a vehicle through which to express a certain function (for example to give an instruction); and the interactive view regards language as the way we create and maintain social relationships. These different views have informed language teachers for decades and resulted in a wide variety of teaching techniques. Most of us begin to learn at least one language while still at school, with varying degrees of success, but many others go on to continue or begin learning a new language in adulthood, either through an institution or privately. Teachers in schools and colleges as well as individual private language tutors will use one or more language teaching methods, some of which you may recognise from your own experiences. Methods informed by the structural and functional views described above have become mostly extinct among language teaching. Examples of techniques informed by the structural view include the 'grammar-translation' method and the 'audio-lingual' method. The grammar-translation method aimed to instruct students in grammar by providing vocabulary with direct translations to memorise. The method was widely used in Europe in the 19th century; however, it is now generally acknowledged that it is ineffective if used in isolation. The audio-lingual method was developed in the United States at the time of the Second World War, when it became apparent that it was important for foreign language learners to be able to actually speak and understand spoken language as well as written language. Students would listen or view language actors (usually native speakers of the given language) playing out a situation and then practise drills, with the emphasis on using the target language. After poor results, this method is now rarely used by teachers.

Most language teachers and institutions nowadays refer to methods informed by the interactive view, which have been found to be by far the most effective ways of learning a L2. Such techniques include the direct method (refraining from using the students' native language at all during teaching); the series method (a variation on the direct method in which experiences are directly related to the target language); communicative language teaching (interactions are emphasised as the main means and goal of language learning); and language immersion (in the school context, this is where academic content is delivered in the target language), as well as others. English has become perhaps the most prominent global language in the world, and is often regarded as the language of business and research. It is the most widely learned L2 on the planet. In Uzbekistan, there is a constant demand for English language teachers; and as well as teaching within schools and universities there are also hundreds of English conversation schools offering Uzbeks people of all ages the opportunity to learn English and practise their language skills. It follows that research into the best methods of teaching English would be of particular interest to many in Uzbekistan.

Examples of techniques informed by the functional view include the oral/situational

approach and directed practice. The oral situational approach built upon the theory that all languages include a core vocabulary of 2,000 or so words that occur most frequently in texts, and that by learning these, students would be able to translate a large amount of the foreign language. In addition, students of this approach were taught via material that reflected the most commonly used sentence structures within spoken language. Material was organised according to theory-led decisions on vocabulary grammatical complexity and difficulty, in the hope that students would pick things up in the ‘right order’. Finally, all exercises phrases were presented in ‘situations’. While this oral/situational method is no longer used on its own, many elements remain in countries where the emphasis is on teaching grammar. Directed practice simply refers to the repetition of phrases by students. Although it leads to a quick ‘phrasebook’ type knowledge of a language, it does not provide students with any flexibility to extend their language use outside of these parameters.

List of used literature:

1. Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Holec, H. (1981). Autonomy in foreign language learning. Oxford: Pergamon. Hayes, D. & Wynnyard, R. (2002). The McDonaldization of Higher Education. Praeger Pubv
3. English-medium masters' programmes at an Austrian university of applied sciences: attitudes, experiences and challenges. Journal of English for Academic Purposes, 10, pp. 252-270. Toh, G. (2016) Ext
4. The Global Education Center at Waseda University.
5. See <http://www.ets.org/criterion> for details.

INGLIZ TILINI O'RGATISHDA INNOVATSION SHAKLLARNING AHAMIYATI

*Sotiboldiyeva Saida Ne'matjonovna
Namangan viloyati Norin tumani
22-umumiy o'rta ta'lif maktabi Ingliz tili fani o'qituvchisi
+998949052186*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishda chet tillarini o'qitish, mazkur jarayonga innovatsion shakl, vosita va usullarni joriy etish, buning uchun maxsus tayyorgarligi mavjud bo'lgan pedagogik kadrlarni yetishtirish lozimligi to'g'risida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, tayyorgarlik, innovatsiya, faoliyat, mutaxassis, innovatsiya, zamonaviy pedagogik texnologiya.

Davrning integratsiya va globallashuvi jarayoni ta'lif tizimiga yangicha va zamonaviy ta'lif texnologiyalarni tatbiq etishni taqozo etmoqda. Xorijiy tilga bo'lgan munosabat va qiziqish kundan-kunga oshib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida respublikaning barcha hududida chet tillarni, asosan, ingliz tilini o'rganish umumiy o'rta ta'lif maktablarining birinchi sinflaridan o'yin tarzidagi darslar va og'zaki nutq darslari shaklida, ikkinchi sinfdan boshlab esa, alifbo, o'qish va grammatikani o'zlashtirishda bosqichma-bosqich boshlanishi; oliy o'quv yurtlarida ayrim maxsus fanlarni, xususan, texnik va xalqaro mutaxassisliklar bo'yicha o'qitish chet tillarda olib borilishi; umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifi muassasalarining o'quvchilari va o'qituvchilarini chet tillar bo'yicha darsliklar va o'quv-uslubiy komplekslar bilan ta'minlash, ularni belgilangan muddatlarga rioya etilgan holda qayta nashr etish, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika maqsadli kitob jamg'armasining aylanma mablag'ları hisobidan bepul amalga oshirilishi belgilab qo'yilgan.

Prezident qarori va ta'kidlangan davlat hujjatlarining barida ta'kidlanishiga ko'ra, chet tillarni o'qitish tizimini tubdan modernizatsiya qilish va uni jahon ta'lif standartlari darajasiga olib chiqish taqozo etiladi. Xususan, Prezident qarorida ayttilishiga ko'ra, mustaqillik yillarda "Ta'lif to'g'risida"gi Qonun hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish doirasida chet tillarga o'qitishning kompleks tizimi, ya'ni uyg'un kamol topgan, o'qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga, respublikaning jahon hamjamiatiga yanada integratsiyalashuviga yo'naltirilgan tizim yaratildi.

Shuningdek, chet tillarni o'rganishni tashkil qilishning amaldagi tizimini tahlil etish ta'lif standartlari, o'quv dasturlari va darsliklar zamon talablariga, xususan, ilg'or axborot va media-texnologiyalardan foydalanish borasidagi talabga to'liq javob bermayotganligi, ta'lif asosan an'anaviy uslublarda olib borilayotganligi hamda ta'lif tizimining barcha bosqichlarida chet tillarni uzluksiz o'rganishni tashkil qilish, o'qituvchilar malakasini oshirish hamda zamonaviy o'quv-uslubiy materiallar bilan ta'minlashni yanada takomillashtirish lozimligi qayd etilgan.

Bugungi kunda chet tillarni o'qitishga davlat tomonidan qo'yilayotgan talab o'sib kelayotgan avlodni biror-bir chet mamlakat tilida erkin so'zlashishga o'rgatish, buning negizida kelgusi kadrlarning jahon sivilizatsiyasi yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlarni yaratib berishdan iboratdir.

Shunga ko'ra, xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlari asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining yutuqlarini o'zida mujassam etib qamrab olgan holda xorijiy tillarni to'liq egallagan milliy kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish mamlakat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri sifatida baholanmog'i darkor.

Ta'lif tizimidagi boshqa fanlardan chet tilning farqi birpaytning o'zida, uning ham ta'lif maqsadi, ham ta'lif vositasi ekanligida namoyon bo'ladi. Chet tilda nutqiy malakalar (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozuv)ni egallash ta'lifdan ko'zlanadigan maqsad bo'lishi bilan birga o'rganilayotgan til yangi va foydali axborot (informatsiya) olish-yetkazish vositasi maqomini

ham oladi.

Chet tilini o‘qitish mazmuni o‘qitish maqsadlariga bevosita bog‘liq bo‘lib, odatda, maqsad mazmunini belgilaydi. Mazmun ta’lim chog‘ida o‘zlashtiriladigan metodik tushuncha yoki kategoriya bo‘lsa, uning mahsuli erishiladigan maqsadni aks ettiradi. O‘qitish mazmuniga nutqiy mavzular, malaka va ko‘nikmalar hamda til materiali kiradi.

Ta’kidlash joizki, ta’lim tizimidagi har qanday o‘zgarishni amalga oshirishda o‘qituvchining innovatsion pedagogik faoliyati, uning roli va ahamiyati juda kuchlidir. O‘qituvchi ta’lim va tarbiya jarayonini tashkil qiladi, uni o‘tkazadi, davlat ahamiyatiga molik vazifalarni amalga oshiradi, davlat maqsadlari asosida yangi avlodlarni jamiyat uchun shakllantiradi. Shunga ko‘ra, o‘qituvchi innovatsion pedagogik jarayonga tayyor bo‘lsagina, biz haqiqatan ham, innovatsion pedagogik jarayonni tashkil qilgan, bu bilan har tomonlama barkamol shaxs shakllanishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitni yaratgan bo‘lamiz.

Zamonaviy ta’lim – o‘qituvchining innovatsion maqsadga yo‘naltirilganligi, o‘z faoliyatini tashkil qilishning innovatsion shakl, usul, vosita va metodlarini egallaganligi, ta’lim mazmuniga mos ravishda innovatsion pedagogic faoliyatini tashkil qila olishini talab etadi. Ta’kidlangan o‘rnlarga ko‘ra, o‘qituvchilarining innovatsion pedagogik faoliyatlarini tashkil qilish, ingliz tili o‘qituvchilari faoliyati misolida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalaniqan adabiyotlar.

1.Jalolov J. Chet til o‘qitish metodikasi. Chet tillar oliv o‘quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik. – T.: “O‘qituvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.

2. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. Пособие для студентов педагогических вузов и учителей. – М.: Просвещение.

3.“Chet tillarini o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ1875 qarori.

A.MUSAEV DÓRETIWSHILIGIN JAÑA PEDAGOGIKALÍQ TEXNOLOGIYALARDAN PAYDALANÍP OQÍTÍW

*Turdishova Anarxan Xojamuratovna
Qaraqalpaqstan Respublikasi, Shumbay rayoni
29-sanlı mekteptiň qaraqalpaq tili hám
ádebiyatı pánı oqıtılıshısı*

Annotation: Bul teziste qaraqalpaq ádebiyatınıń kórnekli wákili Ayapbergen Musaevtiń ómir joli hám dóretiwshiligin jaña pedagogikaliq texnologiyalar menen oqıtılıshı haqqında aytılatdı.

Gilt sózler: Ádebiyat, pedagogikaliq texnologiya, interaktiv usıl, pedagogikaliqsheberlik .

Házirgi zaman oqıtılıshıları tek óza qánigeligin bilip qoymastan, ol zamanagóy oqıtılıshı usılların tereń mengeren bolıwı kerek. Hár bir sabaq processin ámelge asırıwda tiykarınan didaktikalıq nızamlıqlarǵa ámel qılıw talap etiledi. Búgingi joqarı pát penen rawajlanıw barısı barlıq taraw iyeleriniń sonıń ishinde ásirese, pedagoglardiń aldına úlken juwakershilikit qoyıp atrıǵanı sir emes. Tálım alıwshılardı joqarı dárejede rawajlanǵan qánigelik iskerlikke tayarlaw hám bul maqsetke erisiw ushın oqıtılıdiń kompyuter texnologiyaları hám texnikalıq qurallar arqalı, pedagogikaliq didaktikalıq qurallar arqalı oqıtılıdiń jaña usılların jaratiw bolıp tabıladi.

Ádebiyatımızda erteden ómir súrip kiyatırgan usınday unamlı dástúrlar XIX ásirdiń aqırı XX ásirdiń basına kelip, burińğıga qaraǵanda da masshtablı rawajlanıwǵa keń mümkinshilik aldi. Jaña ásır ádebiyatınıń dáslepki wákilleri bolǵan Ayapbergen, Abbaz, Sadıq, Rambergen usaǵan xalıq shayırları óza tvorchestvoların awız-eki hám klassik poeziyamızdıń eń jaqsı tradiciyaları tiykarında rawajlandırdı. Bul, ásirese, XX ásır qaraqalpaq poeziyasınıń baslawshılarınan esaplanatuǵın Ayapbergen Muwsaevtiń tvorchestvosında sezilerlik dárejede boldı.

Akademik M.Nurmuxamedovtiń kórsetiwinshe, shayırıdnı kopshilik shıgarmalarınıń usılayınsha epizodlıq, hásız juwaplıq xarakterge iye bolıwı, onıń improvizator (aqpa, suwırıp almay) shayır bolǵanlıǵınan dárek beredi. Usı improvizatorlıq talant shayırıǵa gez kelgen qubislardı emes, al harakterli faktlerdi sol turǵan jerinde saylap, belgilep alıwǵa keń mümkinshilik bergen.[1.11] Mine, usınday sheber jazıwshınıń ómiri hám dóretiwshiligen sheber pedagogikaliq sheberlik penen oqıtılıshı hásız bir qaraqalpaq ádebiyatı oqıtılıshısınıń tiykarǵı wazıypalarınan biri.

Házirgi zamanda tálım beriwshi hám tálım alıwshılardan ashıq infomaciya dereklerin hám olardan paydalaniп biliwi, maǵlıwmatlardı hásız qıylı (verbal, grfikalıq, sanlı) formada hám usılda beriw jolların biliwi, bar bolǵan maǵlıwmatlardıń isenimlilikin hám ámeliy jaqtan paydalılıǵıń hásız túrli kóz qarastan bahalap biliwi hám de olardıń konkret ámeliy máseleler sheshiwde paydalaniп biliwi talap etiledi.

Qaraqalpaq ádebiyatınıń kórnekli wákili bolǵan shayır A. Musaevtiń ómiri hám dóretiwshiligin jaña texnologiyalar tiykarında oqıtılıdiń, hásız qıylı metod hám usıllardan paydalangan halda túsinikler beredi. Jaña texnologiyalıq usılda oqıtılıshı barısında pedagoglar hám oqıwshılarǵa qoyılatuǵın ayrımlar haqqında da aytılıp ótilgen. Onda, A. Musaevtiń shıgarmaların oqıtılıshıda qollanıwǵa bolatuǵın pedagogikaliq didaktikalıq qurallar, kompyuter hám basqada texnikalıq qurallar arqalı oqıtılıdiń jaña usılları haqqında aytılıǵan.

Oqıwshılarǵa bul temanı sheberlik penen úyretkenimizden soń, beklemlew barısında «Dawamin tap ... » texnologiyasınan paydalananız. Bunda oqıtılıshı tárepinen tómendegi qosıq qatarlarınıń bastaǵı eki qatarı jazıladi hám izine dawmin tap ... dep jazıp ketedi. Soń oqıwshılar qosıqtıń dawamin tabıwlari kerek boladı.

1. *Búlgen elge búkir bala tabılıp,*
Atqa erip bádhasil yabı shabilip,
Dawamin tap ...
2. *Aspanıw-záminniń astı qapılıp,*
Máten jirtıq shayır bolǵan emes pe
Dawamin tap ...

Usı tiykarda sorawlar beriledi, eger nadurıs juwap berilse tolıqtırılaǵı.

Qıtay filosofi Konfuciydiń: «Esitsem-umitaman, kórsem-yadımda qaladı, orınlasmatúsinem», - dep aytqanınday sabaqlardı oqıw didaktikalıq materialıllarınan paydalangan halda kórgizbeli túrde alıp bariw oqıw materialıllarınıń oqıwshılar tárepinen tez ózlestiriwine hám

olardıń yadında uzaq waqt saqlanıwına járdem beriwi sózsiz.

Bulardan basqa fotosúwretler, eskizler, kesteler, simvollar, diagramma hám grafikler, tarqatpa materiallar, tapsırma qaǵazları, slaydlar, tayanış konspektleri hám taǵı basqalardan da keń túrde paydalaniwımız mümkin.

Házirgi waqıtta zamanagóy xabar texnologiyaları tiykarında jańasha oqıw metodların qollanıwǵa keń mümkinshilikler jaratpaqta. Sabaq processinde didaktikalıq materiallardan paydalaniwda multimedia başlı orındı iyeleydi. Bunda oqıw materialları audio, tekst, grafika, animacyilar járdeminde oqıwshıllarǵa usınıladı. Bul didaktikalıq qurallar bir-birin tolتırıp barıw menen birge oqıwshıllarıń sabaqtı túsinıwi, óz betinshe islewi hám de olardıń sabaq dawamında belseñiligin asırıp baradı.

Juwmaqlap aytqanda, shayır A. Musaevtiń shıǵarmaların oqıtılwda tiykarınan kompyuter texnologiyaları, pedagogikalıq texnologiyalar arqalı oqıtıl oqıwshıllarda shayırdıń shıǵarmalarına qızıǵıwshılıǵıń, olardıń ózlestiriw kórsetkishlerin joqarılatađı.

Paydalanylǵan ádebiyatlar

1. Nurmuxammedov M. K. Ayapbergen Muwsa ulı. Shıǵarmaları. Nókis: QQMB. 1960
2. Paxratdinov A. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıl metodikasınıń geypara máseleleri. Nókis:-«Bilim»,1991.
3. Paxratdinov Á. Pedtexnologiya tiykarları. Nókis «Qaraqalpaqstan» 2009.

«O'ZBEK TILINI ASRAB QOLAMIZMI?»

Xamdamova Xabiba
*Qashqadaryo v. Nishon t. 5-umumiy o'rta ta'lim
mektebi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*
Telefon raqam: (+998)906176150

Annotatsiya: ushbu maqolada o'zbek tili oldida turgan xavf, tillarning qanday yashab qolishi, o'zbek tili oldidagi muammolar va o'zbek tilining boshqa tillar bilan aloqasi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: tillarning yashab qolishi, xavfsiz tillar, ehtiyyottalab tillar, xavf yaqinlashayotgan tillar, o'layotgan tillar, internet tili.

Mana bu yil o'zbek tiliga Davlat maqomi berilganiga 31 yil to'ldi. 21-oktabr biz uchun bayram. Negaki, til - millatning borligini taraqqiyotini belgilaydigan hodisa. Afsuski, buni mohiyatini to'laligicha anglab yetmaganlar oramizda topiladi. Mana shu e'tiborsizlik natijasida keyingi paytda tilimizga salbiy ta'sirlar juda kengayib ketdi. Demak, shunday savol tug'iladi: tilimizni asrashimiz uchun nimalar qila olamiz va shu vaqtgacha nimalar qildik? Ushbu savol yuzasidan yurtimizning yetuk salohiyatli filologlari fikrlarini keltirsak. Adabiyotshunos olim Ibrohim G'afurov shunday mulohaza yuritadilar: "Har bir milliy til juda ko'plab katta-kichik tillarning qurshovida yashaydi. Masalan, o'zbek tilining jug'rofiy makonlari atrofida hind, rus, fors, arab va yevropa tillari faol harakatda ekanini ko'ramiz". Demak, o'zbek tili ham shu tillar bilan bevosita aloqada va ular bilan hamkorlikda yashaydi. Shu jarayon milliy tillar taraqqiyoti uchun qanchalar yo'l ochsa, ularning taraqqiyotiga ijtimoiy ta'sir ko'rsatsa, shu bilan birga milliy tillar uchun xavfli va xavotirli salbiy holatlarni ham maydonga chiqaradi. Bu fikrlarni yanada ochiqroq tushunadigan bo'lsak ba'zi kichikroq tillarni deyarli barcha davlatlarda aloqada bo'lgan katta tillarning ta'siriga tushib qolishi mumkin. Misol uchun, bitta ingliz tilini oladigan bo'lsak, deyarli ko'pchilik davlatlar bu tilni biladi va hozirgi kungacha foydalanib kelmoqda. Yana qo'shimcha qiladigan bo'lsak, hozirgi kunda Amerika va Buyuk Britaniyadan tashqari Avstraliya, Yangi Zelandiya, Kanada, Afrikaning ba'zi qismlari, Hindiston va bir necha orol davlatlar ingliz tilini birinchi til sifatida qabul qilishgan.

Tillarning yashab qolishi haqida so'z yuritilar ekan, Baxtiyor Mengliyev shunday deydilar : "Barcha tillar yashab qolishi darajasi nuqtayi nazaridan quyidagicha tavsif qilinadi: 1) Xavfsiz tillar; 2) Ehtiyyottalab tillar; 3) Xavf yaqinlashayotgan tillar; 4) Xavfga chalingan tillar; 5) O'layotgan tillar".

Baxtiyor Mengliyev tillarni yashab qolish darajasiga ko'ra guruhlar ekan, bugungi kunda eng xavfsiz tillar qatoriga ingliz, xitoy, ispan, nemis, yapon, fransuz, arab tillarini kiritadi. Ularning xavfsizligi gaplashuvchilar soni, mamlakatlarining qudrati, millatining tilsevarligi va ommaviy lashganligi darajasi kabilar bilan belgilanadi. O'zbek tilida gaplashuvchilar soni, albatta, yetarli darajada. Mamlakatimiz mustaqil davlat maqomiga ega bo'lganiga hali ko'p bo'lmagan bo'lsa ham ming shukrki, qudratli davlatlar qatoridan joy olmoqda va rivojlanmoqda. Shu o'rinda bir savol tug'iladi: yaqinda bo'lgan harakatlarda rus tilini Davlat tili darajasiga ko'tarmoqchi bo'lganlar kimlar edi? Tilini sevmaydiganlarmi yoki o'zbek tilida gaplashishni xohlama ydiganlarmi? Avvalo, bu harakat boshlanishiga kim va nima sabab bo'ldi? Balki o'zimiz aybdordirmiz, bizning e'tiborsizligimiz?

Bugungi kunda hukumatimiz tomonidan barpo etilgan biron bir tilga ixtisoslashgan maktablar juda ko'p. Ammo buni o'sha maktabni bitiruvchilari Davlat tilini o'zgartirsin deb emas, yoki ona tilini unutsin deb emas, balki ko'proq til bilsin, o'sha o'rgangan tili yordamida davlatimizni rivojlantirsin, mana shu asosiy maqsad.

Foydalilanigan adabiyot:

1. "O'zbek tili yashab qoladimi?" B. Mengliyev. Minbar.uz

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО СООБЩЕСТВА

*Учитель ГСОШ №6 Сергелийского района г.Ташкента
Кудайбергенова Феруза Анарбаевна
+998998392479*

Аннотация: В этой статье обсуждаются инновационные методы в цифровом сообществе.

Ключевые слова: педагогической науке, инновационные методы, цифровых технологий.

Образование как процесс подобен пирамиде. В её основании лежат знания, полученные на каждом из этапов жизни личности, а на вершине – совершенство и мастерство профессионала. Очевидно, что преподаватель в этом процессе играет важнейшую роль, ведь он проводит со студентами большую часть времени, идя к вершине пирамиды. Именно поэтому качественное управление образовательной деятельностью студента – это важная часть работы преподавателя вуза.

В настоящее время в педагогической науке и практике всё чаще стали использовать методику рефлексивной практики, как формы развития педагогического мастерства и творчества, разработанную С.Ю. Степановым и примененной им в образовательной практике совместно со своими учениками и последователями [2]. Суть этой замечательной методики заключается в том, что в основе сотрудничества студента и преподавателя лежит инновационная методика – педагогика соз创чества. Для организации соз创ческого образовательного процесса на учебном занятии очень важно иметь правильный образовательный контент. Ведь грамотно подобранный контент – это тот самый инструмент, с помощью которого учебного занятия, и преподаватель в целом, может с лёгкостью «завоевывать сердца» обучающихся. И тут возникает очень важный вопрос: каким же должен быть контент, который может абсолютно пассивного студента превратить в активного соз创ца? На наш взгляд, необходимо повсеместно использовать педагогику наставничества, которая имеет богатую историю и довольно широко применяется во всех образовательных учреждениях нашей республики. Ведь традиция «устуз-шогирд» имеет много положительных преимуществ. Видимо поэтому в нашем народе часто любят повторять “устуз кўрган шогирд”. В целях расширения этой традиции можно в общеобразовательных школах её немного видоизменить. К примеру, взять старшеклассников и учащихся среднего звена. К примеру, 8-классников и 5-классников. Старшие учащиеся будут обучать младших. При таком подходе детям найти точки соприкосновения гораздо проще, чем взрослым с ними. Шаг первый: многие современные дети испытывают трудности в общении с незнакомыми людьми. В школе неумение общаться с учителями, сверстниками часто является одной из причин неуспеваемости и без адаптации ученика в социуме, проблем межличностных отношений. Старшеклассник, обучая детей младшего возраста, сможет повторить ранее пройденный учебный материал.

Шаг второй: проектирование и апробирование способов образовательной деятельности позволяет существенно повысить скорость и глубину освоения школьниками программ общей средней школы. Учащиеся 9-х классов при подготовке уроков могут продуктивно использовать несколько приёмов, разработанных в педагогике соз创чества. К примеру, одной из эффективных стратегий для повышения качества успеваемости и обучения является работа в круге. В арсенале каждого учителя имеется несколько способов организации работы обучающихся в круге. Инновационная техника круговой работы на уроке, как «Карусель идей» основана на голограмическом принципе, который с учениками можно апробировать на материале выполнения задания открытого типа. Принцип методики «Карусель идей»: 4 ученика сидят вокруг листочеков в форме 4-х бумажных треугольников. Их задача написать, как можно больше идей, согласно теме заданной для каждого в треугольнике. По истечению времени они по кругу меняются треугольниками, читают, что в них написано и добавляют свои идеи и так продолжается пока не завершится круг. В заключении, ученики зачитывают написанное в треугольниках по часовой стрелке всему классу. Данный метод является весьма продуктивным при отработке типичных ошибок или при пересказе текста.

Так, можно поделить учащихся 6-го класса на группы по 4 человека. Потом девятиклассники применяют способ организации работы в группах по методике «Карусель

идей». В каждом треугольнике ученики описают несколько случаев. Ученики 6-х классов должны согласиться или опровергнуть изложенную информацию, а также аргументировать в письменной форме свои ответы. Важным результатом применения этого способа работы является то обстоятельство, что по завершению круга ребята получают полную информацию об изучаемой теме.

Голографический принцип реализуется следующим образом: представитель из каждой группы делится своим опытом и тем самым развивает идеи других учеников или предлагает новые. Этот принцип относится к групповым методам обучения, который позволяет в процессе группового взаимодействия актуализироваться новой учебной информации, основанной на личностном опыте студентов.

Шаг третий: разработка педагогического инструментария развития контрольно-оценочной самостоятельности учащихся, познавательной и личностной рефлексии.

Шаг четвертый: апробирование формирующего оценивания как ресурса совершенствования процессов преподавания и учебы.

Предлагаемая методика одна из многих оптимальных видов работы с учащимися и студентами в условиях внедрения цифровых технологий.

Литература:

1. Степанов С.Ю., Разбивная Г.А. Ключи педагогики сотворчества. – М.: ПРИЗ
2. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове М., 1972.
3. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. М., Высшая школа, 1989

THE IMPORTANCE OF GAMES IN ENGLISH LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS

Tadjiboyev Sirojiddin O'ktamjonovich

Tursunova Nigoraxon

*Teachers of English language and literature of
the 44th specialized state secondary school of Shahrihan district of
Andijan region. (Tadjiboyevsirojiddin44@umail.uz)*

Annotation: This article is about the importance of games in teaching English. In this article, it is spoken about the games in foreign language classes perform the following functions: entertaining, communicative, diagnostic, mental, social, educational, psychological, educational, and developing.

Key words: activity, practical, educational, games, develop, ability, children

In modern life, the game has become not only an independent type of activity but also a universal tool in almost all areas of public life: economics, politics, management, science, education. Psychologists and teachers have found that children in the game develop the ability to the imagination, imaginative thinking. This happens because the child recreates the wide spheres of the surrounding reality that go beyond the limits of his practical activity. The game develops the ability to operate with images of reality, which, in turn, creates the basis for the further transition to complex forms of creative activity. Also, there is a development of imagination, without which no, even the simplest human activity is possible. The game has a great influence on the development of children's ability to communicate with other people.

The game activity of students in the lesson is used as an introduction, explanation, exercise, consolidation, control of educational material, as well as an independent method for mastering educational material. Games are also used at extracurricular activities. The place of the game in the lesson and the time allotted to the game depend on the preparation of the students, the material studied, the specific goals and conditions of the lesson. Using the game in the lesson contributes to the implementation of important methodological tasks:

- creating students' psychological readiness for verbal communication;
- ensuring the natural need for their repeated language material;
- training students in choosing the right speech option, which is a preparation for situational spontaneity of speech.

Games with objects (toys, natural materials, etc.) are most accessible to children, as they are based on direct perception, correspond to the child's desire to act with things and thus get to know them. For example, while studying the topic "Acquaintance", students work out language material ("What's your name?", "How are you?", "Where are you from?", Etc.) using dolls, toys. Didactic assignments under the code name "Help me find" are also successfully used in conversations with turnover there are. For example: You needed blue socks. You cannot find them. Find out where they are. (Accompany the words with the necessary actions). You are a mother. Tell me where these socks can be. This is the dialogue the guys played:

P: Mummy, where are my blue socks?

M: Your socks are in the wardrobe.

P: (looking at the closet) There are no socks here.

M: (comes to the closet) Look, here they are.

P: Thank you, mummy.

Assignment Games. They are based on actions with objects, toys, verbal instructions (to put together all objects of the same colour, to decompose objects in size, shape). Game-workout for the repetition of verbs. The teacher gives the commands: "Students, let's run! (Jump, swim, hop, fly, dance, etc.)." Children perform verb-related movements until the next teacher command. Pupils become in line. The teacher stands in front of them and calls the parts of the face, body. Children should cover or show only those parts of the body that the teacher calls.

Assumption games. "What would be...?" or "What would I do ...?" etc. The didactic content of the game lies in the fact that the task is set for the children and a situation is created that requires an understanding of the subsequent action. These games require the ability to relate

knowledge to circumstances, to establish causal relationships. Talking games (dialogues). They are based on the communication of the teacher with children, children with the teacher and children among themselves. The game-conversation brings up the ability to listen to the questions of the teacher, questions and answers of children, the ability to focus on the content of the conversation, supplement what has been said, and express a judgment. All this characterizes the active search for a solution to the problem. As you know, of great importance in the organization of the educational process is the motivation of learning. Didactic games motivate speech activity since trainees find themselves in a situation where they need for something to say, ask, find out, prove, share something with the interlocutor is actualized. Schoolchildren are convinced that the language can be used as a means of communication. The game activates the children's desire for contact with each other and the teacher, creates conditions for equality in the speech partnership, and destroys the traditional barrier between the teacher and the student. The game allows timid, insecure students to speak and thereby overcome the barrier of uncertainty. In a didactic game, everyone receives a role and should be an active partner in speech communication.

References:

1. Lee, W.R. (2000). Language teaching games and contests. Oxford University Press.
2. Carrier, M. (1980). Games and activities for the language learner. Nelson
3. Cross, D. (2000). A practical handbook of language teaching. Longman.

МАТНГА ИШЛОВ БЕРИШ ВА ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ДАСТУРЛАРИ УМУМИЙ ШАРХИ

Хамроева Шаҳло Мирджоновна,
ТошҶУТАУ докторанти,
филология фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)
hamroyva81@mail.ru
+998914040620

Аннотация. Мақолада матнга ишлов бериш ва таҳлил қилиш дастурларининг умумий шархи, уларнинг ўхшаш ва фарқли томонлари ҳамда ўзбек тили матнларига автоматик ишлов бериш дастурларини тузишда уларнинг тажрибасидан фойдаланиш масалалари таҳлил қилинади. Матнга автоматик ишлов беришнинг бир қанча турлари мавжуд: графематик таҳлил, морфологик, синтактик, семантический таҳлил. Шулардан бири – морфологик анализатор матнга ишлов бериш ва таҳлил қилишда муҳим воситадир. Морфологик анализатор – луғат(лексикон)даги сўзшакл ва алоҳида сўзларни қиёслашга мўлжалланган, сўзнинг грамматик хусусиятини ифодалайдиган алгоритмлар тўпламидан иборат инструментарий, яъни автоматик таҳлил воситаси. Унинг хусусиятини очиш учун морфотаҳлил амал қиласидан тиллар, автоматик анализ ва синтез хусусидаги маълумотлар келтирилади.

Калит сўзлар: матнга автоматик ишлов бериш, морфологик анализатор, лемматизация, сўзшакл, сўз туркуми, теггер, стеммер, парсер, спелчеккер.

КИРИШ

Жаҳон тажрибасида матнга ишлов бериш ва таҳлил қилишга мўлжалланган турли функциялари билан бир-биридан фарқ қилувчи кўп сонли дастурий маҳсулотлар мавжуд. Қуйида уларнинг морфологик таҳлилга хосланган айримлари ҳақида маълумот келтирамиз. Матнга автоматик ишлов беришнинг бир қанча турлари мавжуд бўлиб, уларга графематик таҳлил, морфологик, синтактик, семантический таҳлил мисол бўлади. Шулардан бири – морфологик анализатор матнга ишлов бериш ва таҳлил қилишда муҳим воситадир. Морфологик анализатор – луғат(лексикон)даги сўзшакл ва алоҳида сўзларни қиёслашга мўлжалланган, сўзнинг грамматик хусусиятини ифодалайдиган алгоритмлар тўпламидан иборат инструментарий, яъни автоматик таҳлил воситаси. Қуйида уларнинг морфологик таҳлилга хосланган айрим дастурлар ҳақида маълумот келтирамиз. Уларнинг умумий ва фарқли томонларини, ўзбек тили матнларига автоматик ишлов бериш дастурларини тузишда уларнинг тажрибасидан фойдаланиш масалаларини таҳлил қиласиз.

АСОСИЙ ҚИСМ

Матнни лингвистик таҳлил қилиш дастурлари таҳлил даражасига кўра графематик, морфологик, синтактик, семантический таҳлил қилиши юқорида айтиб ўтилди. Қуйида синтактик таҳлил дастурлари ҳақида умумий маълумот келтирамиз [1]:

Link Grammar Parser (муаллифлар: John Lafferty, Daniel Sleator, Davy Temperley, Carnegie Mellon University – USA) – инглиз тили синтактик таҳлил дастури.

Link Grammar Parser for Russian (муаллиф Сергей Протасов) – рус тили синтактик таҳлил дастури.

Синтактик анализатор (муаллиф Д.С.Ермолаев) – рус тили синтактик таҳлил дастури.

Forson, a sentence generation tool (муаллиф Alfonso Tarantini) – гапларнинг синтактик тўғри қурилишини генерациялаш дастури.

Ушбу дастурлар умумий томони синтактик таҳлил воситаси эканлигига кўринади. Фарқли жиҳати сифатида уларнинг турли тилларни, хусусан, инглиз ва рус тилларини таҳлил қилишга мўлжалланганлини таъкидлаш мумкин.

Қуйида морфологик таҳлилга мўлжалланган дастурлар ҳақида нисбатан кенгроқ маълумот берамиз.

1). *AOT (автоматическая обработка текста)* матнга автоматик ишлов бериши дастури (муаллиф Алексей Сокирко) – матнга автоматик ишлов бериш мажмую қуйидаги таркибий қисмлардан ташкил топган [1]:

- 1) рус, инглиз, немис тилларининг морфологик луғати;

- 2) матнни графематик таҳлил қилиш модули;
- 3) синтактик луғат;
- 4) омонимияни аниқлаш ва бартараф этиш модули;
- 5) дастлабки семантик таҳлил модули;
- 6) лингвистик қидирув тизими (конкорданс)
- 7) турли тезаурус ва сўзликлар.

2. *Mystem* (муаллифлар Илья Сегалович, Виталий Титов (*Яndex*) [1] – рус тили морфологик таҳлили дастури. Луғатда мавжуд бўлмаган сўзлар учун ишлаб чиқилган гипотезалар шу асосда ишлайди.

3. *LingSoft* (муаллиф *LingSoft*) [1] – инглиз, немис, фин, дат, норвег, швед, эстон тилларидағи матнни графематик, морфологик таҳлил ва лемматизациясига мўлжалланган модул; шунингдек, “нутқни тушуниш” (распознавания речи) имконияти ҳам мавжуд. Ушбу дастур бошқа лингвистик тизимлар ишлаб чиқиш учун очиқ (open/free).

4. *Cibola/Oleada* (муаллиф Computing Research Laboratory) [1] – стемминг ва автоматик морфология асосида Unicode тизимида мавжуд турли тилдаги матнлар (16 та тил учун) морфологик таҳлилни амалга оширувчи дастур. Модулдан матнни статистик таҳлил қилиш, автоматик таржимада фойдаланиш. Шунингдек, луғат ва тезаурус сифатида ишлатиш мумкин; синтактик, семантик таҳлил йўлга кўйилмаган.

5. *StarLing* (муаллиф С.А.Старостин) [1] – инглиз ва рус тиллари морфологик анализатори.

6. *Russian Morphological Dictionary* (рус тили морфологик луғати) (муаллиф С.Цикорский) [1] рус тили матнларининг морфологик ва синтактик таҳлил дастури бўлиб, ASCII форматдаги матнлар ҳамда 12000 сўздан иборат морфологик луғат билан ишлайди.

7. *MCR DLL v2.0* (муаллиф Dim) [1] – морфологик таҳлил ва лемматизацияни амалга оширувчи dll кутубхона шаклидаги морфологик модул. А.Зализняк луғати асосида шакллантирилган морфологик луғат базасида ишлайди. Модул MS Visual C++ да ёзилган, сақлаб олиш ва фойдаланиш мумкин.

8. *PHPMorph* [1] – PHP платформасидан жой олган, бепул фойдаланиш мумкин бўлган морфологик таҳлил кутубхонаси. *PHPMorph* қуидаги амалларни бажаришга мўлжалланган:

- 1) лемматизация (сўзшаклнинг дастлабки шакли, лексема шаклини аниқлаш);
- 2) сўзниң барча шаклларини аниқлаш;
- 3) сўзга тегишли барча грамматик маълумотларни (сўз туркуми, келишик, турланиш ва х.) йиғиши;
- 4) берилган грамматик хусусиятга мувофиқ сўз шаклини ўзгартириш;
- 5) сўз шаклини берилган намунага мувофиқ ўзгартириш.

Морфологик анализатордан рус, инглиз, немис, ispell асосида украин, эстон тиллари таҳлилида фойдаланиш мумкин. *Myspell* луғати ёрдамида бошқа тиллар таҳлили учун контент ҳосил қилиш имконияти ҳам мавжуд.

ХУЛОСА

Ушбу таҳлил дастурларининг умумий хусусияти сифатида морфологик таҳлилни амалга ошириш, лемматизация, сўзшаклни аниқлаш, сўзга тегишли грамматик маълумот биринчириши таъкидлаш мухим. Шу билан бирга, уларнинг кўпчилиги бир неча тилни таҳлил қилишга мўлжалланган: битта анализатордан инглиз, рус, немис тилини таҳлил қилишда фойдаланиш мумкин. Демак, анализаторларни бир неча тил таҳлилиги мослаб тузилиши мумкин. Шунингдек, бир анализатор базасида бошқа бир тилнинг анализаторини тузиш имкони ҳам мавжуд. Юқорида келтирилган морфоанализаторларнинг фарқли томони шундаки, улар ўзига хос имкониятга эга: айрими статистик таҳлилни, айрими семантик таҳлилни амалга оширади. Хулоса қилиш мумкинки, морфоанализаторнинг асосий вазифаси – сўзни морфологик таҳлил қилиш бўлса-да, унга қўшимча вазифа киритиш мумкин. Анализаторга турли функциялар қўшиш муаллиф имконияти ва мақсадидан келиб чиқади.

Фойдаланилган манбалар:

1. <http://asknet.ru/analytics/programms.htm>
2. <https://novainfo.ru/article/3394>

МАТННИ АВТОМАТИК ТАҲЛИЛ ҚИЛИШНИНГ СТАТИСТИК ВОСИТАЛАРИ ҲАҚИДА

*Хамроева Шаҳло Мирджоновна,
ТошҶУТАУ докторанти,
филология фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)
hamroyva81@mail.ru
+998914040620*

Аннотация. Мақолада матнни автоматик статистак таҳлил қилиш дастурларининг умумий шарҳи, уларнинг ўхшаш ва фарқли томонлари ҳамда ўзбек тили матнларига автоматик ишлов бериш дастурларини тузишда уларнинг тажрибасидан фойдаланиш масалалари таҳлил қилинади. Мақолада лингвистик технология ва тизимлар ҳақида умумий маълумот келтирилиб, уларнинг хусусиятлари таҳлил қилинади. Лингвистик технология ва тизимлар, матнни статистик таҳлил қилиш воситалари ҳақида маълумот вқа шарҳ келтирилади.

Калит сўзлар: матнга автоматик ишлов бериш, морфологик анализатор, лемматизация, сўзшакл, лемматизатор, статистик таҳлил.

КИРИШ

Жаҳон тажрибасида матнга ишлов бериш ва таҳлил қилишга мўлжалланган турли функциялари билан бир-биридан фарқ қилувчи кўп сонли дастурий маҳсулотлар мавжуд. матнни автоматик таҳлил қилиш дастурларининг умумий шарҳи, уларнинг ўхшаш ва фарқли томонлари ҳамда ўзбек тили матнларига автоматик ишлов бериш дастурларини тузишда уларнинг тажрибасидан фойдаланиш масалалари таҳлил қилинади. Уларнинг умумий ва фарқли томонларини, ўзбек тили матнларига автоматик ишлов бериш дастурларини тузишда уларнинг тажрибасидан фойдаланиш масалаларини таҳлил қиласиз.

АСОСИЙ ҚИСМ

Лингвистик технология ва тизимлар

AskNet (ишлаб чиқувчи ПОЛИГЛОТ) [1] – AskNet семантик қидирув тизими рус, инглиз тилидаги матнни тўлиқ лингвистик таҳлил қилувчи дастур. Лингвистик таҳлил модули морфология, синтаксис, семантика (комбинатор-изоҳли луғатларни ҳам қамраб олган)ни ўз ичига олган. Лингвистик таҳлил даражаси: графематик, морфологик, синтактик, семантик.

Russian Context Optimizer (ишлаб чиқувчи RCO) [1] – рус тили матнларини морфологик ва синтактик таҳлил қилувчи комплекс дастур. Лингвистик таҳлил модуллари морфологик луғат, графемалар луғати, синтактик қоидалар, семантик классификатор, синонимлар луғатидан ташкил топган. Морфологик луғат 115000 лексемадан иборат. Дастур Windows, Орассе, SDKлар учун ишлаб чиқилган; Windows ва Unix платформаларида ишлайди. Дастурни тижорий йўл билан олиш мумкин. Лингвистик таҳлил даражаси: графематик, морфологик, синтактик, семантик.

Google Mini / Google Desktop [1] (ишлаб чиқувчи Google) - Google Mini дастурий-аппаратли комплекси ва Google Desktop дастури корпоратив локал тармоқ ва шахсий фойдаланувчи ишлатилиши учун мўлжалланган ахборот қидирув дастури. Асосий тиллар (рус, инглиз ва б. тиллар) учун калит сўз асосида қидирувни йўлга қўя олади. Лингвистик таҳлил даражаси: графематик, морфологик.

Кластреловчи қидирув тизимлар (ишлаб чиқувчи Vivisimo, Nigma) [1] – натижаларни кластерловчи метақидирув тизими; қидирув тизимида кўп учрайдиган сўров (сўзшакл) ларни ажратиб кўрсатувчи тизим. Қидирув сифатини ошириш учун синтактик ва семантик таҳлилни киритиш лозим. Лингвистик таҳлил даражаси: графематик, морфологик.

Қидирув натижасини визуализацияловчи кластерловчи тизим (ишлаб чиқувчи Quintura Searchcrystal) [1] – натижаларни график кўринишда тақдим қилувчи метақидирув тизими. Қидирув бир неча тизимлар асосида амалга оширилади, натижа статистик мезон асосида кластерланади, Quintura сўз визуал кластери учун морфологик таҳлилдан фойдаланилади. Семантик ва синтактик таҳлил мавжуд эмас. Масалан, ювувчи сўзи сўралганда кластерга ажойиб энага бирикмасини қўшади, синоним сифатида менинг, ювувчи сўзшаклларини келтиради.

Galaktika-ZOOM (ишлаб чиқувчи Галактика), *Арион* (ишлаб чиқувчи SyTech) дастурлари ҳам шундай тизимлар сирасига киради, уларнинг лингвистик таҳлил даражаси ҳам

юқоридаги дастурларга ўхшаш: графематик, морфологик.

Юқорида номи келтирилиб, хусусияти саналган лингвистик таҳлил воситаларининг умумий белгиси сифатида графематик ҳамда морфологик таҳлил имкониятини таъкидлаш жоиз. Ушбу дастурлар таҳлил даражаси ва тилга мослашганлик белгиси билан фарқ қиласди. Буларнинг айримида семантик/синтактик таҳлил функцияси ҳам қўшилган. Айримида ушбу функцияниң етишмаслиги (имконияти чекланганлиги) берилган маълумотда акс этган. Бундан хулоса қилиш мумкинки, битта таҳлил дастурига бир неча функцияни киритиш дастур афзалигини оширади. Шу сабабли ўзбек тили морфоанализаторини ишлаб чиқишида таҳлилнинг бир неча боскичини баравар қамраб олишга алоҳида эътибор қаратиш талаб қилинади. Шунда яратиладиган ўзбек тили морфоанализатори турли лингвистик таҳлилларни бажарадиган полифункционал анализаторга айланади.

Матннинг статистик таҳлили воситалари.

1. *TextAnalyst 2.0* (ишлаб чиқувчи МикроСистемы) – ишлов берилаётган матндан ажратиб кўрсатилган тушунчаларнинг семантик тармоқ дастури; ҳар бир бирлик контекстга ҳавола қилинади. Таҳлил қилинаётган матннаги асосий ва иккинчи даражали мавзуларнинг иерархиқ дараҳтини тузиш орқали таҳлилни амалга оширади; шунингдек, матнни рефератлаш функцияси ҳам мавжуд. Морфологик таҳлил нисбатан кам сонли сўзлардагина амалга оширилади. Қидирувда сўз тартиби аҳамиятсиз. Матннинг статистик, семантик таҳлили йўлга қўйилмаган. SDK рус ва инглиз тиллари учун лемматизация функциясини юзага чиқара олади: тушунчанинг частотали статистикаси, контекстда сўз қидириш имконияти мавжуд.

Лингвистик компонент (муаллиф Андрей Коваленко) [1] – эҳтимолий морфологик анализ дастури – стеммер ҳамда рус, украин, инглиз тили морфологик анализатори демо-версияси. Ишланма Апорт!, Рамблер, Мета, системе Пропись 4.0 каби ахборот-қидирув дастурларида фойдаланилади.

WordTabulator v2.2.3 (муаллиф С.В.Логичев) [3] – ASCII ва HTML форматидаги матннаги сўзшакл ва сўз биримларининг тизимлаштирилган индексини тузишга мўлжалланган дастур. Рус тили морфологияси қоидалари асосида белгилар кетма-кетлиги билан қидирувни амалга оширади. Натижани гиперматнли индекс ёрдамида контекстда кўриш, икки корпуснинг ўхшаш ва фарқли томонларини қиёслашда қўл келади. Windows 9x/NT/2000/XP кирил кодировкасида ишлайди.

Лемматизатор (муаллиф Мультитран) [4] – мультитран тизими морфологик модули имкониятларини юзага чиқарувчи лемматизатор. Рус тилида 300.000 ўзак, 15.000 қўшимчани қамраб олган тизимли луғат базаси мавжуд. Барча сўзшаклнинг грамматик шакллари билан қидирувни амалга ошира олади.

MyStem[5] – рус тилининг морфологик анализатори, анализаторда морфологик кўпмъянилилк бартараф этилган. Дастур «Яндекс» компанияда дастлаб Илья Сегалович, В.Титов томонидан ишлаб чиқилган. Муаллифлик хукуки фақат «ЯНДЕКС»га тегишли. Дастур луғат асосида ишлайди, нотаниш сўзлар тўғрисида морфологик гипотезани шакллантира олади; нотижорий максадда фойдаланиш мумкин [6].

ХУЛОСА. Ахборот базаси ва таҳлил дастурларининг амалий аҳамияти ахборот-қидирув тизимлари ҳамда машина таржимаси сифатини яхшилаш, тил корпуси бирликларини лингвистик разметкалаш ҳамда маҳсус амалларни бажаришга мўлжалланган мустақил анализатор сифатида ишлаши билан белгиланади. XXI асрда замонавий дунё маълумотнинг ҳаддан ташқари кўплиги, интернет материалларининг доимий ўсишини ҳисобга олсак, табиий тилга компьютерда ишлов бериш, ахборотни қайта ишлаш масаласи долзарб бўлиб қолмоқда. Бу борада морфологик анализаторнинг амалий аҳамияти ахборот-қидирув тизимларида сўзшаклнинг аниқ анализ-синтезини амалга ошириш билан изоҳланади.

Фойдаланилган манбалар:

1. <http://asknet.ru/analytics/programms.htm>
2. <https://novainfo.ru/article/3394>
3. <https://www.shouldiremoveit.com/wordtabulator-for-windows-5636-program.aspx>
4. <https://www.multitran.com/c/m.exe?a=4&MessNum=8673&topic=2&l1=4&l2=2>
5. <https://yandex.ru/dev/mystem/>
6. Морфологический анализатор текста на русском языке mystem // URL: <http://company.yandex.ru/technologies/mystem/>

ОСОБЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Абдурахмонова Гулназ Тохлиевна
Кибрайский район Ташкентской области
Учитель русского языка 14 общеобразовательной школы
Tel. 93 508 20 96

Аннотация: В данной статье рассматриваются конкретные методы, используемые в обучении русскому языку.

Ключевые слова: методика, русский язык, основа, преподавания, средства, цель.

Сегодня много внимания уделяется обучению языкам. В самом деле, не напрасно сказано: «Кто знает язык, знает руку». Сегодня в обучении русскому языку используется много новых методов.

«Методика русского языка развивается на стыке многих наук, и методисты, учителя нуждаются в опоре на их достижения. Учитель не может не быть одновременно психологом, лингвистом, литературоведом, дидактом». Методика, как и педагогика, принадлежит к числу общественных наук. Она изучает определённые аспекты формирования личности: этим обусловлены её связи с другими науками. **Философия** обеспечивает методологические основы методики, понимания целей и задач обучения русскому языку.

Теория познания утверждает, что путь к истине проходит, этапы чувственного и рационального познания и завершается проверкой на практике. Рациональное познание осуществляется средствами языка, и всё огромное информационное богатство, накопленное человечеством и каждым отдельным народом, сохраняется и передаётся новым поколениям с помощью языковых единиц — слов, словосочетаний, предложений, текстов. «Усвоение языка — это связь времён, это овладение духовным наследством многих поколений».

Язык является совершенным средством познавательной деятельности. Обучение языку формирует мировоззрение школьников, включает их в социальную жизнь. Изучение языка развивает интеллект, оно должно быть опережающим по отношению к другим учебным предметам и направленным на овладение речевыми умениями. Говорение и письмо — это устное и письменное выражение мысли. Поскольку рациональное познание опирается на познание чувственное, поскольку и усвоение языка должно быть постоянно связано с реальностью: слово — с его денотатом, текст — с фактами жизни. Поскольку познание завершается проверкой на практике, изучение языка должно быть построено таким образом, чтобы изученные его единицы действительно использовались в индивидуальной и общественной практике учащихся: в их познавательной, трудовой, творческой и иной деятельности.

Язык тесно связан с сознанием и мышлением, так как мысль материализуется в речи, в языковых формах. С помощью грамматики мы формируем мысль, придаём ей чёткость и законченность. Система грамматических форм как бы упорядочивает наше мышление. Например, изучение видов сложного предложения не самоцель, а одно из средств совершенствования мысли, доведение её до высокого уровня стройности, чёткости, доказательности, последовательности.

Теория системного подхода как совокупность общепризнанных принципов и методов научного познания получила развитие в трудах таких учёных-методистов, как В.В. Бабайцева, Е.Ф. Глебова, А.Д. Дейкина, Н.Д. Десяева, Э.Д. Днепров, Л.Ю. Максимов, М.В. Панов, М.М. Разумовская, Н.М. Шанский и др. Значительные изменения в программах средней школы вызваны утверждением **коммуникативного подхода** в обучении русскому языку как родному. В программы были введены многие речеведческие понятия, такие, как «текст», «типы текста», «стили текста» и т. п., обусловившие усиление коммуникативной направленности в преподавании русского языка. Основы текстоведения в школе разрабатывались такими лингвистами, как В.Г. Костомаров, Л.А. Введенская, Н.А. Ипполитова, В.Н. Мещеряков, И. Б. Голуб, Т.И. Чижова и др.

На рубеже веков акценты переместились с изучения языка на изучение речи, а внимание учёных переключилось с объекта изучения (языка) на субъект речевой деятельности (человека). Этот факт предопределил значительное усиление так называемого антропо-

центрического подхода (от греч. *anthropos* — человек). В рамках этого подхода человек выступает в качестве точки отсчёта для всех научных построений.

Вместо заключения следует отметить, что для преподавания русского языка требуется учитель, обладающий глубокими знаниями многих психологических основ.

Библиография

1. Архипова Е.В. и др. Теория и практика обучения русскому языку: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. Р.Б. Сабаткоева. — М.: Издательский центр «Академия», 2005. — С. 9.
2. Балыхина Т.М. Содержание и структура профессиональной компетенции филолога. Методологические проблемы обучения русскому языку. Дис. на соиск. уч. ст. докт. пед. наук. М.: 2000. — С. 59.
3. Баранов М.Т. и др. Методика преподавания русского языка в школе: учебник для студ. Высш. пед. учеб. заведений / Под ред. М.Т. Баранова. — М.: Издательский центр «Академия», 200. — 368 с.

“INCREDIBLE METHODS AND LEARNING STRATEGIES OF ENGLISH THAT CAN BE USED EFFECTIVELY”

Akhmadova Maftuna Azimovna
The student of Uzbekistan State world languages university faculty Philology
Phone number: (+998)972662270

Annotation : This article provides the analyses of modern and beneficial learning methods that active and accelerate acquisition of foreign language communicative competence, adaptation to foreign language environment .

Key words : active methods, optimization, foreign language communication, critical thinking , a decent education, high wages ,top-notching learning system, preparation.

Active learning is an approach to instruction that involves actively engaging students with course material through discussions, problem solving, case Studies, role plays and other methods. Active learning approaches places

A greater degree of responsibility on the learner than passive approaches such as lectures, but instructor guidance is still crucial the active learning classroom. Active learning activities may range in length from a couple of minutes to whole class sessions or may take place over multiple class sessions. Active learning activities help promote higher order thinking skills such as application of knowledge, analysis and synthesis. Active learning activities engage students in deep rather than surface learning and enable students to apply and transfer knowledge better.

A common mistake of traditional methods is that they require translation. However, a person may welluse a foreign language, but it is very “clumsy” to translate into your native language. Translation needs to be taught only by professional translators .

In different languages, the scope of the concepts, word usage and way of expressing thoughts is often different. Knowledge of all words and grammatical rules does not always allow expressing in a language so that it sounded. When you turn to the dictionary for the translation of a word, you need to look through all its meanings. This allows getting an idea of the scope of the concept, which often differs from the similar one in the native language. In order to qualitatively translate, we need to realize the meaning of the sentence entirely and then retail it with our own words in another language and not to translate by words, phrases and grammatical constructions.

The opposition to “know the word “ –“ not to know the words “does not reflect reality. In fact, there is a wide range of states between these extremes :

“ I see the first time”.This may be the case if we have already seen the word before, but for some reason they didn’t pay enough attention to it and it was not remembered. By looking into the dictionary, we clarify its meaning.

You don’t need to learn anything mechanically and memorize.The main task is to understand. Learning words is not specially necessary.The word met in the text, you need to look into dictionary and move on. Once again met -look again. Since it has been found that positive emotions improve the process of learning a language is enjoyable: a pleasant comfortable atmosphere, an interesting content of texts and exercises, the teacher who knows how to tune the students to positive emotions.

As we have been witnessed the purpose is reached, language barrier overcome.Then you can improve the way of expressing thoughts.To do this it is enough to continue reading good literature and listen to native speakers.

References:

1. Carol.leibiger “Access for learning”_2010
2. c.leibiger@usd.edu
3. https://libguides.usd.edu/freshman_english_il_guide

FILOLOGIK FANLARNI O'QITISHDA MUTRIB XONAXAROBIY SHE'RIYATI VA UNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARINI TAHLIL QILISH

*Allaberganova Adolat Atabek qizi
UrDU o'qituvchisi*

Telefon: +998943131544

Allaberganova Marhabo Atabekovna

Urganch tumanidagi 15-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998974520617

Annotatsiya: Maqolada Mutrib Xonaxarobiy she'riyatining lingvopoetik jihatni tahlilga olingan bo'lib, shoir ijodining o'ziga xos tomonlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Lingvopetika, lirika, ziddiyat, lisoniy tahlil, leksika, o'g'uz guruh, xalq so'zlashuv tili, morfologik, fonetik, olmosh, g'azal, kelishik.

O'tgan asr boshlarida Xorazmda yashab ijod etgan hassos shoir, jurnalist, nag'masoz talant sohibi Muhammad Hasan Mutrib el orasida Mutrib Xonaxarobiy nomi bilan mashhur. Adib Xorazmda o'zbek demokratik adabiyotining so'nggi vakili bo'lish bilan birga yangi ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish adabiyotining ham ilk boshlovchilaridan biridir. Shoir ijodi va uning lingvopoetik tahlilidan ta'lim tizimining turli bosqich va shakllarida adabiyotshunoslikka oid "Adabiyot", "O'zbek adabiyoti tarixi", tilshunoslikka oid "Badiiy matnning lisoniy tahlili", "Lingvopoetika asoslari", "Antropsentrik tilshunoslik" kabi fanlarni o'qitishda foydalanish mumkin.

Mutribning lirik merosi mavzu va g'oya jihatdan rang-barang va musiqiy ohangga ega. U she'rlerida o'zi yashagan muhitning og'ir va murakkab jihatlarini yoritdi, hayot kirdikorlaridan shikoyat, real dunyo go'zalligiga muhabbatni san'atkorona kuylash orqali ozod insoniy sevgini kuyladi. Uning she'rlerida hayot, tabiat va koinot obyektiv e'tirof qilinarkan, shoir inson va uni o'rangan borliqni bir butunlik, bir-biriga uyg'un holatda tasvir etadi. Bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan payt otlarini ishlatish orqali she'rda ziddiyatni ochib beradi va kitobxonni ko'rkm tabiatning barcha ezgu hislatlari bahor fasli, gullar sahni, go'zallik tomon yo'naltiradi. Barchasi insoniyat uchun yorqin va ezgu hislar ekanligini uqtiradi:

"O'tib qish mavsumi, ey bazm eli, fasli bahor o'ldi,

Ochib ruxsorini bog' ichra gullar lolazor o'ldi.

Guli firdavsdek gulshanda nargislar qilib jilva,

Alar ishqida bulbullar ishi afg'on zor o'ldi".¹

Mutrib Xonaxarobiy asarlari lirikasini, asosan, turkiy va arabcha-forscha so'zlar tashkil etadi. Ijodining birinchi bosqichida rus va rus tili orqali kirgan so'zlardan deyarli foydalanmagan. Mutrib ijodining keyingi bosqichida yangi so'z va iboralarni uchratishimiz mumkin:

Bo'lib kurultoyi ijroiya ko'mita shaxr aro barpo,

Bu davlat fayzidin bizlarga har mushkullar osondur.²

Yoki:

Ko'ring askarni yangi tarbiyatda,

Oning uchun bari xo'p xosiyatda.

Mutrib leksikasida o'g'uz guruh (Xorazm shevasining o'g'uz guruhiga yaqinligi tufayli) tillarining ta'sirini uchratamiz:

"Ko'rgach yuzingni bo'lmisham Majnuni sargardon sango,

Yo'q chorai dardi dilim fosh etgali pinhon sango".³

Mutrib Xonaxarobiy ham boshqa demokratik shoirlar singari davr talabiga javob beradigan til vositalarini xalq so'zlashuv tilidan o'zbek adabiy tiliga olib kirishga harakat qildi. Shoir ijodi eski o'zbek adabiy tilining yorqin namunasi desak yangilishmaymiz. Xalq so'zlashuv tili xususiyatlari Mutrib ijodining ayrim morfologik, fonetik va leksik belgilarida ham ko'zga tashlanadi. Ilmiy kuzatishlar natijasidan ma'lumki hozirgi o'zbek adabiy tilida mavjud bo'lgan "men" birinchi shaxs kishilik olmoshiga eski o'zbek adabiy tilida qo'shimcha qo'shilish, yoki qo'shilmagligidan qat'iy

¹ Matnazar Pirnazarov "Mutrib Xonaxarobiyning hayoti va ijodiy faoliyati" diss.Tosh.

² "Xorazm xab." gazetasi. 1921

³ Matnazar Pirnazarov "Mutrib Xonaxarobiy (Risola-majmua)" Tosh.-2001. 6-bet.

nazar birinchi bo‘g‘inda “e” tovushi saqlanadi. Xorazm ijtimoiy muhitida ijod etgan ijodkorlarning asarlarida esa ko‘proq og‘zaki tilga xos bo‘lgan “a” tovushiga aylanganining guvohi bo‘lamiz. Masalan, Avaz O‘tar she’rlarida: “Oh kim qildi falak, ayru diyorimdin mani,

To yiroq solmoqqa bir gulrux nigorimdin mani”.¹

Shu belgilarni Mutrib Xonaxarobiy she’riyati leksikasida ham ko‘rishimiz mumkin: “Mani anduh hijrondin xalos et,

Ko‘zumning mardumin qondin xalos et”.²

Yuqorida misollarda “men” olmoshini “man” tarzida qo‘sishimcha bilan kelgan holda kuzatgan bo‘lsak, shoir she’rlarida qo‘sishimcha qo‘silmagan holda ham kuzatamiz: “Man xastani shod etgali har dam mayi vasling bilan,

Azm aylasang kulbam sari jonu dilim qurbon sango”.

Izoh keltiramiz desak shoir asarlari tilida bu holatni ko‘p kuzatishimiz mumkin. Bu bevosita Mutrib Xonaxarobiy yashagan davrda Xorazm ijtimoiy muhitida ishlatilgan leksikadan darak beradi. E’tibor qaratish lozimki, shoir ijodida birinchi shaxs kishilik olmoshi faqat “man” tarzida ishlatilmagan, eski o‘zbek tiliga xos ko‘rinishda ham saqlangan :

“Dedim: meni qutqar, g‘am ishq ichra qo‘yma yig‘latib,

Dedi: g‘ami ishqim aro o‘zni istarsan o‘rtatib” .

Hatto bir g‘azalning o‘zida ikki xil variantni ham kuzatishimiz mumkin.

Mat’lada “men” tarzida:

“Ketur, soqyo, sog‘ari lolarang,

Meni dard hijron qildi tang”. Shu g‘azalning uchinchi baytida “man” tarzida:

“Qachonkim duchor o‘ldim ishqig‘a man,

Yetar boshimg‘a har dam hajr ichra sang”.

Bundan tashqari, birinchi va ikkinchi shaxs kishilik olmoshlarini ”mango”, ”sango” tarzida qo‘llanganini ko‘rishimiz mumkin. Natijada tildagi ”e” tovushi ”a” tarzida, –ga jo‘nalish kelishigi esa –go tarzida qo‘llangan. Bu so‘zlardan ko‘proq radifda foydalanilgan:

“Hijronida garchi o‘lar holatga yetkursa mani,

Ishrat tuni, ey Mutribo, osoyishi shondur mango”.

Uchinchi shaxs kishilik olmoshining ko‘plik formasini esa ”alar” shaklida uchratamiz:

“Yoshlar ilm hunar ichra topib ancha jilo,

Kim alar ham bori ustod o‘lanig‘a sevining”.³

Avaz O‘tarda: “Umidim yashasin maktab bolasi,

Alar har biri sheri jayronim”. (Fidoyi xalqim)

Yuqorida misralarda faqatgina leksik jihatdan yaqinlik emas, balki mavzu va g‘oyaviy bir xillik ham mavjud. Ikkala ijodkorning misralarida ham jamiyat markazida bosh qahramon- yoshlar birinchi o‘rnda turadi va ularning maktab bolasi bo‘lishi, yashashi, kamol topishi, ilm-hunar egallashi zarurligi uqtiriladi. Ijodkorlarning misralari bugun yozilgandek, kun tartibiga qo‘yilgan buyuk ishlar, maqsadlar, niyatlar haqida fikr yuritayotgandek xizmat qiladi. Zero ma’rifatparvarlik g‘oyalarini targ‘ib etish Mutrib Xonaxarobiy va Avaz O‘tar ijodiga xos xususiyatlardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Matnazar Pirnazarov “Mutrib Xonaxarobiying hayoti va ijodiy faoliyati” diss.Tosh.

2. Matnazar Pirnazarov “Mutrib Xonaxarobiy (Risola-majmua)” Tosh.-2001.

3. Avaz O‘tar. Tanlangan asarlar. O‘z. SSR. Dav.nashriyoti, T., 1956.

4. Ma’rufjon Yo‘ldoshev “Badiiy matn lingvopoetikasi”. T.,-“O‘zbekiston”-2019

¹ Avaz O‘tar. Tanlangan asarlar. O‘z. SSR. Dav.nashriyoti, T., 1956.

² Matnazar Pirnazarov “Mutrib Xonaxarobiy (Risola-majmua)” Tosh.-2001. 15-bet.

³ Matnazar Pirnazarov “Mutrib Xonaxarobiy (Risola-majmua)” Tosh.-2001

METHOD FOR TEACHING READING

*Boboqulova Guli Nurmamatovna,
Jizzax viloyati,
Sharof Rashidov tumani,
55-umumta'lim maktabi
Ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotation: the present article is devoted to method for teaching reading. Nowadays, reading takes an important place in learning English and other foreign languages. The author describes the method in details and tries to apply during the lessons

Key words: reading skills, complex, vocabulary growth, phonics method

Learning to read is a complex process that doesn't happen on its own. The best way to teach kids to read is by making it fun.

A lot of people don't realize just how many skills can be picked up through the simple act of reading to a child. Not only are you showing them how to sound out words, you're also building key comprehension skills, growing their vocabulary, and letting them hear what a fluent reader sounds like. Most of all, regular reading helps your child to develop a love reading, which is the best way to set them up for reading success. Learning how to read is one of the most important things a child will do before the age of 10. That's because everything from vocabulary growth to performance across all major subjects at school is linked to reading ability. The Phonics Method teaches children to pair sounds with letters and blend them together to master the skill of decoding.

The whole word approach teaches kids to read by sight and relies upon memorization via repeat exposure to the written form of a word paired with an image and an audio. The goal of the Language Experience Method is to teach children to read words that are meaningful to them. Vocabulary can then be combined to create stories that the child related to. Yet while there are various approaches to reading instruction, some work better than other for children who struggle with learning difficulties.

Most people don't think about the process of learning to read until they decide to start teaching their own children at home.

Contrary to what some people believe, learning to read is not a 'natural' process that happens all on its own. It's a complex one that requires the proper teaching of various skills and strategies, such as phonics (knowing the relationship between letters and sounds) and phonemic awareness.

Pre-literacy skills.

Children begin acquiring the skills they need to master reading from the moment they are born. In fact, an infant as young as six months old can already distinguish between the sounds of his or her mother tongue and a foreign language and by the age 2 has mastered enough native phonemes to regularly produce 50+words. Between the ages of 2-3 many children learn to recognize a handful of letters. Early literacy is comprised of print concepts, phonological awareness as well as letter and word recognition. Book reading is an easy way to incorporate both language and literacy skills. Books can introduce new vocabulary words and feelings, grammar rules and other age-appropriate concepts. They may enjoy singing the alphabet song and reciting nursery rhymes, which helps them develop awareness of the different sounds that make-up English words. As fine motor skills advance, so does the ability to write, draw and copy shapes, which eventually can be combined to form letters.

There are plenty of ways parents can encourage pre-literacy skills in children, including pointing out letters, providing opportunities for playing with language, and fostering interest in books. It can be helpful to ask a child about their day and talk through routines to assist with the development of narrative skills.

Used literature:

1. Marsh D. CLIL. The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC: European Commission, 2002.
2. Wiesemes R. The Final Report for the Content and Language Integrated Project. London: CILT, 2005

"THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE AND THE EDUCATION SYSTEMS OF ENGLISH SPEAKING COUNTRIES "

Shomurodov Elbek Zafar o'g'li
The student of Uzbekistan State
World Languages University
Phone number: +998990575145

Annotation. This article depicts the significant and crucial sides of English language, as well as gives several important information about English speaking countries like : USA, Canada, United Kingdom, Australia and others. The main purpose of mine is that, to contribute the education field through researching the teaching way of any other countries.

Key words : global, "key of economy and business", a decent education ,high wages , top-notching learning system, nursery, elementary, preparation, kindergarten, primary, junior middle school.

As you know, English is the most global and common foreign language in our planet. Even it is called " The key of world economy and business" too. Researchs have shown that, more than 460 million people consider him as a native language, another 700- 750 million population speak in this language for communication. Furthermore, every year over 50 percent of books, such as: newspapers, books, magazines are come out in English language. Now, many roads are open for youth who knows foreign languages , as well as aspire to receive a decent education.. Because, knowledge of this language is pretty essential. It is quite large the importance of English language. It allows you to study any prestigious and outstanding University which you hoped. Almost most libraries are full of English books, novels , poems, scientific works and others can be read in original verse. English plays an important role in , every year creators from all over the world make new inventions. They are given names that are usually in English. If students have enough knowledge , they can find work easily. Encompassing, some firms, international hotels, manufacturing factories are ready to encourage and provide experienced specialists with high wages. In addition, travelling to English speaking countries is the best opportunity for you to improve your level too. With communicating you can also get much experiment. To sum up, to be aware of a language assists studying another one. With these you can build your career , having good speaking skills and confidence to face many people in interviews. Without English it is pretty complicated to manage this ultra-modern-world.

Nearly, all English speaking countries have a top - notch learning system. It divides into : primary, secondary and tertiary education. Depending on countries, they are various forms.

The United Kingdom

In the UK ,the education system is usually divided into four groups.

Primary : For kids aged- 5-7 years.

Secondary: For kids aged- from 7 to 11

Further learning : For kids aged from 11 to 14

Higher learning : For kids aged from 14 to 16.

Canada.

Education is fairly crucial in Canada under 16. The confident possibilities are being given by the Government. Students usually decide to buy an essay in Canada in order to obtain high results at University. The education system of Canada is divided into elementary, intermediate, secondary and post-secondary part.

Australia

Australia has the same, however difference a bit. It lasts over 13 years and encompasses : primary, secondary, senior secondary ,as well as a higher level is - Tertiary.

You can get a plenty of knowledge, information and get qualifications in Australia.

The United States

Students in America prefer to go through primary and secondary stages . Firstly, they start going to elementary classes at the age of 6. Secondary education consist two departments: middle, junior school. The following part is - high school. After graduating this stage, students are awarded a diploma. With it they are able to any work according to specialty.

Obviously, all countries have the similarities and variability. But the biggest aim of them is to give learners a wide knowledge and aid to development of country.

Reference:

1. Энтони Гидденс Ускользающий мир. Весь мира - 2004.
2. Coughlin.M "Speaking" www.english learners.com. Bean S. (2007) " Improving English skills at CAE level, www.Developing teacher ..com.
3. <https://guruenglish.ru/dlya-chege-nuzhen -angliyskiyyazik/>

HOW TO TEACH MIXED ABILITY STUDENTS?

*Hodjimatova Zebo Gulomiddinovna
English teacher of the city of Andijan,
comprehensive school №13
Tel : +998979736960.*

Annotation: This article is about teaching a class which has students who are clearly of different levels of English or they may learn at very different speeds-for any number of reasons. And here some ways to help deal with mixed ability classes.

Key words: mixed ability students, dynamics, guidance, achievement, challenges, Nowadays, the topic of —teaching of mixed ability students is being hotly debated among the teachers. In fact that no two learners are the same.

They may have different starting levels of English,different strengths and weaknesses,some students can speak fluently but others cannot pronounce a sentence.Sometimes students just different speeds of learning and as a result there are fast finishes who are always bored to wait for others.Theu may feel held back,weaker students may feel pressured.The teacher may feel stressed.Anyway,you have to do a lot of work to adapt the materials and tasks to satisfy the needs of every students and develop specific skills equally. These are several strategies that a teacher can use to deal with this situation. Strategy 1-Invest time and getting to know your students The first class with your secondary students is a great opportunity to get to know them personally.The quicker you build rapport,the easier your job will be.Take the time to ask questions about their strengths,weaknesses,interests and objectives.A simple questionnaire can provide all the information you need to understand their individual needs and can also serve as a fun pair work activity or icebreaker after the holiday break. You can start the following questions:

- Why are you learning English and how will it help you in future?
- Do you prefer working individually in pairs or in a large group?
- What activity do you like doing in class?Role plays,making videos,using songs etc.
- Have you taken any exams before?
- Which of these skills are you more interested in?
Grammar,vocabulary,pronunciation,speaking,listening,writing and reading.
- What things do you like to do outside of school?
- What topic do you want to talk about if you have to speak in English for a minute?

Futhermore,by allowing the students to exchange their ideas,you demonstrate that you are inclusive of different personalities aand receptive to new teaching ideas.You will also know exactly what activities and themes your students wll respond well to, and give them motivation for their personal development. Note that if your students' English level is liw,this kind of questionnaire will be more effective in their native language. Strategy 2-Personalize your aims and objectives You have more of an idea about your learners' strengths and weaknesses-vary your aims in each class to suit the needs of each individual.Start your lesson by explaining your main objective -for example,it could be learning holiday vocabulary.Thenask your students to set their own objectives-for example:How many new words do you want to learn today?Their answers will act as their personal language aims. As teacher and a person who understands his or her students well,you can also act as amotivator.If you think they are aiming too low,you can give them a much needed push, if they aim high you can praise their enthusiasm.But do not forget to reassure them that it's OK to have different aim and objectives,as everyone is different. At the end of the class,have a quiz or game to assess their progress.If they exceed their own objectives,praise them.If they fail,acknowledge their efforts aand show them how to succeed next time. Strategy 3- Make achievable goals One of the prominent theory was the goal setting theory which was widely been used in educational setting.It is an approach than can enhance the teaching and learning activities in the classroom. You can see many advantages of this theory. Setting goals helps to focus the students and gives the sense of achievement.The goals can be different for each student,depending on their level,that might be writing 50- word

letter for weaker students and 100-word letter for stronger studentsable. Moreover, achievable challenging learning goals can be set by:

- Identifying prior knowledge and skills before setting goals
- Scaffolding to help learners move progressively in their learning process
- Providing students with an organizer for the lesson that states the learning goal
- Clarifying the learning goals
- Setting individual learning goal
- Helping students understand the tasks, criterias and rules
- Providing descriptive and timely feedback

Setting goals with students informs teacher practice, engages and motivates students during the learning process, and creates a partnership between the teacher, student, and parents. To sum up, every teacher are able to control both level students by asking questions about their strengths, weaknesses, interests and objectives. So the aim of these strategies is to create a positive working environment, which is all part of ensuring better learning.

REFERENCES:

1. Littlewood William (1981). Communicative Language teaching. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Penny Ur's. 100 Teaching Tips Cambridge UPELT
3. Steven(1981) How to work with students in Language Teaching London: Macmillan.
4. Anderman,E.M(2011) Educational Psychology in the Twenty First century: Challenges for our community. Educational Psychologist, 46:185-196

"INGLIZ TILINI O'QITISHDA ALOHIDA INAVATSIYON METODLAR"

*Ibadullayeva Iroda Farhod qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
2-bosqich talabasi
Pochta manzilni: farhodovnairoda@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilini eski an'anaviy metodlardan voz kechgan holda yangi zamonaviy usullarda o'qitish samarali ekanligi ilgari suriladi. Shuningdek dars jarayonida o'qituvchi uchun ahamiyatli bo'lgan bir nechta uslublar keltirib o'tilgan va inavatsiyon g'oyalar tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: O'qituvchi, til o'rghanuvchi, metod, inavatsion, audio matriallar, o'quv sistemasi, motivatsiya, interaktiv o'yinlar.

Bugungi kunda ta'lif tarbiya jarayonini yahshilash uchun hal qilinishi kerak bo'lgan muammolardan biri bu barcha fanlarda samaralilik darajasi yuqori bo'lgan yangi metodlarni yaratish va ularni amalda qo'llashdir. Hozirga kelib hayot jarayonida muhim ro'l o'ynayotgan axborot texnologiyalari, kommunikatsiyalar va texnik vositalar orqali insoniyatning nechog'lik rivojlanib borayotganini guvohi bo'lishimiz mumkin. Shuningdek bu texnologiyalar o'quv sistemamizga yangi va samarali uslublar qo'shishimizga katta yo'l ochadi. Insoniyat rivojlangani sari undagi komunikansion jarayon o'sib tilga bo'lgan extiyoji ham ortib boraveradi. Shu munosabat bilan o'qituvchi va o'quvchi talabalar zamonaviy metodlar bilan tanish bo'lishi tavsiya etiladi va shu bilan bir qatorda ularni amalda qo'llab yuqori natijalarga erishishlari mumkin.

Innavatsion metodikalarga ko'ra boshlang'ich darajada ingliz tilini o'rgatishdagi muhim e'tibor talaffuzga qaratilishi lozim, chunki grammatik noto'g'ri bo'lgan gapni tushinsa bo'ladi lekin talaffuz no'to'g'ri bo'lsa buni tushunish biroz mushkul. O'qituvchi dars jarayonida o'z ona tilidan umuman foydalanmasa maqsadga muvofiq bo'ladi, chunki u o'rghanuvchilarga haqiqiy ingliz tili muhitini yaratsagina o'quvchilar o'zlarini ingliz tili olamida his qiladi. Audiolingval metodi dunyo bo'ylab eng samarali metod hisoblanadi. Misol tariqasida shuni aytishim mumkinki, bolalar o'z ona tilini eshitib o'rGANADI, aynan mana shu tabiiy jarayonni metodika sifatida qo'llansa yuqori natijalarga olib kelishi isbotlangan. O'qituvchi audiolingval metodni qo'llash uchun native speakerlarning audio matriallaridan foydalanadi. Har kuni kamida ikki yarim soat faqat ingliz tilida audio tinglagan o'quvchilar o'z ona tilida qanday gapirsa ingliz tilada ham xuddi shunday qiyinchiliklitsiz gapirish darajasiga yetadi. Ingliz tilidagi audiolarni eshitib o'rGANISH tez, ravon va hech qanday grammatik qoidalarni o'yamasdan avtamatik tarzda gapirishiga yordam beradi. Eski an'anaviy metodlarning kamchiligi shundaki ularda chuqur grammatik tahlillar, qoidalalar, istisno va lug'atlarga katta e'tibor qaratiladi. O'rghanuvchilar bu qoidalardan, matn kitoblardan zerikadi. Bugungi kunda yillab ingliz tilini o'rgangan bo'lishiga qaramasdan hali ham ravon gapirolmaydiganlar son mingtani tashkil qiladi, chunki ular bu tilni eski metodlar orqali o'rGANISHGAN va yillar o'tsada hali ham ravon gapirolmasliklaridan stressga, umidsizlikka tushishgan. Bu esa o'quvchining "Men hech qachon bu tilni o'rgana olmayman" deb o'ylashiga sabab bo'ladi. Aynan shu sababli o'qituvchi grammatikani o'rgatish ingliz tilining eng yaxshi o'qitish metodikasi degan fikrdan yiroq bo'lishi kerak. Shu bilan bir qatorda o'qituvchi o'quvchilarini xato qilishdan qo'rmaslikka o'rgatishi ham lozim. O'quvchi xato qilishdan qo'rmasa u ongi bilan ingliz tilini his eta oladi. Zero dunyoning birinchi raqamlı ingliz tili o'qituvchisi A.J. Hoge aytganidek "Gammatika va lug'atlardan pisixologiya muhimroq".

Hozirgi kunda ommalashib borayotgan metodlardan biri bu - interaktiv o'yinlarni tashkil qilish. Bu o'yinlar o'rghanuvchining har tomonlama salohiyatini o'stirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Mison uchun o'rtta darajadagi o'rghanuvchilarga quydagicha interaktiv o'yin tafsija etiladi:

Har bir o'quvchiga ikkitadan so'z beriladi va o'quvchilar umumiyligida uchta gap tuzishlari talab qilinadi. Birinchi gapda birinchi berilgan so'z, ikkinchi gapda har ikkala so'z ishtiroy etgan bo'lishi kerak. Keyingi uchinchi gapda esa faqat ikkinchi berilgan so'z qatnashishi so'raladi. Ahamiyatli jihatni shundaki, uchala gap ham bir biriga uzviy, ma'noviy jihatdan bo'g'langan bo'lishi kerak. (Masalan, **icecream** va **fruit** so'zlarini berilgan bo'lsa ularga quydagicha gaplar tuzish mumkin. I and my sister went out to eat **icecream**. My sister offered to buy **fruit icecream**. Since I like **fruits**, I agreed). Bu gaplarni o'quvchi, talabalar o'g'zaki aytishsa ularning nutqining

o'sishiga sabab bo'ladi va bunday o'yinlar ularning fantaziyasini oshirishga, yaratuvchanlik qobilyatini shakillanishiga yodam beradi.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, o'qituvchi o'rganuvchining salohiyatida kelib chiqqan holda metod qo'llashi kerak. U o'rganuvchiga o'zi qiziqqan mavzular bo'yicha taqdimotlar yoki video roliklar tayyorlash vazifalarini berishi mumkin. Yana shuni taklif qilardimki, har haftada kamida yarim soat mativatsiya darsi o'tilishi kerak. Bunda o'quvchi talabalarga har xil ingliz tilidagi mativatsion videolar, o'zлari yoqtirgan odamlarning intervyu videolari qo'yib beriladi yoki insonni ruhlantiradigan mavzularda o'zaro suhbatlar o'tkaziladi. Bu dars mohiyatida o'rganuvchilarni o'z maqasadiga ruhlantirish, o'zlariga bo'lgan ishonchni kuchaytirish, hech qanday stesslarga tushmasdan o'lg'a intilish g'oyasi yotadi.

Yuqorida keltirilgan inavatsion usullarni o'quv sistamamizda qo'llash yuqori malakali kadrlarni tayyorlash bilan bir qatorda, o'qitish tizimida yuqori yutuqlarga erishishda katta ko'mak bo'lishi mumkin.

Fodalaniqan adabiyotlar:

1. A.J. Hoge "Qiyinchliklarsiz ingliz tili" audio kitobi.
2. Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar: filologiya va pedagogika sohasida zamonaviy tendensiyalar va rivojlanish omillari - Tashkent O'ZBEKİSTON. 2020
3. "Chet tili o'qitish metodikasi" doc. Sh. Alimov. Katta o'qituvchi Alsmoilov
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – London., 2001

ONA TILI DARSLARIDA UNLI HARFLARNI O'RGATISH METODLARI

Mamadjonova Mastura

Andijon viloyati Qo'rg'ontepcha tumani

43-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Tel 99 649 5309

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslaridagi fonetika bo'limiga tegishli bo'lgan unli harflar va ularning imlosini o'qitish metodikasi haqida fikr bidiriladi.

Kalit so'zlar: Fonetika, so'z boyligini oshirish, talaffuz

Fonetika bo'limida, asosan, nutq tovushlari, ularning paydo bo'lishida ishtirok etuvchi nutq a'zolarining xizmati, hosil bo'lgan o'rni va usuli, talaffuz va imlo, bo'g'in va bo'g'in ko'chirish, so'z urg'usi kabi mavzular ustida bahs yuritsa-da, uning so'z boyligini oshirish, mustaqil va ijodiy fikrlash, fikrni ravon, go'zal va ta'sirchan ifodalash imkoniyatlarini anglash va rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, talaffuz va imlo masalalariga e'tiborni qaratish zarur. Masalan: unlilar imlosi o'rganilayotganda o — a, o — i, i — u, u — o ' , i — e, o — e, tovushlari ishtirok etgan so'zlardagi tovush va harf orasidagi munosabatlar izohlanadi: bar — bir — ber — bor — bur — bo'n; oq - uq — o 'q — yuq; qor — qor — qur — qo'r; tar - tor — tir — ter — tur — so'z juftlarida ma'no farqlashvazifasidagi o'yin - topshiriqlardan foydalanish mumkin:1. Tovushdosh so'zlar qatori tuziladi, ma'nosisi murakkab so'zlar izohlanadi: qir — adir, tepalik, lalmi yer; qur — bunyod qilmoq, uyni qurmoq; qo'r — olov, o'tinning cho'g'idan hosil bo'lgan qoldiq. Ko'chma ma'no: mol-dunyo, qo'r- qut...2. Tovushdoshlar so'z turkumlariga ajratiladi: uq - fe'l, o'q - ot, oq - sifat, qor - ot, tar- (yangi meva) sifat, turfe'l...3. Tovushdoshlar ishtirokida so'z birikmalari va gaplar tuziladi: til — dil kaliti, uyga kir, o'nga botdi, o'tni o'r, markazga ur kabi; Qir- adirlami oppoq qor qopladi. Tur, to'rga o't. Torga tor dunyo, kengga keng dunyo (maqol)... Jarangli undoshlar aksariyat so'z oxirida kelganda talaffuzda jarangsizlanadi hamda boshqa ma'nodagi so'zlarni yuzaga keltiradi: bob — bo'lim, qism ma'nosida; bop — yarashiqli, loyiq ma'nosida; sud — hukm, mahkama, lavozim... sut — mahsulot, sigir suti kabi so'zlarni qiyoslash va o'zaro farqlash, ular ma'nosini sharhlash topshiriqlari o'quvchilar topshiriq asosida so'zdagi nuqtalar o'rniga i va u harflaridan birini qo'yib ko'chiradilar. Hosil bo'lgan so'zlarning ma'nolarini namunadagidek og'zaki sharhlashlari va so'z ma'nolarining farqini tushuntirishlari mumkin. Namuna: urish — fe'l so'z turkumi, harakatni bildiradi: musht urish, mushtlashish; urush — ot so'z turkumi, jang, uyushgan qurolli olishuv. M:Ikkinci jahon urushi 1939 yilda boshlandi; yumish — fe'l, ko'z yumish, ko'rmaslikka olish; ko'zi yumildi;1. Uxladi (o'z ma'no). 2. Ko'chma ma'no: Ko'z yumdi — chin dunyoga ketdi, o'ldi... M: Bu dunyodan ko'z yumdi. yumush — ot so'z turkumi, ish, mehnat: Og'ir yumushni bajardi... Unlilar imlosi va talaffuzi ustida ishlashni quyidagi ijodiy topshiriqlar orqali mustahkamlash mumkin.**1-topshiriq.** Berilgan so'zlar ma'nosini sharhlang. So'zdagi undosh tovushni almashtirib, yangi so'zlar hosil qiling. el, choy. il-in, is, it, ip, ish ...; el, ep, em, esh, et, en, er, es, ez..; choy - soy , toy, boy, moy, joy, loy, voy ...**2-topshiriq.** A unlisi bilan boshlanuvchi bir bo'g'inli so'zlar qatori tuzing: Adi, avj, azm, aql, ark ... Ma'nolarini sharhlang.**3-topshiriq.** U – O' tovushi ishtirok etgan juftliklar tuzing: uz - o'z, uy - o'y, un -

o‘n, o ‘q - uq ... Ma’nolarini sharhlang. Bizga ma’lumki, fonetika bo‘limi yuqori sinfga o‘tgan o‘quvchilar uchun biroz murakkablik qiladi. Shu boisda, ushbu bo‘limni o‘rgatishdao‘qituvchidan yuksak pedagogki mahorat talab qilinadi. Darslarni yuqorida sanab o‘tilgani kabi turli xil o‘yin va topshiriqlar asosida tashkil etilsa darsning samarasi yuqori bo‘lishiga erishish mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Matusevich M. I., Vvedeniye v obshuyu fonetiku, M., 1959; Reshetov V. V., Uzbekskiy yazik, ch.
2. Vvedeniye. Fonetika, T., 1959; Xozirgi o‘zbek adabiy tili, 1j., T., 1966; Baskakov
3. N. A., Sodiqov A. S., Abduazizov A. A., Umumiyl tilshunoslik, T., 1979; Hozirgi o‘zbek adabiy tili, 1qism, T., 1980;

**NUTQ FAOLIYATINI TURLARINI O'RGATISH VA KO'NIKMALARINI O'RGATISH
VA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH.**

*Mamutova Nasiba.
Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani
18-maktab nemis tili fani o'qituvchisi.
Tel:+998973600158*

Annotatsiya: ushbu maqolada chet tilini o'rganishda o'quvchilarni nutq faoliyatini shakillantirish xaqida yozilgan.

Kalit so'zlar: gapirish o'yinlar, orzu istaklar.

Sinf xonasida gapirish ko'pincha o'quvchilarning bilim ko'nikmalarini nazorat qilish, to'g'irlash, tekshirish uchun xizmat qiladi. Chet tili darslarida o'quvchilarning nutq ko'nikmasini shakllantirishga quyidagi o'yinlar yordam beradi.

Gapirish va o'yinlar

O'yinlar barcha mashq bosqichlarida qo'llanilishi mumkin. O'yinlar vaqtini bekor o'tkazish uchun emas aksincha : Aynan o'yin gapirish ko'nikmasini shakillantirishga ko'maklashadi. Gapirishga o'rgatish uchun quyidagilarni qo'llash mumkin:

Kartochkali o'yinlarga misol.

O'yin turi: Indskrete Methode (qaltis savollar)

O'yin sharti: Barcha o'rganuvchilar doira yasab o'tiradi. Savollar yozilgan o'yin kartochkalar aralashtiriladi va orqa tomoni bilan stol ustiga qo'yiladi.

Birinchi o'yinchi o'rtadan bitta kartochka olib, savolni o'ng tomonidagi o'yinchiga beradi. O'yinchi savol kamtar bo'lmasada, savolga to'g'ri javob berishi lozim. Kartochkada asoslab berishi sharti tursa, javobini asoslab berishi lozim. Keyin savolga javob bergan o'yinchi o'rtadan bitta kartochka oladi va savolni o'ng tomonidagi o'yinchiga beradi.

O'yin shu tariqa davom etadi.

Mazkur o'yin uchun quyidagi savollar berish mumkin

Wann waren sie einmal sehr glücklich?	Wo möchten Sie gern wohnen?	Welche Menschen finden sie schrecklich?	Wovor haben Sie Angst?	Welche Menschen haben Ihr Leben beeinflusst?	Welche Eigenschaften sind Ihnen bei Menschen wichtig?	In welcher Situation haben Sie gelogen?	Was essen Sie besonders gern?
Wie ist Ihr bester Freund/ Ihre beste Freundin?	Welches Land gefällt Ihnen am besten? warum?	Mit wem sind Sie gern zusammen?	Wie verbringen Sie Ihre Freizeit?	Was möchten Sie an sich ändern? Warum?	Welche Zukunftspläne haben Sie?	Mögen Sie Partys? Warum nicht?	Welche Berufe halten Sie für besonders interessant? Warum
Worüber ärgern Sie sich am meisten ?	Welches Buch haben Sie besonders gern gelesen ?	Woran erinnern Sie sich gern?	Was ist in Ihrem Land anders als in Deutschland?	Welches Tier möchten Sie gern sein ? Warum?	Wen bewundern Sie/ warum?	Sie gewinnen eine hohe Geldsumme im Lotte. Was machen Sie mit dem Geld?	Worüber freuen Sie sich am meisten?

Tarjimasi:

Siz qachon juda baxtli bo'lgansiz?

Siz qayerda yashashni xoxlaysiz?

Siz uchun qanday odamlar dahshatli hisoblanadi?

Nimadan qo'rqsiz?

Qaysi odamlar hayotingizda katta ro'l o'ynagan?

Insonlardagi qanday fazilatlar siz uchun muhim?

Qanday vaziyatda yolg'on gapirgansiz?

Qanday taomni yoqtirasiz?

Sizning eng yaqin do'stingiz qanday?

Qaysi mamlakat sizga juda yoqadi? Nima uchun ?
 Vaqtinuzni bajonidil kim bilan o'tkazasiz?
 Bo'sh vaqtinuzni qanday o'tkazasiz?
 O'zingizdagi qaysi tamonlarni o'zgartirgan bo'lardingiz?
 Kelajakda qanday rejalaringiz bor?
 Ziyofatlar, kechalarini yoqtirasizmi? Nima uchun? Nima uchun yoqtirmaysiz?
 Qanday kasblarni juda qiziqarli deb hisoblaysiz? Nima uchun?
 Jahlingiz ko'pincha nimadan chiqadi?
 O'qigan kitoblariningizdan qaysi kitob sizga juda yoqqan?
 Nimani bajonidil eslaysiz?
 Germaniyaga qaraganda mamlakatingizda nimalar boshqacha?
 Mumkin bo'lganda, qaysi hayvon bo'lishini istardingiz? Nima uchun?
 Kimdan zavqlanasiz? Nima uchun?
 Loterryada ko'p pul yutdingiz. Pulni nima qilgan bo'lardingiz?
 Ko'pincha nimadan quvonasiz?
 Soqqa (zarik) tashlash o'ynash
 O'yin turi: Träume und Wünsche (Orzu istaklar)
 O'yin sharti: O'yin 3-6-o'yinchidan iborat bo'lgan kichik guruhlarda o'ynaladi. Barcha o'yinchilar o'yin boshida o'z o'yin belgisi (turli rangdagi shashka, tugma va shunga o'xshash narsalar) ni o'yin maydonchasining xoxlagan katagiga (doirachaga) qo'yadi. O'yinchilar navbatma - navbat soqqa tashlaydilar, o'yin belgisini ikkala tomonga yurish ruxsat etiladi. Bu o'yinda na start, na finish katagi (doirachasi) bo'lganligi sababli, o'yin vaqt chegaralinishi lozim (o'yinchilar soniga qarab 20-45 minut atrofida). O'yinni o'tkazish uchun bitta soqqa, har bir o'yinchiga bittadan o'yin belgisi va gugurt cho'plari kerak bo'ladi. O'yin ohrida eng ko'p gugurt cho'plarini yiqqan o'yinchi g'olib hisoblanadi.

O'yinning borishi:

Birinchi o'yinchi soqqa tashlaydi va o'z o'yin belgisini yuradi. U kelgan katagida berilgan mavzuga nisbatan o'z orzu-tilagini aytadi.

Keyin ikkinchi o'yinchi soqqa tashlaydi.

Gar o'yinchi o'yin davomida bir katakka ikkinchi marta kelsa, u so'zni boshqa bir o'yinchiga berish mumkin.

O'yin davomida o'rganuvchilar quyidagi namuna-gaplardan foydalanishlari mumkin:

Ich (men)	Wäre gern ein berühmter Maler. (bajonidil mashhur rassom bo'lar edim.) Würde im Urlaub gern nach Italien fahren. (ta'til paytida bajonidil Italiyaga brogan bo'lar edim.) Möchte gern meinen Freund in Australien besuchen. (bajonidil Australiyadagi do'stimni ko'rgani borar edim.) Hätte gern eine größere Wohnung. (bajonidil kattaroq xonardon egasi bo'lar edim.)
Ich wünschte, ich (Men istardimki,)	Könnte Klavier spielen. (pianinada chalib bilishni.) Müsste nicht so viel arbeiten. (unchalik ko'p ishlamaslikni.) Hätte mehr Zeit, ins Kino zu gehen. (kinoga boorish uchun ko'proq vaqtim bo'lishini.) Wäre ein berühmter Schauspieler. (mashhur artist bo'lishni)

O'yin uchun quyidagi maydoncha qo'llaniladi. Undagi kataklarda quyidagi mavzular berilgan: siyosat, do'stlik, yosh, ta'til, sevimli mashg'ulot (bo'sh vaqt), sevgi, yashash, iqtidor, shaxs iy xususiyatlar, mulk, oila, san'at, O'qish (ta'lim olish), yaqin odamlar, tashqi ko'rinish, kasb (ish).

Foydalangan adabiyotlar:

1.J.Jalolov. Chet tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 1996.

2.R.R.Allayarova. Chet tilini o'qitish metodikasi. Urganch. 2011.

NAVOIY LIRIKASINING O'ZIGA XOSLIGI VA JANR XUSUSIYATLARI

*Qoraqalpog'iston Respublikasi
Beruniy tumani XTBga qarashli 62- maktabning
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Matyakubova Ogiljon Sa'dullayevna
Tel: 99-776-17-66*

Annotatsiya: ushbu maqolamizda Navoiyni anglash va uni tushinish haqida bat afsil yoritib o'tdik.

Kalit so'zlar: A.Navoiy, „Xazoyin ul-maoniy,” asarlari, tili,

Bugungi avlodning barkamol insonlari sifatida kamolga yetishishida mumtoz adabiyotimiz, xususan, Alisher Navoiy ijodining o'rni beqiyos hisoblanadi. Birinch Prezidentimiz ta'kidlaganidek: „Alisher Navoiy xalqimizning ongi va tafakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, mumtoz adabiyotimizning tengsiz namoyondasi, millatimizning g'ururi, shon-u sharafini dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkori. Ta'bir joiz bo'lsa, olamda turkiy va forsiy tilda so'zlavchi biron-bir inson yo'qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e'tiqod bilan qaramasa”

Darhaqiqat, inson qalbining quvonch-u qayg'usini, ezzulik va hayot mazmunini Navoiydek teran ifoda etgan shoir jahon adabiyoti tarixida kamdan-kam topiladi. Ona tiliga muhabbat, uning beqiyos boyligi va buyukligini anglash tuyg'usi ong-u shuurimizga, Navoiy asarlari bilan kirib keladi desak mubolag'a bo'lmaydi. Bu bebaaho meros xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz ma'naviyatini yuksaltirishda, ularda ezgu insoniy fazilatlarni kamol toptirishda qudratli ma'rifiy vositadir. A. Navoiy ijodiga nazar tashlar ekanmiz, janriy rang-barangligi hamda g'oyaviy yuksakligi bilangina emas, balki ilg'or fikr-g'oyalar o'ziga xos ifodasi bilan ham jahon adabiyotida yuksak mavqega va shuhratga ega ekanligining guvohi bo'lamiz.

Navoiyning lirik janrlar doirasini kengaytirish va poetik jihatdan rivojlantirish, ularning ijtimoiy mohiyatini oshirish borasidagi tashabbuslari yuksak g'oyalarning mukammal badiiy shaklda ifodalanishi uchun imkon beradigan poetik vositalar topib, ijod jarayoniga keng joriy etish yuzasidan olib borilgan jiddiy izlanishlar bilan bevosita qo'shilib ketgan. Binobarin, Navoiy lirikasining g'oyaviy-badiiy qimmati, shoir san'atkorigining o'ziga xos qirralari uning poetik tasvir vositalari doirasi, shuningdek, ularni qo'llash usullarida yanada aniq namoyon bo'ladi. Jumladan, birgina „Xazoyin ul-maoniy” devonida ma'naviy, lafziy va mushtarak san'atlarning yuzdan ortiq turi mavjud bo'lib, ular turli o'rnlarda va xilma-xil ma'nolarda ishlatalgan.

Navoiyning lirik asarlari jamlangan „Xazoyin ul-maoniy” devonida ikki yarim mingdan ortiq g'azal bor. Sharq adabiyotida bironta shoirga bunchalik ko'p g'azal yozish nasib bo'lмаган. Ammo gap faqat sonda emas. Navoiy qalbidan quyilib chiqqan g'azallarning har biri daho ijodkorning benazir san'ati va teran tafakkuridan guvohlik beradigan mo'jizadir. Bu badiiy miniaturlarning yaratilganligiga besh asrdan oshdi, lekin kecha yozilganday hamon ruhimiz, shuurimizni g'alayonga solib, dillarga halovat bag'ishlaydi, baytlar qatidagi sehrli va sirli ma'nolarni teranroq, to'laroq anglashga intilamiz. Buyuk o'zbek shoiri salaflari ijodxonasida kamolga yetgan ko'hna janrning imkoniyatlarini istifoda etib, bemisl mahorat ko'rsatish, xazoya bilmas she'riy gulshanlar yaratish barobarida o'zi mustaqil ravishda yangi ifoda usullari-yu uslublar kashf qiladi, ijodiy tajribalar, ulkan izlanishlar yo'lidan borib, g'azal inkishofini baland cho'qqilarga olib chiqadi. Yaxlit ma'noli, voqeaband g'azallar yaratish ulug' Navoiyning shunday uslubiy ixtiolaridandir. Maqsud Shayxzoda birinchi bo'lib bunga e'tiborimizni qaratgan edi. Avvalgi shoirlarda ahyon-ahyon uchrab turadigan bu xususiyat Navoiy ijodida izchillik tusini oladi, muayyan raviya, badiiy ifoda tarziga aylanadi. Turfa insoniy holatlar, voqeа hodisalar tasviriga bag'ishlangan turkum g'azallar shundan dalolat beradi. Xususan, uning „Goroyib us-sig'ar” devoniga mansub „El komin ravo ayla” g'azalida ushbu fikrlar tasdig'ini ko'ramiz:

Ko'ngillar nolasi zulfung kamandin nogahon ko'rgach
Erur andoqli, qushlar qichqirishqaylar yilon ko'rgach
Ko'ngul choking ko'zumda ashki rangin elga fosh etadi,
Zaxmini fahm aylarlar el daryoda qon ko'rgach
Ko'zum qon yosh to'kar, netib ko'ngil zaxmin yashuray

Toparlar yerda zaxmin sayd qonidin nishon ko'rgach.

G'azalning ilk baytida ko'ngillar zulfining xalqasini ko'rgach, go'yoki ilon oldida turgan qushlarning qichqirganlariday nolalar aylashi nazarda tutilgan. Ya'ni inson ko'ngli dunyoning beqarorligidan azob chekadi, uning tuzoqlarida esa nola qilishi tasvirlangan. Ikkinci baytda esa hajr ko'nglini parchalagani, buni shoirning ko'zidan oqqan rangin yoshlardan ham bilish mumkinligi, ko'zlarning fosh etib qo'yishi, hattoki, daryo yuzidan qonli suvini ko'rgan kishilar baliqning jarahatini tezda anglab yetishlari namoyon bo'lgan. Keyingi baytlarda yerda qoni qolgan saydlar, kuz fasli kelganda bog'dagi barglarning qizara boshlashi, qush uyasidan polaponlarni olayotgan bolalar, karvonini ko'rganda yuzini yashirib olgan sahroyi qaroqchilar, tun-kechada hamma yoqni yutib ketgan gulxan, olavlar, ularning har qadamda uchrashi, bizning bunga shohid bo'lishimiz, zavqlanishimiz, hayratga tushib ta'sirlanishimiz kabilar aks ettirilgan.

Umuman, Navoiy lirkasi o'zining janriy o'ziga xosligi, shuningdek yuksak badiiyligi bilan necha asrlardan buyon insoniyat qalbini larzaga solib kelmoqda. Buyuk mutafakkir ijodini o'rganish hamda uning sehr jozibasini keng targ'ib qilish biz yoshlarning eng asosiy vazifalarimizdan biridir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Haytimbetov A. Navoiyxonlik suhbatlari.- Toshkent: o'qituvchi, 1993. Ma'naviyat ,2008
2. Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat malohati. – Toshkent: Sharq, 1999.

ONA TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

*Miraxmedova Firuza O'rakovna
Toshkent viloyati Angren shahar
39-umumiyy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fan o'qituvchisi
Tel 93 606 07 57*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili darsarida zamonaviy texnologiyalardan: mutimediya vositalari AKT lardan foydalanishning afzalliklari haqida fikr yuritiladi

Kalit so'zlar: Axborot kommunikatsion texnologiyalar, multimediali o'quv kurslari, multimediali o'quv darsliklari, AKT, Microsoft Power Point.

Ta'lim sohasidagi barcha islohatlarning asosiy maqsadi ma'naviy jihatdan mukammal rivojlangan insonlarni tarbiyalash, ta'lim tizimini takomillashtirish, dars jarayonlarini yangi pedagogik va axborot texnologiyalari asosida har tomonlama zamon talabiga mos ravishda amalga oshirishdan iboratdir. Shuning uchun ham bugungi kunda ta'lim - tarbiya tizimida kompyuter va axborot texnologiyalarining zamonoviy texnologiyalaridan samarali foydalanishga alohida e'tibor berilmoqda. Bu esa ta'lim jarayonida o'quvchilarga turli fanlardan bilim beruvchi pedagog kadrlarni axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalalaridan foydalanishlari uchun, eng avvalo bu sohadagi bilim va malaka darajalarini oshirish, ta'lim tizimini texnik jihatdan ta'minlash, internetdan foydalanish imkoniyatlarini to'la yaratib berish orqaligina samarali natijaga erishish mumkin.

Ta'lim tizimi sifati va samaradorligini oshirishning asosiy usullaridan biri o'quv jarayonida zamonaviy axborot kommunikasion texnologiyalarni, shu jumladan multimediali o'quv kurslarini qo'llash, o'qituvchi va o'quvchining interfaol o'zaro aloqalarini ta'minlash, multimediali o'quv kurslarini va darsliklarini ishlab chiqishda yuqori malakali kadrlarni jalb etishdan iborat bo'ladi.

Multimedia axborotlarni har xil ko'rinishlarda tasvirlash va dinamik obrazlarini yaratish, uni ko'rish va eshitish organlari orqali qabul qilish va tasavvur etish imkoniyatlarini yaratadi.

Kundan-kunga rivojlanib, taraqqiy etib kelayotgan vatanimiz yoshlari bugungi kunda ja-hondagi o'z tengdoshlari qatorida turushlari uchun zamon bilan hamnafas bo'lishlari, zamonaviy ilmlarni puxta bilishlari lozim deb o'ylaymiz. Buning uchun har bir o'qituvchi va o'quvchi zamon talabi bo'lgan AKT oid bilimlarni puxta o'rgangan bo'lishlari kerak. Bunday bilim egasi bo'lgan o'qituvchining dars samaradorligi yuqori bo'ladi. Mamlakatimizda ta'lim tizimida ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda AKTdan samarali foydalanish dolzarb masaladir. Aynan axborot texnologiyalari ta'limning universal vositasi hisoblanib, nafaqat o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish imkonini beradi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlan-tirish, bilishga qiziqishlarini qondiradi. Ma'lumki, ona tili va adabiyot fani ta'lim tizimining poydevori hisoblanib, o'quvchilarni boshqa fanlarni o'zlashtirishi unga bog'liq bo'ladi va bu ona tili o'qituvchisi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. AKTdan dars jarayonida foydalanish natijasida;

- o'quvchilarda fanni o'rganishga qiziqish ortadi;
- mashg'ulotlar o'quvchilar uchun zerikarli bo'lmaydi;
- kompyuter bilan ishlashga bo'lgan ishtiyoq oshadi;
- ta'limda o'quvchining individuallik darajasini oshiradi;
- o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatini rivojlanadir;
- yaxlit axborot tizimini to'plash imkoniyatiga ega bo'ladi;
- materialllar mazmunining xilma-xilligini ta'minlaydi;
- ta'limda ko'rgazmalilikni kuchaytiradi;
- texnika vositalari bilan ishlay olish malakalari shakllanadi;
- o'quvchilarda o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalari paydo bo'ladi;
- tabaqalashgan ta'lim tizimiga o'tish imkoniyati tug'iladi.

AKTdan foydalanilganda ta'limda shaxsga-yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish oson bo'ladi, butun o'quv jarayonini samarali tashkil qilish imkoniyati paydo bo'lidi. Dars jarayonida

tayyor multimediali mahsulotlari va kompyuter ta'limi dasturlaridan, o'quv va sinfdan tashqari ishlarda Internet tarmog'i vositalaridan foydalanib, multimediali ta'lim dasturlari va taqdimotlar, loyihibar yaratiladi. Darslarda o'quv va o'yin dasturlaridan foydalanish katta samara beradi. Ona tili uchun turli didaktik materiallar to'plamidan foydalanib, ko'rgazmali-mashq, nazorat-mashqlari va test sinovlari modullari kiritilgan aralash kompyuter dasturlarini tayyorlash mumkin. Unga fanga oid qoidalarni joriy o'rganish va umumlashtirilgan takrorlash uchun variantlarda berilgan grammatika-orfografik mavzular bo'yicha boy va turli-tuman materiallardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Darslarda elektron o'quv qo'llanmalari tayyorlab, foydalanish mumkin. Unda so'zni tovushli-harfli tahlil qilish, so'zning bo'g'inxilarini tuzilishi, ba'zi orfogrammalar o'rganilishi turli qiziqarli ko'rgazmali va ovozli material berish mumkin. Microsoft Power Point dasturlari yordamida yaratilgan taqdimotlar ta'lim jarayonida AKTdan foydalanish juda samarali shakli hisoblanadi.

Taqdimotda asosiysi — axborotliligi, ko'rgazmaliligi, qiziquvchanligi hisoblanadi. Mazkur dastur orqali turli mavzu va fanlar bo'yicha taqdimotlar yaratishda fotosuratlar, rasmlar, animatsiya, qo'shimcha axborotlardan foydalanish mumkin. Albatta, bunday usullarda dars o'tish yaxshi samara beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, zamonaviy ta'limda PISA baholash tizimidan foydalanish ham o'quvchi tomonidan o'sha fanni chuqur o'zladhtirilishiga olib keladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. ubayxo'jayeva R. Ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash Boshlang'ich ta'lim , 2006, 3-son, 6-7-betlar.
2. Xoliqova M. Ta'lim texnologiyalaridan foydalanish Boshlang'ich ta'lim, 2009, 5-son, 20-21-betlar.
3. Ziyomuhamedov B., Tojiyev M. Pedagogik texnologiya – Zamonaviy o'zbek modeli. – Toshkent: "Lider Press", 2009.

TEENAGERS PROBLEMS IN CLASS

Sirdaryo region Shirin city

School number 1

English teacher: S. T. Mirzaliyev

Contact number: +998949334499

Annotation: This article is written for teachers with large classes of pupils who have encountered some of the following or similar problems during speaking activities in their classroom.

*Why should we teach speaking skills in the classroom?

*Motivation

*Pupils won't talk or say anything

*When pupils work in pairs or groups they just end up chatting in their own language

*When all the pupils speak together it gets too noisy and out of hand and lose control of the classroom.

Keywords: L1, target, culture poster,

Many pupils equate being able to speak a language as knowing the language and therefore view learning the language as learning how to speak the language, or as

Nunan (1991) wrote, "success is measured in terms of the ability to carry out a

Conversation in the (target) language." Therefore, if pupils do not learn how to speak or do not get any opportunity to speak in the speak or do not get any opportunity to speak in the language classroom they may soon get de-motivated and lose interest in learning. On the other hand, if the right activities are taught in learning. On the other hand, if the right activities are taught in the right way, speaking in class can be a lot of fun, raising general learner motivation and making the English language classroom a fun and dynamic place to be.

Speaking is fundamental to human communication Just think of all the different conversations you have in one day and compare that with how much written communication you do in one day. Which do you do more of? In our daily lives most of us speak more than we write, yet many English teachers still spend the majority of class time on reading and writing practice almost ignoring speaking and listening skills. Do you think this is a good balance? If the goal of your language course is truly to enable your pupils to communicate in English, then speaking skills should be taught and practiced in the language classroom.

One way to tackle this problem is to find the root of the problem and start from there. If the problem is cultural, that is in your culture it is unusual for pupils to talk out loud in class, or if pupils feel really shy about talking in front of other pupils then one way to go about breaking this cultural barrier is to create and establish your own classroom culture where speaking out loud in English is the norm. One way to do this is to distinguish your classroom from other classrooms in your school by arranging the classroom desks differently, in groups instead of lines etc. or by decorating the walls in English language and culture posters. From day one teach your pupils classroom language and keep on teaching it and encourage your students to ask for things and to ask questions in English. Giving positive feedback also helps to encourage and relax shy pupils to speak more is to allocate a percentage of their final grade to speaking skills and let the pupils know they are being assessed continually on their speaking practice in class throughout the term.

A completely different reason for pupil silence may simply be that the class activities are boring or are pitched at the wrong level. Very often our interesting communicative speaking activities are not quite as interesting or as communicative as we think they are and all the pupils are really required to do is answer "yes" or "no" which they do quickly and then just sit in silence or worse talking noisily in their L1. So maybe you need to take a closer look at the type of speaking activities you are using and see if they really capture student interest and create a real need for communication.

When pupils work in pairs or groups they just end up chatting in their own language. Is the activity or task pitched at the right level for the pupils?

Make sure you give pupils all the tools and language they need to be able to complete the task. If the language is pitched too high they may revert to their L1, likewise if the task is too easy they get bored and revert to their L1. Also, be aware of the fact that some pupils especially

beginners, will often use their first language as an emotional support at first, translating everything word for word to check they have understood the task before attempting to speak. In the case of these pupils simply be patient as most likely once their confidence grows in using English their dependence on using their first language will begin to disappear.

When all the pupils speak together it gets too noisy and out of hand and lose control of classroom. First of all separate the two points a noisy classroom and an out-of-control classroom. A classroom full of pupils talking and interacting in English, even if it is noisy, is exactly what you want. Maybe you just feel like you are losing control because the class is suddenly pupil centred and not teacher centred. This is an important issue to consider. Learned-centred classroom where learners do the talking in groups and learners have to take responsibility for using communicative resources to complete a task are shown to be more conducive to language learning than teacher-centred classes (Long & Richards 1987). Nevertheless, many classrooms all over the world continue to be teacher centred, so the question you have to ask yourself is, how learner centred is my classroom?

Losing control of the classroom, on the other hand, is a different issue. Once again walking around and monitoring the pupils as they are working in groups can help, as you can naturally move over to the part of the classroom where the noise is coming from and calm the rogue pupils down and focus them back on the task without disrupting the rest of the pupils who are working well in their groups. If pupils really get too rowdy then simply change the pace of the class and type of activity to a more controlled task, for example a focus on form or writing task where pupils have to work in silence individually. Once the students have calmed down you can return to the original or another interactive group activity.

These are just some of the problems that teachers with large classes face when teaching speaking activities in the classroom. These problems are not new nor are the solution offered above. Teachers all of the world continue to face the same hurdles, but any teacher who has overcome these difficulties and now has a large class of energetic pupils talking and working in English in groups together will tell you it is worth all the trial and error and effort at the outset. If you believe in the importance of teaching speaking skills in the classroom but are having difficulties making speaking activities work in your classroom, why not contact your local teaching associations or branch of TESOL.

References

1. Nunan.D. Language Teaching Methodology. UK: Prentice Hall International (chapter two & three)
2. Long M.H & Richards J.C. Methodology in TESOL. USA: Heinle & Heinle
3. www.uza.uz
4. Newspaper: "Xalq so'zi" dec 2012.

“EDUCATION IN AMERICA”

Baratova Munisa Ashraf qizi
The student of Karshi State University
Phone number: +99899 342 36 38

Annotation: This article is about the education system in the United States. The article describes the education system and provides information on raising a child in the family.

Key words: education, education system, bachelor, master, higher education, kindergartens.

The structure of the education system in the United States is as follows:

1. Preschool(kindergarten) educational institutions where children are brought up from 3 to 5 years old.

2. Primary schools for grades 1-8 (students in such schools are from 6 to 13 years old)

- Secondary schools consisting of grades 9-12 (in such schools children aged 14-17 are educated). It consists of lower and upper stages.

3. The next stage of education in America is higher education, which is a postgraduate or doctoral program organized within colleges and other higher education institutions that teach for 2 or 4 years.

Higher education itself is carried out in 4 stages:

4. The minor specialization is done in a 2-year college. The bachelor's degree is held in 4-year colleges.

5. Graduates of 4-year colleges or dorilfunun may pursue Phase 3. This is a 1-2 year Master's School.

In America, mothers raise children under the age of 3, but they are not given any benefits. As well as this, mothers there are responsible for their children until their children reach school age. There are two directions in higher education: 1. Individualization of education; 2. Realization of independent work of the student. Indeed, the teacher plays a guiding role. The main goal is to practice and teach logical thinking. From the above, it can be concluded that in schools, the academy provides its students with knowledge in three areas: vocational and general areas. Currently, the basics are taught: agriculture, business education, trade and vocational basics. There, each student is given a certificate for their grades in the subject. Depending on the chosen profession of boys and girls, their ability and ability in this profession is determined. During the lesson, teachers use different teaching methods and elements. Young children, in particular, are nurtured through a variety of hobbies, videos, multimedia tools and enjoyable music to help them take a more responsible approach to the lesson. In order for 90% of the population to have higher education, students must be able to demonstrate their strong talents in areas such as mathematics, science, history, geography, and students must be able to take the first place in the world in achieving success is important. In recent years, a great deal of work has been done during these era of programs and systems that define the future of education in America. To sum up, the education system in all American states is at a high level. it is no exaggeration to say. At the same time, I intend to study in such a strong country, to make many friends there and to be able to exchange views with their hospitable peoples, of course, I will never stop researching in this field. Because we are the ones who are able to achieve higher goals.

O'QUVCHILAR BILIMIDAGI BO'SHLIQLARNI ANIQLASH VA ULARNI BARTARAF ETISH

*Shokirova Muxtasar Abdubilolovna
Farg'ona viloyati Buvayda tumani
47-umumi o'rta ta'llim maktabining
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Men o'z maqolamda o'quvchilar bilimidagi bo'shlialarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha fikr va mulohazalar bildirganman.

Kalit so'zlar: bo'shliq, "Husnixat" mashqi, "So'z" o'yinini, "Topshiriqlar bellashuvi", "Zukkolar bahsi", "Hotira mashqi"

Mamlakatimizda uzlusiz ta'llim tizimidagi isloxatlar "Ta'llim to'g'risida" gi qonuni "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" asosida ishlar olib borilmoqda. Ta'kidlash joizki, yuqoridagi dastur va qonunlar ijrosini ta'minlash maqsadida tuman XTB tomonidan o'quvchilar bilim samaradorligini oshirish, iqtidorli va istedodli o'quvchilarni izlab toppish hamda ularni rag'batlantirish borasida qator ijobjiy ishlar amalga oshirildi. Jumladan maktablarni moddiy bazalari mustaxkamlandi, yangidan sport inshoatlari qurildi, hamda yangi pedagogic texnologiya asosida dars berayotgan o'qituvchi va tarbiyachilar muntazam ravishda rag'batlantirib borilmoqda. Maktabda ta'llim olayotgan iqtidorli o'quvchilar bilan bir qatorda, past o'zlashtiruvchi o'quvchilarni xam mavjudligini inkor etib bo'lmaydi. Maktab o'quvchilari orasida ana shunday past o'zlashtiruvchi o'quvchilarni topish, ularda paydo bo'lgan bo'shlialar sababini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha qo'shimcha mashg'ulotlar olib boorish usullarini ko'rsatib berish hamda ular bilimidagi bo'shlig'i bo'lgan o'quvchilar bilimi samaradorligini ko'tarishga o'z xissalarini qo'shgan pedagoglarni maktabimiz tomonidan rag'batlantirib borilmoqda. Maktabda "O'quvchilar bilimidagi bo'shlialarni aniqlash va uni bartaraf etish uchun mashg'ulotlar olib boorish to'g'risida" maktb direktorini buyrug'i chiqarilgan. Shunga asosan o'quvchilarning ta'llim tayyorgarlik darajasini Davlat Ta'llim Standartlariga mosligini aniqlash, bilim samaradorligi past bo'lgan o'quvchilarni toppish va bilimidagi bo'shlialarni to'ldirish bilan bog'liq ishlarni amalga oshirilmoqda.

O'quvchilar bilimidagi bo'shlialarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha maktab fan o'qituvchilarini vazifalari:

- Bilimida bo'shlig'i bor o'quvchilarni aniqlash;
- Chorakli ish reja tuzish;
- Mashg'ulotlar dars ishlanmalarini yozib borish;
- Mashg'ulotlar jurnalini to'ldirish
- Bilimida ijobjiy o'zgarishlar bo'lgan o'quvchilarni rag'batlantirib borish.

Fanlardan tuzilayotgan ish rejallarda past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning eng avvalo ona tili fanidan chiroyli yozuviga, shuningdek ifodali o'qishiga eng kamida mashg'ulotlar o'tish uchun 12 soat vaqt ajratilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki chiroyli yozuv hamda ifodali o'qishni yaxshi o'zlashtirmagan o'quvchi boshqa fanlardan bo'shlialarni to'ldira olmaydi.

Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishslashda maktab ona tili va adabiyoti fanidan quyidagi mashg'ulotlarni qo'llash samaradorlikka erishishga yordam beradi:

Ona tili fanida: "Husnixat" mashqini o'tkazish, amaliy mashqlarni bajarish, "So'z" o'yinini o'tkazish, lug'atlar bilan ishslash, "Topshiriqlar bellashuvi", "Zukkolar bahsi".

Adabiyot fanida: she'rlar yodlash, matn ustida ishslash, izohli lug'at asosida ishslash, "Hotira mashqi" asosida tafakkurni o'stirish, badiiy asarlarni mustaqil o'qib o'rganish, "Ifodali o'qish" mashg'ulotlari.

Yuqorida keltirilgan mashg'ulotlarni darslarda doimiy ravishda qo'llash orqali o'quvchilar bilimidagi bo'shlialar to'ldirib boriladi. Boshqa fan o'qituvchilari xam darslar davomida ko'proq turli xil musobaqalar, o'yinlar tashkil etish orqali o'quvchilarni o'z faniga qiziqtirib, o'quvchilar bilimini mustaxkamlab, ular bilimidagi bo'shlialarni to'ldirishi mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Davlat ta'llim standartlari va o'quv dasturi. Toshkent 2018
2. N. Rasulova "Ona tilidan ma'ruzalar"

METHODOLGY OF LEARNING ENGLISH LANGUAGE

*Tangirbergenova Nasiba Xakimbo耶ewna
Republic of Karakalpakiston Beruniy district
School 64 English teacher
Phone +998973580093*

Annotation: This article discusses the development of methodology in teaching English and modern methods and their importance in learning English.

Keywords: analytical method, acquisition of a language is measured, system of learning a language

Modern foreign languages were studied in the grammar-based format the same way Latin had been taught previously. This method dominated foreign language studies for over 300 years. According to the grammar-translation method the language is a synthesis of words arranged in sentences according to different rules of different languages. Students were supposed to learn words and grammatical rules and construct sentences based on these. The words were grouped in lists and the rules were memorized in a strict order. This system of learning a language was very rigid. Learning in this way students were not able to embrace the variety and richness of the spoken language. When the student was faced with the real spoken language, quite different from the artificially built sentences he had been accustomed to, he was at a complete loss. Also in the 16th century, a first grammar of English as a foreign language appeared. It was entitled Le Maistre d'Escole Angloise and was written by James Bellot. It contains familiar dialogues for the instruction in the English language. Another work of the same kind was Grammaire Angloise published in 1633 (1662 according to Albert H. Marckwardt in Old Paths and New Directions in Teaching English by George Mason.) These authors brought notes of modernity concerning correct pronunciation and dialogues. They no longer follow the path of synthesis. 3. The beginnings of the Analytical Methods Next to these works new conceptions of language teaching followed. One of them was the analytical method. The supporters of this method were of the opinion that the teaching of a language should start with the written text and by its analysis to teach its words and rules. The precursor of this analytical method was Wolfgang Radke or Raticius (1571-1635) His ideas surpassed the time he lived in. According to his concept everything had to be taught by logical sequence. The text was first presented, then the grammar. First the example was given, then the rule. There was no memorization. He did not present linguistic explanations either. Instead he presented coherent texts. These texts were first discussed. A detailed analysis followed that lead to learning of words and fundamental grammatical rules. It is obvious that the ability to talk about grammar and to recite its rules is very different from the ability to speak and understand the language. To him translation is a valuable skill in itself but not a substitute for practicing the language.

Learning process of English is always a difficult one to most of the second language learners. Students, especially from rural background, find it very difficult to read, write, and speak English even though they studied English as a second language from class I to class XII. These students do not have enough exposure to develop or correct their English extensively. For such students, role of teacher is predominant and teacher should use innovative teaching methods to make her students develop the second language learning process gradually. Practical knowledge of learning a language is an experimental approach for second language learners. Such learners should experiment their knowledge by communicating with others confidently. Their errors can be rectified or pruned through this practice. Teachers should develop students self confidence, independent thoughts, interest, and aid them to realize that their first language knowledge repository would be helpful to learn the second language confidently. Teachers should discover activities and tasks that are filled with educational achievements. By using various tasks would help learners to understand the use of language in real-life situations by engaging them in doing many activities in the classroom. In the present age, students' acquisition of a language is measured in. English plays an important place in every student's life directly or indirectly. Though, chalk and board method is unbeatable, using technological tools in it. No more English is considered as a subject by learners, but it is considered as a language by students, due to

globalization. In this vying competitive world, most of the institutions have set up language lab for their students to learn English. At present, multimedia lab is quite attractive and instilling the interest of learning the language. The difference International Journal of between a normal language lab and a multimedia lab is that the former provides audio equipment through which learners can listen to the tapes, record their voices, and communicate with the teacher, while the latter operates as a multifunction tool through which students can either listen to the tapes, watch videos and different TV channels, access internet or communicate with one another while the teacher can operate technical equipment to group or to pair students, and hold discussions within the class. Bryant (2006) expresses that in this technological era learners require good rapport with other learners through chatting, task performance, and virtual collaborative conversational interaction.

References

1. Allwright, D. (1984). The importance of interaction in classroom language learning. *Applied Linguistics*, 5(2), 156179. doi: <https://doi.org/10.1093/applin/5.2.156>
2. <https://www.fluentu.com/blog/educator-english/new-methods-of-teaching-english/>

"ERROR ANALYSIS OF SUBJECT-VERB AGREEMENT IN THE DIARY WRITTEN AND SOME SIGNIFICANT RULES".

Temirova Nilufar Sunnatillo qizi
Student of Samarkand State Institute of
Foreign Languages.
Phone number: (+998)914743220

Annotation: the article aims at identifying the factors of errors which cause the subject-verb agreement errors in the diary written by students and it helps students to develop their ability to use subject-verb agreement through important grammar rules.

Key words: grammar errors, subject-verb agreement, sentences, linguistics, significant rules, confuse.

English has four skills and some linguistics components that must be mastered in teaching learning process. Grammar is one of English components that must be mastered in order to be able to construct English sentences. And Grammar is significant aspect of language that a student has to develop and master among all other aspects of language. In addition, students are expected to use English to write sentences paragraphs, or even essay well. However, many students have problems in applying rules in their writings even though they have been learning English for even 12 years in school and lyceums or colleges.

Traditionally, errors in subject-verb agreement may occur when :

- a sentence contains a compound subject;
- the subject of the sentence is separate from the verb;
- the subject of the sentence is an indefinite pronoun, such as anyone or everyone;
- the subject of the sentence is collective noun, such as team or organisation ;
- the subject appears after the verb

Recognizing the sources of common errors in subject-verb will help every one avoid these errors in their writings.

First of all, Subjects and verbs must agree with one another in numbers (singular or plural). Thus , if a subject is singular, its verb must also be singular; if a subject is plural, its verb must also be plural.

While grammar is not as static a science as is typically assumed, there are some rules of subject-verb agreement that attempt to objectify part of the English language form. In this article, the some rules of subject-verb agreement will vary somewhat by dialect.

• Don't get confused by the words that come between the subject and verb; they don't affect agreement. For example,

- a) the dog, who is chewing on my shoes, is usually very good.
2. Prepositional phrases between the subject and verb usually don't affect agreement.
  - a) The colors of the rainbow are beautiful.
3. If the words each, every , or no come before the subject, the verb is singular.
  - a) No smoking and drinking is allowed. Every man and woman is required to check in.
4. The only time when the object of the preposition factors into the decisions of plural or singular verb forms is when noun and pronoun subjects like some , half, none, more, all, ect, are followed by a prepositional phrases. In these sentence, the object of the preposition determines the form of the verb.
  - a) All of the chicken is gone. All of the chickens are gone.
5. If the subject is singular and followed by some aspersions like " along with,together with, including, accompanied by, in addition to, as well as" we use a singular verbs. If the subject is plural, we use a plural verb.
  - a) the teacher, as well as his students, is going to visit the museum.
  - b) my dog along with its puppies lies in the shade.
6. If one subject is singular and one is plural and the words are connected by the words or, nor, neither/nor , either/or, and not only/but also, you use the verb form of the subject that is nearest the verb.

7. “ Except for the pronouns (few,many,several,both) that always take the plural form.
a) Few were left alive after the flood.

References:

1. Practical English Grammar for Academic Writers : advanced SUBJECT-VERB AGREEMENT. Kenneth Cranker. Wayzgoose Press. Amazon.com
2. Grammar Fundamentals for Teaching English as a Foreign Language. 2019. International TEFL academy press. amazon.com
3. English Grammar in Use 4th edition.. Raymond Murphy .2012

UYG‘ONISH DAVRINING YORQIN VAKILLARIDAN BIRI MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY.

*Xamidova Muqaddamxon Muxamadaminovna
Farg‘ona viloyati Buvayda tumani 47-umumiy
o‘rta ta’lim mакtabining ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada uyg‘onish davrining yorqin vakillaridan biri Mahmudxo‘ja Behbudiying hayoti va ijodi haqida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Jadidchilar rahnomasi, dahriy, dramaturg, alloma, arbob.

Buyuk marifatparvar alloma, yozuvchi, dramaturg va jamoat arbobi Mahmudxo‘ja Behbudiylar 1875-yilning 19-yanvarida Samarqand shahrida muftiy oilasida dunyoga keladi. Oiladagi muhit undagi ma‘rifat, adabiyot ijtimoiy hayotga qiziqishini uyg‘otadi.

Behbudiying otasi islom huquqshunosligi bo‘yicha yirik mutaxassis bo‘lgan. U bu borada ko‘plab risolalar yaratgan. Bu muhit Behbudiyliga ta’sir etmay qolmaydi. U bu haqda keyinchalik so‘zlab maqolalaridan birida yozgan “Hidoya”, “Islom huquqiga sharhlar” asarining o‘z taqdirida katta rol o‘naqanini qayd etgan.

Yozuvchi adabiyot va tarix qatori siyosatshunoslik bilan ham jiddiy shig‘ullangan. Gazeta va jurnallar orqali jahonda sodir bo‘layotgan siyosiy voqealar bilan yaqindan tanishib brogan. Makkaga borish maqsadida arab tilini mukammal o‘rganib, islom tarixi va nazariyasi bilan shug‘ullangan. U 1899-yilda hajga borib u yerda muftiy unvoniga ega bo‘lib qaytadi. Haj bahonasida Misr va Istanbulda bo‘ladi.

Qrim – tatar allomasi Ismoil G‘aspirali (Gasprinskiy) va u bosh muharrir bo‘lgan “Tarjimon” gazetasi M. Behbudiyni buyuk marifarchi va o‘zbek jadidchilik harakatining rahbarlaridan biri bo‘lib yetishida muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

1912-1913yillarda Behudiy Samarqandda “Samarqand” gazetasi va “Oyna” jurnaliga asos solidi. U 1914 yilda yana Turkiya, Misrga borib, u yerdan muhim kitoblar, o‘quv qo‘llanmalar olib keladi. Yangi usuldagagi maktab dasturi ustida ishlashga kirishadi. Biroq u turli to‘siqlarga uchrab, “jadidlar rahnomasi”, “dahriy” deb e’lon qilinadi.

Mahmudxo‘ja Behbudiying mazkur gazeta va jurnallarda chop etilgan ilm-marifat, adabiyot-san‘at, tarix-siyosat, din va hayotga doir o‘z zamonasining kamol topshida juda katta tarviyaviy-targ‘ibot vaziasini o‘tadi. Maktab va maorif, milliy madaniyatga oid qarashlari esa asosiy diqqat-markazida bo‘ladi.

O‘zbek dramaturgiyasiga, umuman, teatriga poydevor qo‘ygan bu asar o‘z davrida Abdulla Qodirining “Baxtsiz kuyov” dramasi, Mirmuhsin-Fikriyning “Befarzand Ochilboy”, Hamza Hakimzoda Niyoziyning “Yangi saodat” kabi qissalarining yaratilishiga turtki bergan. Albatta, Behbudiying xalq o‘rtasida ortib borayotgan obro-e’tibori nafaqat amirlik rahbarlari, balki bolsheviklarning ham reja va niyatlariga zid etdi. 1919 yilda xorij safariga chiqqan Behbudiylar ular chaquvi bilan Qarshida ushlanib, Said Olimxon farmoni bilan qatl qilinadi.

Sadriddin Ayniy allomaning fojiali vafoti bilan bunday yozgan: ”Jafokash shoir oladi, chunki u 20 yil mobaynida o‘zining ongi va insoniy qadru qimmatini bilgan barcha mavjudotni erkin hayot, nur va marifat uchun kurashga chorlab keldi”.

Qarshi shahri 1920-1930 yillarda Behbudiylar nomi bilan atalgan. Behbudiylar nomi 1937 yilga kelib qatag‘on qilinadi va 1957 yilda oqlanadi.

Hozirgi kunda alloma qoldirgan boy va rang –barang adabiy, madaniy va ma‘rifiy meros o‘z xalqning istiqloliga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “O‘zbek adiblari” S.Mirvaliyev, R.Shokirova Toshkent 2007.
2. “O‘zbekistonning XX asrdagi davlat siyosiy arboblari” I.Yo‘ldashev Toshkent 2006.

THE WAYS FOR IMPROVING PUPILS SPEAKING SKILLS

*Xusanova Dilorom Mamatovna,
Jizzax viloyati,
Sharof Rashidov tumani,
59-umumta'lim maktabi
Ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotation: This article discusses the use of games for developing pupils speaking skills in teaching process and the importance in involving attendance to the lesson. This also learns the analyses about types of the games' helpful tips. The paper aimed to develop speaking skills to enhance students' knowledge and motivate them in the classroom.

Key words: Games, oral communication, speaking skills, receptive, productive.

English language is a universal language and one of the simplest and easiest languages in the world. It is the official language in a large number of countries. English language is the dominant business language and the Internet that demands a good knowledge of English especially of spoken English. So, while reading and listening are considered to the receptive skills in language learning, and writing and speaking are the order to productive skills necessary to be integrated in the development of effective communication of all the four English skills, speaking seems to be the most essential skill required for communication. So, English teachers should develop pupils speaking skills such as the secondary language learner. They face to obstacles during teaching process.

The problem of teaching English to pupils especially the problem of oral communication has such kind of difficulties among teachers and pupils. However, pupils understand commands and simple instructions of activities. Additionally, they can read and translate basic texts. Furthermore, pupils have difficulties with their speaking production, because they look apathetic in activities which involve oral skills. Many pupils feel afraid of criticizing and humiliated in front of their partners. As a result, they avoid to participating this kind of speaking activities. For this reason, teachers should try to concentrate of the pupils' weak points.

In the English lessons the first and second grades study according to the communicative approach method, emphasizing the acquisition of new vocabulary related to the context in which pupils find themselves. In third, fourth and fifth grades are thought with the same method, by teachers, but a special emphasis on

the reading and writing processes related to short narrative texts. In other grades English is studied based on the four skills reading, writing, listening and speaking. In tenth and eleventh grades teacher teach pupils strategies to help them get good results in the entrance exam to a university. Keeping in mind that pupils feel afraid of speaking during the classes teacher should consider games as the best motivation to help them speak in an appropriate atmosphere. Games also provide students with opportunities for free expression.

Teachers know that motivation plays an important role when they apply a game not only to get students concentration but also to produce better learning conditions. So, every lessons have some aims which are raise students' knowledge by the best teaching learning process. There are such kind of games for developing teaching learning processes.

Teachers use these games for developing speaking skills of pupils during the lessons and also they are useful in order to encourage the pupil's participation. Some foreign teachers who were Columbia researcher teachers, used these games as ESL learners and got achievements developing speaking skills of students.

In conclusion, developing oral communication help students for raising self-confident and knowledge get better results. Finally, researcher teachers recommended the use of different visual aids (pictures, flash cards, etc.) in order to develop even more the ability to speak in a free, comfortable and motivating way.

References

1. Mora, R . A & Lopera , M. C. Games in the classroom 2001
2. www.englishstudy

**KELAJAK AVLODNI ILM-HUNARGA YO'NALTIRISHDA,MAKTABI VA OILANING
HAMKORLIGI,HAMDA E'TIBORLI JIXATLARI**

*Yaqubbekova Dilnozaxon
13-umumiy o'rta ta'lim maktabi
fransuz tili fan o'qituvchisi
Andijon viloyati Oltinko'l tumani*

Annotatsiya: Ushbu maqola bugungi kunda o'qituvchi-o'quvchi,o'quvchi-ota-onasini o'qituvchi-ota-onasi o'rtasidagi hamkorlik,o'quvchini kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishida maktab va Oilaning ahamiyatlari haqida.

Kalit so'zlar: Oila, maktab, ta'lismi-tarbiya,ota-onasi, o'quvchi, o'qituvchi,hamkorlik,muhit,mut affakkirlar,Muslihiddin Sadi Sheroyev.

*Yoshlarga munosib ta'lim berish, ularning ilm-fanga bo'lgan
intilishlarini ro'yobga chiqarish-muhim vazifadir.
Sh.M.Mirziyoyev
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti*

Mustaqil O'zbekistonimiz rivojlanishning yuksak darajasida olg'a borayotgan bir davrda, ulg'ayib kelayotgan yosh Avlodni ta'lismi-tarbiyasi juda katta ahamiyat kasb etadi.Yurt kelajagi farzandlarimiz qo'lida ekan, ularga hayotning dastlabki kunimdan oq buyuk maqsadlari sari intilib yashashi,unib o'sishi uchun oila va maktab hamkorlikda yordam berishimiz,qo'llab quvvatlashimiz,kerakli Imkoniyatlari yaratib berishimiz va albatta o'z o'rnida doimiy nazoratni unutmasmigimiz kerak.O'quvchining bilim salohiyati qanchalik muhim bo'lmasin,bu ishni „Oila»ning ko'magisiz Hal etib bo'lmaydi Chunki oila ilk tarbiya o'chog'i,birinchini muallim,farzandlarlarimizning Ilm-hunar o'rganishga layoqatini,turli sohalarda qobilyatini,ijtimoiy qiziqishini uyg'otadigan dastlabki „ Tarbiya»maskani hisoblanadi.Farzandlarimizning voyaga yetishida,kamol topishida tarbiyaning kuchi va qudratiga alohida e'tibor beriladi.Sog'lom oilaviy muhit ota-onalarning oiladagi namunasi,ilm va hunarga bo'lgan munosabati,hamda atrofdagilarga ko'rsatgan mehr-oqibati muhim o'rinni tutadi.Shu o'rinda Sharq mutaffakkirlaridan biri bo'lgan Muslihiddin Sadi Sheroyevning fikrlarini keltirib o'tmoqchiman: „Oila-bolaning baxti,kelajagi uchun zamin yaratuvchidir.Oilada asosiy tayanch otadir,ma'suliyatli tarbiyachi hamdir.Ota o'z farzandlarini tarbiyalashi,o'qitishi,hunar o'rgatishi va jismoniy chiniqtirishi kerak».Demak ota oilaning tarbiyachisi hisoblansa,ona o'z navbatida „ Oilaning muallimasini»bo'lmos'i darkor. Mana shunday tarbiya maskani shakllantgan oilada kamol topayotgan farzand,o'zida yaxshi odat va fazilatlarni mujassam etadi.Har bir ota-onasi farzandini o'xidan ham baxtli,farovon va har tamonlama komil inson bo'lib kamol topishini hohlaydi.Shunday ekan farzandini ta'lismi olishi uchun ham mas'uliyat bilan yondoshmog'i zarur.Sababi ta'lismi-tarbiya egiz bo'lib, bir-biri bilan uzviy bog'liq, ta'lismi tarbiyada yoki aksincha tarbiyani t'limdan ajratib bo'lmaydi.Eng nufuzli maktabni tanlab,eng tajribali Ustozni qo'liga farzandini ilm olishi uchun topshirib, keyin esa Ishonch tufayli befarq bo'lgan ota-onalar yutqazadi.Chunki ular yuqorida aytib o'tganimdek oilaning tarbiyachisi va muallimasidirlar.Shunday ekan farzandini maktabdagi o'quv jarayonidan ham xabardor bo'lib hamkorlikni yo'lga qo'ygan ota-onasi kelajakdagi orzu maqsadi,farzandining buyuk kelajagiga sazovor bo'ladi.Farzand bir nihol bo'lsa albatta unga ota-onalarning go'zal tarbiyasi, Ustozlarning mukammal bo'lgan ilmi kerak.

Bugungi davr talablaridan biri shuki,o'qituvchi-o'quvchi-ota-onasi o'rtasidagi aloqalarni izchil yo'lga qo'yish kerak.Ana shunda farzandlarimizning ta'lismi va tarbiyasida bo'dhliq bo'lmaydi.Oila va maktab hamkorligi natijasida farzandlarimizning ta'lismi-tarbiya olishlari uchun sog'lom muhit shakllanadi.Barkamol avlod ta'lismi-tarbiyasi,bu uzlusiz jarayon bo'lib,bunda juda katta mas'uliyat biz o'qituvchilariga ham zimmasiga tushafi.Shu o'rinda biz oqituvchilar ham o'z hushmuomilaligimiz, o'z faninimizni puxta va yaxshi bilishimiz bilan birga o'quvchilarga o'rnat bo'lmos'imiz zarur.

Mustaqil O'zbekistonimizning barkamol avlodlarini ta'lismi-tarbiyasiga katta e'tibor qaratishimiz,maktab-oila hamkorligini ijobjiy yo'lga qo'yib, butun borlig'imiz bilan harakat qilmog'imiz kerak.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИЧАСТИЙ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА

Бабаходжаева Нигора Мухитдиновна
Термезский филиал Ташкентского
государственного аграрного университета
+998 907460932

В данной статье проводится анализ лексико-семантических особенностей причастий узбекского языка. Проведен сравнительный анализ причастий узбекского языка с причастиями, встречающимися в русской письменности. В процессе исследования выявлены особенности перевода узбекских причастий на русский язык и определены их новые значения

Ядро функционально-семантического поля таксида представлено двумя или более глагольных форм взаимосвязанным отношениями, одновременности и предшествования и следования. Такая характеристика таксистных отношений, в первую очередь обусловлено исконно-собственным значением языковых средств в языковой системе, принимающих участие в образовании данных отношений. Например, известно, что зависимая форма причастия -ганда в узбекском языке активно используемая при образовании обстоятельств времени, в основном представляют значения следования в таксистных отношениях: *Остона хатлаб кириб келганда, чамаси шин нафар одамни кўриб, кўркиб кетди, у нинг аҳволи оғир эди.* (Едва переступив через порог при виде около десяти человек с мрачными и суровыми лицами, его надежда вмиг обратилась в страх, он прибывал в тяжелом положении). Усмон ўтган или Тошкентга мажлисга борганда, унга пешво чиққан чўпонларни кўрмасликка олди. (Усман в том году, когда ездил на заседание в Ташкент, сделал вид, что не видел пастухов, шедших к нему на встречу). В данном случае ядра функционально-семантических полей обоих предложений одинаковы и наглядно это выглядит следующим образом: Зависимая форма причастия -ганда не во всех случаях может выражать отношение следования. Обратите внимание на следующие предложения: *Ёш шоир дафтарини олиб столга якинлашганда, уни хаяжон босди.* (Только в тот момент, когда молодой поэт взял тетрадь направился в сторону своего стола, его охватило сильное волнение). Туякашлар хайрон булиб турганда, у жон жахти билан милтикни кулига олди. (Пока верблюдоводы стояли в недоумении, он со всей силой ухватился за свою винтовку). Из примеров видно, что все обстоятельства времени образованы от глаголов состояния. Вся причина заключается именно в этом. Поэтому следует подробнее рассмотреть данную категорию глаголов. Ученый М.Оразов детально, исследовавший глаголы состояния казахского языка, в целом выделяет 11 лексико-семантических групп глаголов, из них 4 составляют глаголы состояния. Такая классификация очень близка и узбекскому языку. Глаголы этой группы выражают состояние действия или предмета и отличаются признаком одинаковой степени действия. Наши исследователи именуют подобные глаголы, как глаголы состояния-качества или же как глаголы состояния-положения. М.Оразов на основе компонентного анализа предлагает классификацию, которая выглядит следующим образом:

1) Глаголы состояния-качества. В большинстве случаев эти глаголы обозначают состояние-качество относительно имен существительных принадлежности и имен прилагательных и явно выражают постепенное изменение этого качества либо указывают на его постоянность: ұзаюв (удлинение), камаюв (уменьшение), купайтирув (умножение), окарув (белеть), калинлашув (уплотнение) и т.д.

2) Глаголы выражают состояние, положение человека или одушевленных предметов: озиш (худеть), тулишиши (полнеть), семириши (приправиться), улиш (умереть), энгашши (наклониться), ётиши (прилечь), ухлаши (спать) и т.д.

3) Глаголы имеющие собственно только значение состояния. К ним относятся четыре глагола: утирган (сидеть), ётган (лежать), юрган (ходить), түрган (стоять) [1, 21].

Глаголы состояния и в функции вспомогательного и в функции основного выражают только собственно-настоящее время: стол атрофида утириби - стол атрофида утириби - стол атрофида утириганда ёзишни бошлиди (*сидит за столом > пишет сидя за столом*), уйда туриби - уйда туриб караб туриби (*стоит дома > смотрит стоя из дома*) и др.

В связи с этим, таксистные отношения между обстоятельством в форме причастия *-ганда*, выражающего оконченное действие и глагольным сказуемым не могут быть следованиям, они образуют одновременное отношение. Обычно ядро функционально-семантического поля таксистных отношений, выраженных формой *-ганда* выглядит следующим образом: В данных предложениях временной характер таксистных отношений напрямую зависит и от наличия в них категории аспектуальности: тонг отганда (*когда начало светать*). Это обозначает неоконченность действия, но и выражает скорую близость окончания этого действия. В целом, в глаголах состояния непроизводной формы в функции собственно-настоящего времени наблюдается характер протекания действия. Например: Журабек пул санаб турибди (*Журабек считает деньги*). Здесь хотя и очевиден факт значения собственно-настоящего времени, но присутствует семантика длительности протекания действия;

2. У глагола *стоять* кроме значения собственно-настоящего времени есть и несколько других значений (дополнительных к основному значению): Сен келиб тұр (*Ты заходи*) (в знач.посещать) указывает на повторяемость действия. Сен күтиб тұр (*Ты пока подожди*) выражает ограниченность действия. Ойгул ва Ақбар ғаплашиб (*Айгул ыи Ақбар стоят разговаривают*) указывает на действие, происходящее в данный момент, и отражает состояние говорящих субъектов в ходе разговора;

4. Глагол *ходить* имеет сходное значение длительности действия с глаголом *лежать*: У макола ёзіб ётибди (*Он пишет статью – он пишет статьи*). Не смотря на то, что в предложениях имеются различные оттенки значения, но в целом в отношении коммуникативной значимости можно считать, что они одинаковые. Глагол *ходить* также выражает значение повторяемости действия, как и глагол *стоять*: Сен келиб тұр – (*Ты заходи – Ты приходи*) и др.

По мнению видного тюрколога Н.К.Дмитриева, в некоторых тюркских (узбекский, казахский, киргизский,) языках категория вида может выступать в качестве показателя времени [2]. Например, узбекские глаголы *сидеть*, *лежать*, *ходить*, *стоять* выражают и собственно-настоящее время и неоконченность действия, вместе с тем при структурном образовании с формой причастия *-ганда* обстоятельства времени указывают, как обычно не на действие следования, а на одновременность протекания действия. При значения следования сначала заканчивается одно действие, затем начинается второе, а при одновременном отношении оба действия происходят одновременно, так как второе действие начинается до завершения первого.

Ученый И.С.Маманов рассматривал глаголы состояния, как показатель категории несовершенного вида и констатирует тот факт, что они активно используются в самообразовании тюркских языков. В настоящее время у глаголов состояния в разговорной речи наблюдается тенденция к процессу стяжения. : Например, в узбекском языке: *езаётирманн* (*я пишу в данное время*), *уқиётирсан* (*ты читаешь в данное время*); Глаголы состояния во всех тюркских языках используются, как аналитическая форма образования собственно-настоящего времени. Формирование каждого нового слова и до его закрепления в лексической системе языка существуют определенные стадии. Новому обозначению, как и другим лексемам, требующим определенного времени для закрепления в лексической системе необходимо время. В любом процессе формирования сложного слова, от начала процесса до его конца данное название проходит через стадию обработки языковыми закономерностями [4].

А вот их слитное или же раздельное написание является в компетенциях специалистов-лингвистов. Как грамматический показатель глаголы состояния можно обозначать слитно, как в вышеуказанных тюркских языках. Однако, считаем, что для этого все еще необходима более детальная научно-разработанная основа.

В современном узбекском языке установлено 10 способов образования таксистных отношений посредством обстоятельств, выраженных глаголом:

- 1) причастия прошедшего времени в форме местного падежа;
- 2) причастия будущего времени в форме местного падежа;
- 3) причастия с суффиксами *-да*, *-ча*. Например: Овкат пишунича олиб келаман (*Принесу (приведу) пока будет готова еда*) Все слова в форме *-ганча*, *-ганда* выражают понятие времени. И предположительное причастие в форме принадлежности в местном падеже образует обстоятельство времени;

С помощью указанных способов образуются все три вида таксистных отношений (следования, одновременность, предшествования). Форма времени независимого глагола не влияет на отражение ядра функционально-семантического поля, наоборот здесь имеет значение какое время выражает обстоятельство и лексико-грамматические свойства глагола от которого образовано обстоятельство.

С помощью обстоятельств выражается не одно таксисное отношения, а отношения между многими действиями. Такие отношения осуществляются посредством однородных обстоятельств времени, образованных из деепричастных форм: Тушуниб етганда, каттик хафа булдим (*Понял очень поздно, когда осознал сильно рассстроился*) (разг.речь).

При совместной передачи с таксистными отношениями категорий аспектуальности и темпоральности исконные значения языковых единиц, образующих понятие времени расширяют ядро функционально-семантического поля в сторону периферии. Например: *Отардан узоклашганда, тепалик оркасидан нимадир утди* (*Едва отъехали от Отара, как что-то резко промелькнуло из под холма*) Здесь таксистные отношения является неследованием, зависимости от прямого значения причастия *-ганда*, а в связи с характером протекания действия (неоконченного), отражающего обстоятельством выражает семантику одновременности. Таксистные отношения передаются вместе с значениями аспектуальности и темпоральности, так как они образуются при совместном функционировании языковых единиц, обозначающих понятийные категории идеи времени.

Использованная литература:

1. Дмитриев Н.К. Грамматика башкирского языка. М. – Л., 1948., 195
2. Маманов И.Е. Глагольные виды и их выражение в казахском языке // Вопросы грамматики тюркских языков. – Алматы, 1958. с. 41-47
3. Капалбеков Б.С. Функциональное поле причастий в казахском языке// Филологические науки/ №4. Синтаксис: структура, семантика, функция

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ СТИЛИСТИЧЕСКИЕ, СМЫСЛОВЫЕ, КОНСТРУКТИВНО ОБУСЛОВЛЕННЫЕ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ КРАТКОЙ И ПОЛНОЙ ФОРМОЙ

*Турсунова Мохабону Тошупулот кизи
учительница школы № 17 Кизилтепинский район
Тел.: +99891 332 83 03*

Аннотация: Прилагательные утверждают, что при использовании в речи полной или краткой формы необходимо учитывать различия между ними. В краткой форме заложена большая по сравнению с полной формой возможность указывать на переменный, относительный характер данного признака для данного субъекта, предмета

Ключевые слова: краткую форму, полной формой, прилагательное

Употребляя в речи полную или краткую форму, следует учитывать те различия, которые существуют между ними. С точки зрения стилистической краткая форма является более книжной по сравнению с нейтральной полной формой, поэтому чаще краткая форма встречается в текстах книжно-письменного характера. Однако более существенны их смысловые различия, связанные с задачами коммуникации. 1. В краткой форме заложена большая по сравнению с полной формой возможность указывать на переменный, относительный характер данного признака для данного субъекта, предмета. Поэтому если прилагательное называет такой признак, который является временным для предмета или может количественно меняться внутри него, более употребительна краткая форма. Здесь полные формы просто констатируют наличие признака у субъекта (предмета), а краткие подчеркивают, что это состояние свойственно ему в данный момент. Нормальный, здоровый человек жить хочет, утверждали наши врачи и вместе с ними все наше общество». Или: «Больно общество, больна Церковь. Путь к выздоровлению один – покаяние» (Ог. 1989. № 5). Способность кратких прилагательных указывать на относительность признака играет решающую роль и тогда, когда говорящий хочет подчеркнуть, что признак представлен в предмете в большей степени по сравнению с устанавливаемой говорящим нормой: «платье коротко» (для этого человека); «потолок низок» (по сравнению с другими квартирами); «пальто широко в плечах» (для данного человека). Вспомним, например, описание помещика Собакевича в поэме «Мертвые души»: «Когда Чичиков взглянул искоса на Собакевича, он ему на этот раз показался весьма похожим на средней величины медведя. 2. Говорящий может не ставить перед собой задачу – подчеркнуть временность или относительность признака. Однако и в этом случае конструкции с полной и краткой формами не абсолютно взаимозаменяемы и имеют следующие различия. Краткая форма по сравнению с полной обладает большей способностью придавать высказыванию характер суждения, т.е. категорического утверждения или отрицания чего-либо о предмете или явлении. Поэтому краткая форма чаще, нежели полная, употребляется в тех высказываниях, которые как раз и имеют характер утверждения. Прежде всего это пословицы, афоризмы, высказывания обобщающего характера: «Что к лицу, то и красиво», «Что худо, то и плохо». «Жизнь коротка – искусство вечно», «Что естественно, то не безобразно» и т.п. По той же причине краткая форма употребляется и тогда, когда говорящий высказывает подчеркнуто субъективное мнение о чем-либо. Вот, например, какие оценки личности М.Ю. Лермонтова давали его недоброжелатели (их приводит И. Андроников): «Не только внешность, но и характер его современники изображают между собой так несхоже, что временами кажется, словно речь идет о двух Лермонтовых» Язвительная улыбка, злой и угрюмый вид», – читаем в записках светской красавицы. «Скучен и угрюм», – вторит другая. «Высокомерен», «едок», «заносчив» – это из отзывов лиц, принадлежавших к великокультурному обществу». А вот пример из газетного текста: «Мы поразительно биологически неграмотны, не различаем птиц по голосам, цветов по запахам, деревьев по листьям... Нам – горожанам, да и сельским жителям, надо чуточку больше быть землянами... Для меня несомненно, что змеи умны, элегантны и по-своему прекрасны. Хочу, чтобы люди относились к моим героям хоть немного объективнее» (Комс. пр. 1987. 28 февр.). Наконец, именно указанная способность краткой формы делать

акцент на том, что говорящий оценивает или воспринимает действительность, помогает этой форме стать более пригодной для организации тех высказываний, где выражается субъективное, личностное авторское восприятие, видение того, о чем он сообщает. Иллюстрацией этого может служить, классическое описание картины Пятигорска из романа М.Ю Лермонтова «Герой нашего времени»: «Нынче в 5 часов утра, когда я открыл окно, моя комната наполнилась запахом цветов, растущих в скромном палисаднике. Ветки цветущих черешен смотрят мне в окна, и ветер усыпает мой письменный стол их белыми лепестками... – Весело жить в такой земле! Какое-то отрадное чувство разлито во всех моих жилах. Воздух чист и свеж, как поцелуй ребенка; солнце ярко, небо сине, – чего бы, кажется, больше? – зачем тут страсти, желания, сожаления?» Синонимичные кратким полным формы прилагательных сделали бы описание более объективированным; если попытаться заменить краткие прилагательные, заметно уменьшится элемент собственно авторского восприятия того, о чем он рассказывает. Аналогичный пример – журналистское описание одного из знаменитых полотен русского художника А.П. Рябушкина: «В прекрасной картине «Чаепитие» художник любуется торжественностью и красотой устоявшегося обряда чаепития... но одновременно постигает то, что заставило его в свое время покинуть современность ради истории: его герои не просто суровы, но и холодны, злобны и расчетливы. Наконец, использование краткой, а не полной формы может быть обусловлено лексико-грамматическими особенностями конструкции, куда входит данная форма прилагательного. Вот наиболее распространенные из этих конструкций, диктующие, согласно современным нормам, употребление краткой формы: 1) сказуемое-прилагательное входит в состав придаточного уступительного: «Как ни ярок свет лампы, да не сравнится с солнцем в небе» (афоризм); «Как ни ясны ночи, как ни красиво было небо, а зима давала себя чувствовать» (Гонч.); 2) прилагательное употреблено с глаголами повелительного наклонения в словосочетаниях, многие из которых являются фразеологизированными: «Будьте любезны»; «Будьте знакомы»; «Будь спокоен»; 3) прилагательное входит в обороты, которые начинаются словами как, так, настолько, чем, тем: «Кто так чувствителен, и весел, и остор, как Александр Андреевич Чапкин!» (Гриб.); «Она была настолько красива, что никто не пытался за ней ухаживать» (Гран.); «Чем силен трудовой коллектив» (загол. – Пр. 1977. 27 марта). Неправильно поэтому употребление полной формы в редакционном постскриптуме в следующем примере: «Мы ценим чувство юмора Е. Шифрина, предложившего нам в качестве своей фотографии кинопробу. Кого? Предлагаем узнать самим читателям. А артисту желаем поглубже войти в образ и не забывать выходить из него на концерты, так нужные нашим зрителям» (Кн. обозр. 1989. 31 марта); 4) прилагательное употребляется в сочетании с управляемым словом, чаще всего необходимым для реализации значения прилагательного: «То, что Ахматова была скуча на слова, отчасти объясняется пониманием, какое наследство досталось ей нести в новый век» (И.Бр.); «А дамы! О, дамам еще больше приятен Невский проспект. Да и кому же он не приятен!» (Гог.)

Список литературы:

1. Виноградов, В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения / В. В. Виноградов // Избранные труды. Исследования по русской грамматике. – М. Наука, 1975. – С. 254–294.
2. Грамматика современного русского литературного языка. – М. Наука, 1970. – 768
3. Русская грамматика. В 2 т. Т. 2. Синтаксис. – М. Наука, 1980. – 710 с.
4. Шахматов, А. А. Синтаксис русского языка / А. А. Шахматов. – 3-е изд. – М. Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(7-қисм)

**Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 30.08.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000